EXERCITATIO
DE
IVDICIIS REIPVBLICÆ GERMANICÆ,

QVAM

D. O. M. A.

PRÆSIDE

Viro Clariſſimo, Excellentiſſimo atque Experientiſſimo

HERMANNO CONRINGIO

Phil. & Med. Doctore, hujuſque Profeſſore publ. Præceptore ſuo plurimùm obſervando.

Ex ejuſdem præcipue diſcurſibus deſumptam

PVBLICE

IN ILLVSTRI ACADEMIA IULIA

Ad diem X. Aprilis.

Defendet

CHRISTOPHORVS VLRICVS

à Burgkſtorff.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

HELMESTADI,

Typis HENNINGI MVLLERI Acad. typ.

Anno CIƆ IƆCXLVII.

VIRO

Reverendiſſimo Generoſo & maxime ſtrenuo

DN. CONRADO à Burgkſtorff

SERENISSIMI ELECTORIS BRANDEBVRGICI Summo Camerario & Silentiario, Arcium atque fortalitiorum omnium Marchionatus Brandeburgici gubernatori, Chyliarchæ, Supremo capitaneo & conſiliario regiminis Cuſtrinenſis, Præpoſito Eccleſiæ Epiſcopalis Brandeburgenſis, Ordinis Ioannitar. equiti & Commendatori in Lagow/ hæreditario Domino in Goldbeck/ Manſchenow/ Groſsmachenow/ Buckow/ & Oberßdorff &c.

Agnato meo ſumma obſervantia perpetim colendo.

Exercitium hoc Academicum inſcribo & offero.

Chriſtophorus Vlricus à Burgkſtorff.
Aut. & Reſp.

DE
JVDICIIS REIPVBLICÆ GERMANICÆ.
THESIS I.

CVm tanta ſit humani cordis à teneris perverſitas, tantaque malitia, ut citra contentionem cohabitare humanum genus non poſſit, ut civis civi, vicinus vicino, ſæpiſſimè adverſetur, fratrum quoque gratia rara ſit, imo & parentes liberos, liberique parentes ſæpe perſequantur ac injuriâ afficiant, fieri non poteſt, quin lites & controverſiæ permultæ in omni ſocietate convictuq; civili oboriantur, adeoque nulla poſſit exiſtere civitas, nullaque Reſpubl. quæ non perpetuis flagraret factionibus ac motibus, in qua non graſſarentur homicidia, ſpolia, multa denique violentiæ & truculentiæ ederentur exempla, niſi ejuſmodi litigijs pacate dirimendis, commodis occurratur remedijs. Ejuſmodi autem in omni paulo rectius conſtituta Republica non tantum ſupremæ Majeſtatis terror, Magiſtratuſque civilis poteſtas eſt, ſed & judiciorum publicorum vigor. Talium ſcilicet inſtitutio virorum, qui & publica litigia arcere, & privatis civium controverſiis dijudicandis vacare queant. Siquidem parum videatur eſſe, vel ipſos recti tramites cordi mentique hominum impreſſos, parum quoq; ſit jus legitimum legumq; civilium ſanctiones in Civitate eſſe, niſi ſint, qui jura regant & jure dicundo præſint. *L. 2. §. 13. ff. Orig. Iur.*

II. In omnibus itaque omnium gentium Rebuſpublicis judicia fuiſſe conſtituta ex varijs antiquitatis monumentis liquet; In quorum omnium antiquiſſimis & optimis eſt illud in populo Iudaico à Moſe ex conſilio Iethronis ſoceri ejus, inſtitutum. *Exod. 18. v. 14. & ſeqq.* Quanta porro ſeveritate judiciorum rectitudinem Cambyſes Perſarum Monarcha, imperaverit, vel illud teſtatur de judice male judicante, cujus pelle cæteris in terrorem, tribunal judiciarium obducere fecit. Quomodo quoque Iudicia in civitatibus Græciæ conſtituta fuerint, recenſet præter alios ſummus ille Philoſophiæ Princeps Ariſtoteles *lib. 2. Polit. cap. X.* Romani in Iudicijs conſtituendis quam ſeduli fuerint, vel ex uno diſcere eſt ICto Pomponio in *L. 2. ff. de Orig. Iur.* Eodem vero modo non ullam facile reperies alicujus gentis paulo accuratius conſignatam hiſtoriam, ubi juriſdicendi ratio non ſimul celebretur.

III. Cæterum jam noſtrum non eſt propoſitum, de univerſa judiciorum natura, judicumque & magiſtratus in jure dicundo officio agere; Quod unice ad civilem doctrinam pertinet, ſive agendũ ſit de beatæ reip. ſimpliciter, ſive ſeorſim de aliarum ut oligarchiarum, democratiarum, ariſtocratiarum, (ſingulæ enim etiam judiciorum ratione differunt, ut præclare docet Ariſtoteles *lib. 4. Polit. cap. 16.*) judicijs recte atque ex uſu publico conſtituendis. Sed nec animus modo eſt omnium gentium in hac re mores deſcribere, verum de judicijs duntaxat Germaniæ pauca ſubnotare. Atque id quidem eo modo aggrediendum ducimus, ut ex iis quæ de hoc negocio extant monumentis paucis adducamus, quæ apud Germanos ab antiquiſſimis ſeculis ad noſtra uſque tempora judicandi ratio viguerit, quaſque mutationes tot ſeculis una cum ipſa ſæpius mutata republica judiciorum illa ratio perpeſſa ſit, porro quæ

e jus

ejus conditio hodie ſit, ſubjecto ad ultimum modo, qui hodie ſtatui Imperij noſtri quam maxime inordinandis ſupremis ejus judicijs poſſit videri commodus.

IV. Atque antiquiſſimam quidem Germanicarum rerum memoriam conſulentibus duo cumprimis licet obſervare quæ ad noſtrum quoque negocium ſpectant. Alterum eſt Germanicos populos utut unius fuerint originis & linguæ prope ejuſdem, imo vero unam Germaniam prope omnes habitaverint, proxima mutuo vicinitate juncti, tamen in unam Rempublicam non niſi admodum ſero & quidem demum vix ante hos octingentos annos, felicibus Francorum armis, coaluiſſe. Alterum; etiam ſic tamen ſingulis populis ſuas fuiſſe Reſpublicas, & quidem non multum (ſi formam regiminis ſpectes) inter ſe ſe diverſas; παμβασιλεῖαν ſcil. nullam, omnes vero propemodum populares, non quidem omnino, magna tamen ex parte. Quod ipſum vel ex unico Taciti *de morib. Germanor.* libello facillimum eſt diſcere.

V. Hinc vero conſequens ſtatim eſt *primum* ea quidem ætate non fuiſſe toti Germaniæ unum aliquod commune judicium, utpote quæ unam tum Rempublicam non obtinuerit: *Secundo* ſingulis populis judicia ſua haud de fuiſſe, quum nulla ſocietas abſque judiciis vel breviſſimo tempore poſſit conſiſtere: *Tertio* ut totius Reipublicæ ita nec judiciorum magnam tum fuiſſe in Germaniæ populis diverſitatem, & quidem proculdubio obſervatã illam formam judicium quidem conſtituendorum qui ſtatui ex populari & ariſtocratico commixto maxime eſt idoneus.

VI. Cæſar. *lib. 6. de bello Gallico* narrat aliam belli tempore aliam in pace fuiſſe judiciorum rationem. *Cum bellum,* inquit, *civitas aut illatum defendit, aut infert, Magiſtratus, qui ei bello præſint, ut vitæ necisq; habeant poteſtatem, deligun-*

tur, in pace nullus communis eſt magiſtratus, ſed Principes regionum atq; pagorum inter ſuos jus dicunt, controverſiasq; minuunt. Sane omnibus pene his populis in uſu, aliam foris ac belli aliam domi pacis tempore judiciorum formam conſtituere. Et vero exigit hoc ipſum diverſus ille vivendi modus. Vnde procul dubio uſitatum idem apud veteres Germanos. Porro in id quod Cæſar ait, *in pace nullum fuiſſe communem magiſtratum*, conſentiunt & alij ſcriptores qui res Germanicas memoriæ prodiderunt, modo accipias verba illa de uno homine qui toti reipublicæ præfuerit, qualis eſt Rex aliquis proprie ſic dictus. Namque alibi totum concilium gentis merito dixeris communem fuiſſe magiſtratum, alibi etiam Reges præfuere, verum ut Tacitus loquitur *non infinita aut libera poteſtate*, quod vere regium eſt.

VII. Illud vero quod ſcribit Cæſar bellico illi magiſtratui *vitæ & necis conceſſam poteſtatem*, prorſus eſt adverſum Taciti narrationibus. *Duces*, ait ille, (hi vero ſunt magiſtratus belli Cæſaris) *exemplo potius quam imperio, ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant adminiſtratione præſunt. Cæterum neque animadvertere, neq; vincire, neq; verberare quidem niſi ſacerdotibus permiſſum; non quaſi in pœnam nec Ducis juſſu, ſed velut Deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt.* Videntur autem cum Tacito facere potius quam cum Cæſare etiam quæ ab alijs ſcriptoribus memorantur. Vnde liquet aut Cæſarem minus comperta tum noſtra habuiſſe, aut vero paulo poſt ejus ætatem imminutam fuiſſe ducum poteſtatem libertatis popularis incremento.

IIX. Dixeris vero ex Tacito, controverſias militares finitas demum poſt prælium in concilio populi. Cum enim dixiſſet; *Licet apud Concilium accuſare quoq; & diſcrimen capitis intendere*; addit: *Diſtinctio pœnarum ex delicto: Proditores*

res & transfugas arboribus ſuſpendunt, ignavos, & imbelles & corpore infames, cœno ac palude, injecta inſuper crate emergunt. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumq. numero convicti multantur; pars multa Regi, vel civitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis ejus exſolvitur. Proditio ſane, transfugium, ignavia, delicta ſunt bello maxime propria, & videntur hæc punita potiſſimum in Concilio. Quamquam enim & alibi cumprimis minoris ordinis hominum delicta hujuſmodi diſceptata ac judicata fuiſſe minime negaverim: tamen ſi quid primores deliquerunt, id tum potiſſimum in Conciliis judicio definitum fuiſſe, vel eſt ex eo colligere, quod idem mos floruerit Francici Regni tempeſtate, ut ex jis, quę infra adducemus erit manifeſtum.

IX. Henricus Meibomius V.C. *Irmenſulæ Saxonicæ cap. 4.* in hæc verba loquitur de ſacerdotibus Irmenſulæ Eresbergenſibus: *Iidem quoties præliandum erat, ſtatuam ſui deaſtri columnæ detractam in aciem ferre, & à pugnâ captivos, quique ex ſuis ſegniter rem geſſiſſent, vinctos verberatosq. pœnis afficere ſolebant. Cujus rei meminit vetus cantilena, in qua regis cujuſdam Saxonici filius propter infelix prælium ſacerdoti ſe mactandum tradi miſerabilibus conqueritur modis.* Adjungit vero quidem verſiculos aliquot Meibomius, ſed inde haud eſt colligere judicio ſacerdotum illum qui in victimam erat mactandus damnatum eſſe. Dubito etiam, num poſſit veris hiſtoriis oſtendi ullo in populo Germanico eam animadvertendi poteſtatem ſacerdotali ordini olim fuiſſe aliquando conceſſam, non accedente populi conſenſu. Neque enim id Tacitus dicit, etſi affirmet in bello ſacerdotibus permiſſum fuiſſe non verberare tantum & vincire ſed etiam animadvertere. Cæſar ſane *lib. 6.* magnam narrat Druidum fuiſſe apud Gallos autoritatem, verum & apud eos *ſacrificiis interdicere* pœnam graviſſimam inquit

fuiſſe

fuiſſe, & Germanos *neq; Druides habuiſſe qui rebus divinis præſint, neq; ſtuduiſſe ſacrificiis,* in modum ſcil. Gallorum. Ecquis ergo crediderit ſupplicio quem afficiendi vim apud Germaniæ tum ſacerdotes fuiſſe? Fatendum tamen coercendi aliquam vim jis fuiſſe in bello ut in ipſo quoq; concilio quod clare Tacitus refert.

X. Quocunque vero modo habuerint ſeſe ætate illa belli tempore judicia, quid in pace obtinuerit facilius eſt cognitu. Cæſar indicat *regionibus & pagis principes præfuiſſe, eoſq; inter ſuos dixiſſe jus, & minuiſſe controverſias.* Sunt autem regionum & pagorum principes forte ijdem; utpote quum pagus ſignificet regionem. Sane Tacitus qui res Germanicas propius compertas habet, agnoſcit quidem & ipſe *Principes* non alios tamen quam *qui jura per pagos vicoſq; reddunt* ut proinde tum alij quidem fuerint pagorum alij vicorum principes & judices, præter hos autem nulli. Omnes vero illos ex nobiliũ fuiſſe ordine liquet vel ex eo, quod hiſce principibus datos *ex plebe* comites idem Tacitus teſtetur, item *inſignem nobilitatem* principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignaſſe; alibi quoque ab eodem *Principes plebi* opponantur.

XI. Ex eodem porro Tacito etiam hoc diſcimus, judices iſtos ad dignitatem illam perveniſſe per electionem, & quidem concilij: in quo cum & nobilitas & plebs habuerit locum, adeoque cum penes illud concilium ſumma tum fuerit reipublicæ autoritas, manifeſtum fit, non factione quadam plebis aut populi ſingulorum pagorum, nec cæca ſorte ſed totius reip. autoritate Principes illos judices electos eſſe. Diſerte Tacitus: *Eliguntur in iiſdem Conciliis & Principes qui jura per pagos vicoſq; reddunt.* Etiam ita tamen nonnunquam factum eſſe, ut ad defunctorum liberos dignitas parentum redierit, non eſt quod dubitemus, præſertim

tim quum Tacito teſte, *magna patrum merita* jam tum *etiam adoleſcentulis principis dignationem aſſignaverint*. Eſt autem talis judicum conſtitutio inter ariſtocratica inſtituta. Namq; ipſa electio per meliores inſtituta ariſtocraticum quid ſapit: multo magis ſi electio fiat non ex omnibus promiſcue ſed ex paucis itidem optimatibus.

XII. Quamvis vero penes hoſce electos ex primaria nobilitate fuerint tum præcipuæ citra dubium partes judiciorum: etiam ex plebe tamen nonnullos jis datos aſſeſſores itidem ex Tacito diſcimus. *Centeni* (ait) *ſingulis principibus ex plebe comites conſilium ſimul & auctoritas adſunt.* Quilibet itaque pagus centenos ex plebe habuit (niſi forte legendum ſit *certi*) qui in judicijs aliiſque pagi illius negotiis publicis principi fuere in conſilium pariter & autoritatem. Fuerint ne autem ab ipſo Principe an vero à plebe in id tum ſelecti cum nemo ejus temporis notaverit, dictu fortè *ἀδύνατον* eſt. Tantum non abeſt à veriſimilitudine partitam ea in re operam fuiſſe utriuſq; quoniam Francorum quoq; ætate ſimile quid fuit obſervatum.

XIII. Illud nequaquam videtur in dubitationem vocandum, quod plebeii illi comites non tantum non ſervilis ſed ne quidem libertini fuerint ſanguinis qualibet in civitate libera Germaniæ. Clare enim Tacitus: *Liberti non multum ſupra ſervos ſunt, raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum ſunt.* Et vero etiam poſteris ſeculis nuſquam non fuit obſervatū, ut in plebejorum illum aſſeſſorum ordinem non niſi primores plebis ſint adſciti: quidni igitur ita ſolitum florente plebis libertate? Notandum vero etiam hoc inſtitutum adſciſcendi ex plebe judiciorum aſſeſſores, ad leges eſſe veræ *ἀριστοκρατίας*. veræ inquam, non ejus, quæ cum ſit oligarchia

ex ſolis nobilibus conſtans, ſpeciem mentitur & nomen ſolet accipere ariſtocratiæ. Enimvero magna ſemper etiam plebis antiquis temporibus auctoritas, utut prima fuerit dignitas Edelingorum, cujuſmodi hodieque ſunt qui veteri Ducum Comitumque proſapia ſunt geniti.

XIV. Porro hi judices an ſimpliciter omnes controverſias potuerint decidere annon, numve ab illis provocatum interdum fuerit, neque Cæſar neque Tacitus, neque alius ævi illius quiſquam memoravit. Veriſimile tamen eſt, tantum quæ inter ſingulos pagorum incolas interceſſerunt lites finiri ab illis potuiſſe, quæ autem ortæ fuerunt aut inter ipſos principes diverſorum pagorum, aut inter principem & populum unius pagi, ad comitia totius populi tum pertinuiſſe. Patet hoc ex parte ex ipſo Cæſare & Tacito. Ille enim ſcribit: *Principes regionum atque vicorum inter ſuos jus dixiſſe.* Tacitus vero *Principes jura per pagos vicoſque reddidiſſe.* Quibus verbis haud obſcure definitur, lites non alias ad principem delatas quam privatorum quorumlibet civium. Res ipſa vero idem etiam illis tacentibus edocet. Neque enim principibus abſolutum fuit jus in ſuos, ut nulla intercedere potuerit inter principem & plebem lis, quæ judicio fuerit componenda: neq; cui principum in alterum fuit jus, nec tamen ſemper inter illos controverſiæ potuerunt caveri. Neceſſario itaque etiam tum majus fuit judicium, ubi illæ majoris momenti lites ſunt deciſæ. Et ſane veriſimile eſt, factum illud in comitijs populi. Hic enim convocatus potiſſimam habuit totius reipubl. auctoritatem. Enimvero hoc ipſum etiamnum ætate Francici imperij obtinuiſſe mox demonſtrabitur: quanto magis igitur valuerit hac tempeſtate, qua majori libertate populus omnis fruebatur? Audivimus vero jam tum paulo ante dicentem Tacitum: *Licet apud*

Concili-

Concilium accuſare quoq; & diſcrimen capitis intendere. Quod de majoris momenti negotiis accipiendum eſſe diximus. Num per appellationem à judicio Principis aſſeſſorumq; potuerint cauſſæ ad comitia itidem devolvi, aut num aliquis locus tum fuerit appellationi, quoniam haud perinde liquet, nec fas eſt inanibus conjecturis indulgere, in medio relinquimus.

XV. Hoc non difficili ratiocinatione licet colligere, fieri vix potuiſſe, imò non potuiſſe, ut omnibus judicijs ipſemet Princeps interfuerit: cùm quod integræ regionis aut integri pagi unus tantum fuerit Princeps, hujuſmodi autem terræ tractus ſat amplis limitibus conſtiterit, tum quod in eâ hominum multitudine non potuerint non indies variæ enaſci controverſiæ præſentibus judiciis minuendæ. Veroſimile igitur fit, jam tum ſingulorum pagorum Principes vicarijs hic alibi uſos: quomodo ſequentibus ſeculis ſemper mos tulit præponere judicijs *Scultetum* quem appellant qui Principis vice curet judicia. Procul dubio verò etiam tum pedanei quidam fuere judices, quales nunc in agris ſuperſunt paſſim per Germaniam.

XVI. An lucri quidquam Principes reliquique judices ex judicijs tum cæperint, præter multæ partem, nullibi memoratur. De multa videtur conſtare ex Tacito: *Sed & levioribus delictis, pro modo pænarum, equorum, pecorumq; numero convicti multantur: pars multæ regi vel civitati* (ubi nempe nullus Rex fuit, ut in pleriſque tum Germaniæ populis) *pars ipſi qui vindicatur vel propinquis ejus exſolvitur.* Non præfractè tamen negaverim, Tacitum maximè loqui hîc de judicijs publicis comitiorum, non autem ſingulorum pagorum: utpote quum dicat multam ceſſiſſe non Principi, ſed Regi, aut toti civitati, h. e. toti reipublicæ, quod de omni multa haud temerè pronunciaveris. Cæte-

rum etiam in ſingulis pagis fortaſſis partem multæ aliquam Rex aut reſpublica accepit in nonnullis delictis; quod ſanè in Francorum regno ſolere, infra patebit. Heribannum vocare mos vetus fuit. Cui verò fiet veroſimile, nihil multæ etiam Principi & reliquis judicibus in laborum ſolatium datum eſſe?

XVII. Porrò ſi[illegible] ratione proceſſum in judicijs tum eſſe, vetant nos dubitare ſimplices tum mores populi; neque legum multitudine, neque malitia advocatorum, neque lucri cupidine lites protelante. Argumento eſt quod ipſæ etiam graviſſimæ inimicitiæ citò tum fuerint compoſitæ: quanto magis ergò controverſiæ aliæ. Teſtatur id diſertè Tacitus: *Nec implacabiles durant inimicitiæ: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitq́; ſatisfactionem univerſa domus.* Qui more ſuo prudentiſſimè addit: *utiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitiæ juxta libertatem.* Et ſane libertati nihil æquè noxium litium diuturnitate, maximè ſi inter primores ſint & factioſos. Inde enim inteſtina commotio & pulici boni neglectus, in tumultus imò bella civilia tandem erumpens malum. Ea de cauſa proculdubio factum, ut cum Romano more Quintilius Varus cepiſſet in Cheruſcis judicia inſtituere, ſtatim illi conjurarint, ac cæſo Varo tribuſq; legionibus obtritis, præcipuè in cauſarum patronos ſævierint. Rem ita narrat L. Annæus Florus l. 4. cap. 12. *Nihil illa cæde per paludes, perq́; ſilvas cruentius; nihil inſultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in cauſarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant, unius os ſutum, reciſa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vipera, ſibilare deſiſte.*

XIIX. Iidem prætereà mores populi haud obſcuro ſunt indicio lites tum per fuiſſe raras. Tota enim gens

non

non aſtuta non callida fuit; adhæc affectavit aperire ſecreta pectoris, conſultationibus omnibus etiam majoris momenti plerumq; inter convivia inſtitutis, tamquam nullo magis tempore ad ſimplices cogitationes pateat animus. Iam fide nulli tum mortalium ante Germanos, quod in publico theatro Romæ merito clamaverunt Friſiorum legati. Matrimonia olim ſevera: imò nulla morum pars magis laudata: pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria. Heredes ſucceſſoresque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Aurum & argentum apud paucos aliquo in pretio: pecorum numero gaviſi ſunt: eæque ſolæ & gratiſſimæ opes fuerunt. Proximis Romanorum commercia aliqua inſtituentibus, interiores populi ſimplicius & antiquius permutatione mercium ſunt uſi. Alij ſecuri adverſus homines, ſecuri adverſus fata, rem difficillimam aſſecuti ſunt, ut illis nec voto quidem opus fuerit. *In univerſum plus in Germania boni mores valuere, quam alibi bonæ leges.* Quæ omnia penè ipſiſſima ſunt Cornelij Taciti verba. Iis autem moribus atque illis inſtitutis in mores translatis, raras admodum lites & compoſitu faciles habere locum, nemo paulò prudentior ignorat.

XIX. Atque hæc quidem ratio fuit judiciorum Germaniæ veteris antea quàm in Francorum imperium tota tranſivit. Etſi enim nonnullis gentibus Reges fuerint; tamen nomen id potius fuit, quàm verè regia poteſtas. Hinc Tacitus cum Friſiorum, minorum nempe & majorum (ut tum diviſum fuiſſe populum ex libro de morib. German. conſtat) duos Reges memoraſſet *lib. 13. Annal.* ſtatim addit: *in quantum Germani regnantur.* Diſertè idem: *Nec Regibus libera & infinita poteſtas*: Item de concilio: *mox Rex vel Princeps prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, auctoritate ſuadendi*

magis quam jubendi poteſtate. Item: *Trans Lygios Gothones regnantur, paulò jam addictius quàm cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Etiam in regnis itaq; non alia fuit, quàm alibi forma judiciorum, & in his quoque Principes eorumque ex plebe aſſeſſores per pagos & vicos jus dixerunt, niſi quod fortaſſis in conſtituendis illis Principibus vel unius Regis vel hujus una cum concilio major aliqua auctoritas fuerit. Forte etiam licuerit tum Regibus in ſententiarum à Principibus latarum æquitatem advertere. Quæ ſanè omnia Francorum imperio obtinuerunt.

XX. Haud negaverim tamen in quibuſdam populis ab illa antiqua ratione fortaſſis receſſum eſſe; ut ſolet longo temporis tractu mutare reſpublica. Nec tamen id certo licet affirmare, quum monumenta nulla ſuppetant unde diſcas. Meibomius tamen *l. de Irmenſula c. 4.* narrat pagorum Saxonicorum præſides, aut Gravios ut & judices pedaneos per agros à collegio ſacerdotum Eresbergenſi ultimis reip. illius liberæ temporibus ante Caroli Magni ætatem fuiſſe conſtitutos. Verùm neſcio an hac in re famæ nullis ejus tempeſtatis ſcriptis ſubnixæ fidem tutò liceat commodare. Et verò ex jis, quæ VVitikindus Corbeienſis & Francici annales memorant, liquet, Saxoniæ tres populos Oſtfalos, VVeſtphalos, & Angrivarios, tum temporis antiquiſſimo Germaniæ more per concilium rempublicam ſuam adminiſtraſſe, belli tempore uno aliquo in ducem electo, qui pace reſtituta pari iterum fuerit cum reliquis loco. Certè in ſcriptis illius ævi de Saxonum republ. nihil legas quod à majorum inſtitutis vel leviter abeat.

XXI. Verùm de his plus ſatis. Quomodo Francorum magno illo in regno, quod præter Italiam, Galliam, eximiam Hiſpaniæ partem, totam quoque Germaniam comprehendit, judicia ſeſe habuerint majus eſt precium

operæ

operæ enarrare: maximè quoniam Caroli demum Magni auſpicijs in unum corpus coalitâ Germaniâ, initia ejus vaſtæ reipubl. cujus laciniæ etiamnum ſuperant, cæperunt. Et verò tantum docebimus quæ facies fuerit judiciorum ipſa illa Carolina ætate, Merovvingorum regum tempora non attingentes. Vt autem brevibus rem omnem comprehendamus, videntur illa tempeſtate judicijs præfuiſſe, partim Concilium ordinum omnium, partim Rex ipſe, partim à Regibus conſtituti varij Duces & Graviones ſeu (ut mos tulit Romanorum ſequioris ævi titulos uſurpare) Comites cum Scabinis aſſeſſoribus, partim Epiſcopi, partim denique Legati vel ut tum loquebantur Miſſi regij. De negotijs porrò maximis ipſorum Regum ut & Principum aut primariæ nobilitatis ſoli concilio fas fuit judicare, non regi ſine concilio: de ſacris aut ſacrarum vel rerum vel perſonarum cauſis minoribus judicium fuit penes Epiſcopos, Legatos regios & Regem ipſum: de alijs Duces, Comites, Legati regij, extra aulam, in aula Rex ipſe & Comes Palatinus judicaverunt. Porrò Regum ipſorum & Ducum conſtituendorum poteſtas præcipuâ ex parte Concilij fuit: Epiſcopos, Comites, Legatos creare ad regiam pertinuit dignitatem, ut Scabinorum electio ad Miſſos & plebem. Quæ cuncta accurate ſcire omninò oportet, cui de judicijs Germanicis illius ævi docere animus eſt.

XXII. Poſſunt autem hæc omnia cùm plurimis hiſtorijs tum alijs monumentis haud difficulter oſtendi. Et quidem regiæ familiæ vel inter ſeſe, vel cum alijs cauſas in Concilio tantum fuiſſe definitas luculenter patet ex jis quæ notavit Franciſcus Hotomannus *Francogallia. c. 11. & 15.* Hiſtoriæ Caroli Magni & Ludovici Pij exempla multa ſuppeditant. Poſt hujus obitum controverſiá ortâ inter filios non ſemel in concilio illa agitata eſt. De Carolo

Calvo,

Calvo cùm legatis Lotharij fratris agente ita Nithardus: *In conventum quod communi conſenſu ſtatuerant venire ſe velle, mandavit, ut ſi communem utilitatem, uti promiſerat, ſtatuere vellet, ſibi placere: ſin aliter, de regno quod Deus paterq; ſuus ſuorum conſenſu illi dederat, conſilio ſuorum fidelium in omnibus, ſecundum Dei voluntatem, parere ſeſe innotuit.* Ipſos Reges concilij judicio uſque adeo fuiſſe etiam tum ſubjectos, ut reipubl. perperam adminiſtratæ causâ, regia potuerint dignitate exui, teſtimonio eſt exemplum Ludovici Pii & Caroli Craſſi quorum ille anno 838 hic anno 887 concilij autoritate regno pulſi ſunt. Quale quid ex Merovvingis paſſi erant Childerici tres, unus Theodoricus, unus Chilpericus, ut alios taceam.

XXIII. Porrò primorum populi (quales tum fuere Duces, Epiſcopi & Comitum præcipui) cauſam aliquam magnam extra Concilium in judicium vocatam nullo ejus ævi exemplo licet demonſtrare. Ex adverſo cum Brunechildis regina multorum capitalium criminum rea eſſet, negotio ad concilium delato, Regem ita loquutum refert Aimonius l.4.c.1. *Vos dulciſſimi commilitones & præeminentes Franciæ primores, decernite cui ſubjaceat ſupplicio, tanti obnoxia ſceleris.* Ado: *In præſentia regis judicantibus Francis, indomitis equis religata diſcinditur.* Taſſilonis quoq; Bajoariæ Ducis cauſa in conventu populi fuit dijudicata anno 788. *Noxæ convictus* (ajunt Annales Francici) *uno omnium aſſenſu ut læſæ majeſtatis reus capitali ſententia damnatus eſt. Sed clementia regis licet morti addictum liberare curavit.* Rhegino l. 2: *Cùm omnes capitalem ſententiam proclamarent, Rex miſericordia motus eò quòd conſanguineus ejus eſſet, obtinuit ab ipſis Dei & ſuis fidelibus* (i. e. regni ordinibus) *ne moreretur.* Anno 818. conjurationis adverſus Cæſarem Ludovicum Pium initæ auctores primariæ nobilitatis cumque jis Bernhardum regem,

judicio

judicio Francorum capitali ſententia condemnatos: Epiſcopos ejuſdem conjurationis complices *ſynodali decreto depoſitos fuiſſe* ſcribunt Annales Francici. Theganus in vita Ludovici Cæſaris de eodem hoc negocio: *Bernhardum hactenus Regem ejusque fautores, cum in ſupra dicto ſcelere deberent puniri, ſuppreſſa triſtiori ſententia luminibus orbari* (Cæſar) *conſenſit; licet multis obnitentibus & animadverti in eos tota ſeveritate legali cupientibus. Epiſcopos porro hac immanitate conſtrictos ab Epiſcopis reliquis depoſitos monaſteriis mancipavit.* Ad eundem modum anno 829. in rebelles pronunciata fuit ſententia in Concilio; ut anno 28. de Concilij ſententia Dux Forojulienſis ignaviæ & injuriæ convictus Ducatu pulſus. Non alibi damnati ſunt Erneſtus alijque Comites perduellionis rei anno 861. ætate Ludovici ſecundi Germanici Regis: aut Erchingerus & Bartholdus Comites fractæ pacis publicæ rei anno 916. Conrado ultimo Francici ſanguinis rege. De quo Echardus: *Conſilio dehinc habito primo colloquium publicum Moguntiæ, poſtea generale edixit concilium: ubi tribus illis lege abjuratis & proſcriptis, prædiisq; eorum in fiſcum redactis, majeſtatis reis capita damnata ſunt.*

XXIV. Ex quibus teſtimonijs utique manifeſtum eſt, cauſas Principum ſaltem illas, quæ rempubl. attinent & commune civitatis bonum, haud alibi quam in Concilio deciſas fuiſſe. Neque enim verum eſt quod ſcribit Thritthemius *lib. de orig. Francor.* anno 742: *In ſingulis provinciis aut Duces aut Comites rempubl. ſub poteſtate Francorum adminiſtrabant, Regum nutu amobiles.* De alijs tamen omnibus minoris momenti Principum controverſijs, haud temerè dixerim tantùm illas in concilio publico deciſas fuiſſe. Videntur enim illæ regis ejuſque miſſorum judicio tum commiſſæ. Pertinet huc Caroli Magni lex l. 3. c. 77 apud

Anſegiſum: *Vt Epiſcopi, Abbates, Comites & potentiores quiq. ſi cauſam inter ſe habuerint ac ſe pacificare noluerint ad noſtram jubeantur venire præſentiam: neq. illorum contentio alicubi dijudicetur, ne propter hoc pauperum & minus potentium juſtitiæ remaneant. Neq. ullus Comes palatij noſtri potentiorum cauſas ſine noſtra juſsione finire præſumat, ſed tantum ad pauperum & minus potentum juſtitias faciendas ſibi ſciat eſſe vacandum.* Scilicet obtinebat tum illa univerſalis regula quæ conficit capitulum 243. l. 5. *Major à minore non poteſt judicari.* Itaque Principum lites ſeu contentionis ad judicium regium pertinuerunt. Quibus tamen decidendis Reges concilij ſæpè autoritate uſos liquet ex Hincmari Epiſt. ad reg. Ludovic. de regni Francici ſtatu. Aliqua ex parte verò Comites, Epiſcopos, Abbates, judicio Miſſorum regiorum fuiſſe etiam obſtrictos docet c. 66. lib. 4. *Vbicumq. miſsi aut Epiſcopum, aut Abbatem, aut alium quemlibet quocunq. honore præditum invenerint, qui juſtitiam facere vel noluit, vel prohibuit, de ipſius rebus vivant, quàm diu in eo loco juſtitias facere debent.* Item l. 4. c. 183. *Si Comes in ſuo miniſterio juſtitias non fecerit, Miſsis noſtris de ſua caſa vel de ſuis xeniis ſerviat, uſq. dum juſtitiæ ibi factæ fuerint. Et ſi vaſſus noſter juſtitias non fecerit, tunc & Comes & Miſſus noſter ad ipſius caſam redeant, & de ſuo curent quouſq. juſtitias faciant.*

XXV. Alia prorſus ratio fuit litium & controverſiarum minorum aut inter minoris ſortis homines exortarum. Vt enim de profanis primum dicamus; in ſingulis quidem pagis ordinarij harum litium judices fuere, qui Graviones aut ex more Romano Comites ſunt dicti, una cum aſſeſſoribus. Nimirum more ab antiquiſſimis uſque temporibus ſervato, in pagós quos Gouas dicebant etiam cum dividebatur Germania, & unicuique pago aliquis ex primaria nobilitate Gravio præficiebatur litibus finiendis.

Offici-

Officium Comitis aut Gravionis optimè referunt literæ Caroli Magni, quas ex archivis Tremoniæ urbis recitat in vindicijs Billinganis Henricus Meibomius. *Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum virum illſtrem ibidem Comitem ordinamus, ut reſideat in curte ad campos, in mallo publico, ad univerſorum cauſas audiendas, vel recta judicia terminanda, iſq; advocatum omnium presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, ſuperq; vicarios & Scabinos, quos ſub ſe habet diligenter inquirat & animadvertat, ita ut officia ſua ſedulò peragant.* Formulam aliam Comitatuum aut Ducatuum committendorum habet Marculphus. *n. 32.* Inſigniter hanc rem illuſtrat admonitio Ludovici Cæſaris ad Comites pro utilitate ſanctæ Dei Eccleſiæ, quam *cap. 6. l. 2.* habet Anſegiſus; ut alia nunc teſtimonia non laudemus. Conſtitutos autem hoſce Comites fuiſſe à ſolis regibus cum ipſæ illæ quas modo adduxi formulæ probant, tum ex hiſtoriæ Francicæ monumentis paſſim ſole elucet clarius. Hinc inter leges in quas ſuperatos à ſeſe Saxones accepit Carolus, legas à rege præpoſitos iri judices h.e. Graviones, qui nempe ante hac Concilij populi autoritate conſtituebantur. Poetaſter Saxo vitæ Carolinæ ad Arnolphum Cæſarem ſcriptor:

Tum ſub Iudicibus *quos rex imponeret ipſis*
Legatiſque ſuis *permiſſi legibus uti*
Saxones patriis, & libertatis honore.

XXVI. Aſſeſſores Comitum quoſnam elegerint & quales debuerint eſſe eligendi, conſtat item ex capitulis Anſegiſi. ubi l. 3. cap. 33. ita legitur: *Miſſi noſtri Scabinos* (hi verò ſunt illi aſſeſſores) *per ſingula loca eligant, & eorum nomina quando reverſi fuerint, ſecum ſcripta deferant* cap. 56. *ut judices, advocati, Scabinos quales meliores invenire poſſunt, & Deum timentes conſtituant ad ſua miſteria exercenda. Cum Comite & populo elegantur manſueti & boni.* Capit. Addit. IV.

 cap. 73.

cap. 73. *Miſſi noſtri ubicunq; malos ſcabinos inveniunt ejiciant, & totius populi conſenſu in locum eorum bonos eligant, & cum electi fuerint jurare faciant, ut ſcienter injuſtè judicare non debeant.* Ibidem cap. 74: *Vt in omni Comitatu hi, qui meliores & veraciores inveniri poſſunt eligantur à miſſis noſtris, ad inquiſitiones faciendas & rei veritatem dicendam, & adjutores Comitum ſint ad juſtitias faciendas.* Ex quibus omnibus patet, hos eſſe illos ſcabinos, quos Tacitus olim narraverat Principibus qui per pagos jus dicebant ex plebe comites fuiſſe datos, adeoque fuiſſe homines ingenuos & ex plebe optimos. Huc ſanè ſpectat & illud c. 47. l. 3. de homine ad mortem damnato cui poſt vita ſit donata, *ne ille inter ſcabinos ad legem judicandam teneatur.* Numerum horum definire non licet. ſeptem tamen fuiſſe dixeris ex capit. 40. l. 3. *Vt nullus ad placitum banniatur, niſi qui cauſam ſuam quærit, aut ſi alter ei quærere debet: exceptis ſcabineis ſeptem qui ad omnia placita eſſe debent.* Quomodo illi una cum Comite ſententias dixerint liquet ex chartâ vet. Alemannica apud Goldaſtum t. 2. n. 99: *Interrogavit ipſe Comes illos ſcabinos, quid illi de hac causâ judicare voluiſſent.* Alibi legas: *Ante illuſtrem virum Hildogarium Comitem ſeu judices quos ſcabineos vocant venerunt &c. Tunc ipſi Scabinei unanimiter judicarunt.* Hinc Gloſſarium vetus: *Scabini, auditores Comitum.*

XXVII. Porro cùm govæ ſeu pagi plerumque ſatis late paterent, neq; adeò cuivis Gravioni (præſertim cum illi & alia reipubl. negotia incumberent; ſæpè etiam vel valetudine vel negotijs rei familiaris detineretur) licuerit judicijs intereſſe, hinc jam tum Comites vicarios inſtituiſſe qui judicijs Comitum vice præeſſent, nullum eſt dubium. Hi jam tum videntur dicti Sculthefij aut Sculdeſij Schulten/ Schultzen. Frequens ſanè mentio harum vocum eſt in antiquis legibus Germanicis. In diplomate Ottonis

nis Imperatoris apud Baronium *tom.9.p.5.* diſertè officium horum exprimitur: *Nullus Marchio, Comes, aut vicecomes Sculdeſius, vel quilibet ex judiciaria poteſtate.* Paulus VVarnefridus *Hiſtor. Longobardor. l.6.c. 24.* ait: *Rector loci quem Scultheis vocant.* Secutis ſanè temporibus præturæ ejuſmodi vicariam Comitum poteſtatem deſignarunt per omnem Germaniam, quod imprimis ex Speculo juris Saxonici manifeſtum eſt.

XXVIII. Fuit autem penes hoc judicium tam criminalium quam civilium actionum dijudicatio. Vt liquet ex præcepto remiſſionis ſive conceſſionis quod fecit Ludovicus Imper. Hiſpanis. *Ipſi pro majoribus cauſis, ſicut ſunt homicidia, raptus, incendia, depradationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invaſiones, & undecunq; a vicino ſuo criminaliter fuerint accuſati & ad placitum venire juſſi, ad Comitis ſui mallum omnimodis venire non recuſent.* Item ex cap. 48. l. 3. *Si alicui poſt judicium ſcabineorum fuerit orta controverſia.* item c. 50. *Vt Comes qui latronem in forbannum miſerit* (i. e. proſcripſerit) *vicinis ſuis & aliis Comitibus notum fecerit, illum latronem à ſeſe eſſe forbannitum, ut illi eum non recipiant.* Vbi notandum *mallum* tunc dici ſolitum locum judicij publici, qui cum antiquo more ſub dio eſſet, tectum illi addi voluit Carolus Magnus *l.3. capitulo 57.* neq; enim paſſus eſt Carolus in atrijs Eccleſiarum judicia exerceri: quod malo more alicubi cæperat inoleſcere ut conſtat ex *cap. 60. l.3. Additionum.*

XXIX. Operæ fortè fuerit pretium nonnulla heic capitula recitare ex Capitulari Anſegiſi, unde ratio judiciorum illorum, de quibus jam agimus, illuſtratur. Capitul. l. 3. c. 53: *Nullus miſſus noſter neq; Comes neq; Scabinus, cujuslibet juſtitiam dilatare præſumat ſi ſtatim adimpleta eſſe potuerit ſecundum certitudinem: neq; præmia pro hoc à quolibet homine*

per aliquod ingenium malum præſumat accipere. Cap. 3. tit. 2: *Iudex partem ſuam accipiat de cauſa quam judicat, de ſeptem ſolidis tremiſſem, de novem ſolidis unum. De omni compoſitione ſemper novem partes accipiat dum rectum judicat.* Cap. 3. t. 4. *Iudex ſi accepta pecuniâ malè judicaverit damnum datum cogitur in duplum ſolvere & 40. ſolidos in fiſco.* Capit. l. v. cap. 251: *Injuſtum judicium & definitio injuſta, regio metu vel juſſu à judicibus ordinata, non valeat.* L. 4. c. 39. *Primitus ad placita eorum, orphanorum, viduarum, nec non pauperum cauſæ deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum juſtitia à judicibus dilatetur. Comes illos adjuvet dando eis talem hominem, qui rationem eorum teneat & pro eis loquatur.* Sunt autem patroni illi cauſarum dicti tum advocati, cauſidici, & clamatores. De quibus itidem multa ſunt capitula. Vt l. 2. cap. 114: *Si advocatus in cauſa ſuſceptâ iniquâ cupiditate fuerit repertus à conventu honeſtorum & à judiciorum communione ſeparetur.* Item: *ſi quis hominem in judicio injuſtè contra alium altercantem adjuvare per malum ingenium præſumſerit, atq; inde coram judicibus vel Comitibus incuſatus fuerit, & negare non poteſt, quindecim ſolidis culpabilis judicetur.* L. 3. c. 7: *Declamatoribus vel cauſidicis, qui nec judicio ſcabinorum acquieſcere, nec blaſphemare volunt, antiqua conſuetudo obſervetur, id eſt ut in cuſtodia recludantur donec unum è duobus faciant. Et ſi ad palatium pro hac re clamaverint & literas detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur, ſed cum cuſtodia & cum ipſis literis pariter ad palatium noſtrum remittantur, ut ibi diſcutiantur ſicut dignum eſt.* In quibus poſtremis verbis quid ſit blaſphemare præclarè docet clariſſ. Lindenbrogius in doctiſſimo gloſſario.

XXX. Præter hæc Iudicia fuerunt tum temporis & judicia ſacra. *Primum* enim in vitam & mores Chriſtiano-

rum

rum civium uſq; adeo licuit advertere ſacerdotibus, ut ſontes potuerint cum alijs canonicis pœnis tùm etiam excommunicatione plectere. Habuit autem tunc excommunicatio effectum longè maximum. Hinc capitulum. 42. l. 5. *Ut ſciatis qualis ſit modus iſtius excommunicationis: in Eccleſiam non debet intrare, nec cum ullo Chriſtiano cibum vel potum ſumere, nec ejus munera quisquam accipere debet, nec ei oſculum porrigere, nec ei oratione ſe jungere, nec ſalutare, antequam ab Epiſcopo ſuo ſit reconciliatus.* Capitul. 130. l. 6. *Si quis à communione ſacerdotali fuerit auctoritate ſuſpenſus, hunc non ſolum à clericorum, ſed etiam à totius populi colloquio atq; convivio placuit excludi, donec reſipiſcens ad ſanitatem redire feſtinet.* In hanc duram pœnam vero incurrit non tantum ipſe excommunicatus, ſed qui contra legem cum illo quid habebat commune. Diſertè id decernitur *capitulo 42. l. 5.* ante laudato. Si quis noluit ſententiæ illi Excommunicatoriæ parere, de illo idem capitulum: *Quod ſi aliquis iſta omnia contempſerit, & Epiſcopus hoc minimè emendare potuerit Regis judicio exilio condemnetur.* Pari vero modo qui refragabantur pœnitentiam à ſacerdotibus indictam ſuſtinere, eorum bona à Comite aut Miſſo regio Epiſcopis tradebantur donec reſipiſcerent: ut habet capit. 330. l. 7. vel vero in carcerem à Comite protrudebantur. *Quod ſi porro Comes* (verba ſunt capituli) *vel qui miniſter hoc adimplere diſtulerit, canonicè ab Epiſcopo vel à ſuo miniſtro excommunicetur, & usq; dum hæc pleniter adimpleat ſemper communione catholicorum careat; usq; dum ipſi Epiſcopo humanius erga eum aliquid agere placuerit. Si vero ipſe Comes, aut de prædictis cauſis aut de ipſa excommunicatione inobediens aut negligens apparuerit, honore Comitatus pariter & communione careat, usq; dum ambo in noſtram præſentiam veniant, ut nos illum Epiſcopali auctoritate, atq; Imperiali motu ita corrigamus, ut cæteri timorem habeant, ut deinceps talia committe-*

mittere nullatenus audeant. Ab ejuſmodi porro ſententiâ Excommunicatoria non fuit provocatio admiſſa alia quam ad Metropolitanum Epiſcopum. Hinc capitulum 42. l. 5. *Quod ſi aliquis reclamaverit quod injuſtè ſit excommunicatus, licentiam habet ad metropolitanum Epiſcopum venire, ut ibidem ſecundum canonicam inſtitutionem judicetur, & interim ſuam excommunicationem cuſtodiat.* Tam late verò patebat hoc judicium ſacrum ut nihil non criminum illuc ſenſim traheretur, quod ex multis capitularium locis percipere eſt. Seorſim de perfidis capitulum 141. l. 6. ita decernit: *Ne judices quicquam de perfidorum exceſſibus extra ſacerdotum conhibentiam judicare præſumant.* Quæ omnia poteſtatem ſacerdotalem ſupra modum & morem Germanicarum gentium auxerunt. Etſi enim jam alibi idem effectus Excommunicationis dudum obtinuiſſet, ceu liquet ex epiſt. 58. Synelij qua excommunicatur Andronicus Pentapolitanus præſes, tamen non paſſim hactenus is rigor invaluerat, certè apud Germanicas gentes tale quid erat inſolitum.

XXXI. *Secundò* conceſſa quoque eſt Epiſcopis omnis in clericos & monachos juriſdictio. Capitul. 39. l. 5. *Vt omnes presbyteri, diaconi & ſubdiaconi ſub poteſtate Epiſcopi maneant.* Cap. 25. ejuſdem libri: *Monachos per unamquamq; civitatem aut regionem ſubjectos eſſe Epiſcopo ſuo, & quietem diligere, & intentos eſſe tantummodo jejuniis & orationi, in locis quibus renunciaverint ſeculo permanentes.* Clarius huc facit capitulum CCXXXVII. l. V. *Sancitum eſt ut nullus Epiſcopum aut ſacerdotem vel clericum apud judices publicos accuſare præſumat, ſed apud Epiſcopos.* Item capitulum CVII. l. VII. *Clericus cujuslibet gradus ſine Pontificis ſui permiſſu nullum ad ſeculare judicium præſumat ad trahere, nec laico quemlibet clericum in ſeculari judicio liceat accuſare: cùm etiam privatorum Christianorum cauſæ*

Apoſto-

Apoſtolus ad Eccleſias deferri atque ibidem terminari præcipiat. Item capitul. CCCLXIX. *Vt clerici qui judices ſeculares appetunt, excommunicentur.* Item alibi. *Nemo audeat clericum aut monachum, aut ſanctimonialem fœminam ad civile judicium accuſare, ſed ad Epiſcopum; & ipſe ex lege vel canonibus conſentaneam & juſtam ſententiam proferat. Si quis hanc conſtitutionem violaverit; in magiſtratu poſitus X libris auri pœna multabitur: Si executor eſt in catenis Eccleſiarum recludatur, pœnas luiturus & officium perdat.* Item: *volumus primo, ut neque Abbates, neq; presbyteri & diaconi & ſubdiaconi, neque quilibet de clero de perſonis ſuis ad publica vel ſecularia judicia trahant, ſed a ſuis Epiſcopis adjudicati juſtitias faciant. Si autem de poſſeſſionibus ſuis ſeu Eccleſiaſticis ſeu propriis clamor ad judicẽ venerit, mittat judex clamantem cum miſſo ſuo ad Epiſcopum, ut faciat eum per Advocatum accipere.* Facit huc illud Flodoardi ex epiſtolis Hincmari: *Quia de presbytero & Eccleſia ad Epiſcopum & Synodum definitio pertineat, non ad mallum vel civilium judicum diſpoſitionem.*

XXXII. Vt autem Epiſcopus fuit judex conſtitutus omnium ejuſmodi negotiorum, ita ipſius Epiſcopi cauſa in ſynodo vel apud Metropolitanum agitata fuit. Eam in rem tum alia ſunt capitula tum præcipuè CCXXXIV. l. VII. *Nullus Epiſcopus extra ſuam provinciam ad judicium devocetur, ſed vocato eo canonicè in loco omnibus congruo, tempore ſynodali, ab omnibus comprovincialibus Epiſcopis audiatur, qui concordem ſuper eum canonicamq; proferre debent ſententiam: quia ſi hoc minoribus tam clericis quam laicis conceſſum eſt, quanto magis de Epiſcopis ſervare convenit? Nam ſi ipſe Metropolitanum aut judices ſuſpectos habuerit, aut infeſtos ſenſerit, apud Primatem diœceſeos, aut apud Romanæ ſedis Pontificem judicetur.* Vbi notandum *Primo* aliud ſecundum leges tum fuiſſe metropolitanum & aliud Primatem. Qua de re legendum

D capit.

capit. cccxli. & ccclx. libri ſeptimi. *Secundo* id cum primis obſervandum, datam Epiſcopis pariter & actoribus alijs provocandi ad Papam licentiam. Quod ipſum confirmat capitulum ccxxxv. ejuſdem libri: *Placuit ut ſi Epiſcopus accuſatus appellaverit ad Romanum pontificem, id ſtatuendum quod ipſe cenſuerit.* Et ccxli: *Quod ſi adverſus provinciæ Metropolitanum Epiſcopus vel clericus habuerit querelam, petat Primatem diæceſeos & apud ipſum judicetur, aut apud Sedem Apoſtolicam.* Item cap. cccxlix: *Si forte (quod non optamus) aliquem Epiſcoporum contra proprium Metropolitanum, vel contra alios quoq; contingat aliquid habere cauſæ, decrevimus ut ab hoc Sedis Apoſtolicæ judicium is qui petere feſtinat, licentiam habeat, quod ſcitis canonum antiquorum patrum inſtitutione permiſſum.* Nec non capit. cccxxiii. *Vt judicatus Epiſcopus ad Apoſtolicam ſedem, ſi voluerit, appellet. Ex concilio Sardicenſi iii. V. Quod ſi appellaverit, in cathedra ipſius alter non ordinetur.* Obſervandum autem iterum eſt, talem provocationem ad Papam extra diæceſin reorum, antiquis canonibus minimè eſſe conſentaneam. Vetuſtiſſimi enim canones, etiam Nicæni ipſi volunt, ut cauſæ quæque in ſuis provincijs & diæceſibus finiantur: nec Sardicenſis canon permittit appellationem in futurum ad omnes Epiſcopos Romanos, ſed ad ſolum Iulium Papam, qui tum vivebat. Vt taceam, canones illius concilij Sardicenſis primis & melioribus temporibus parū vel nihil habuiſſe auctoritatis in multis etiam Occidentalis Eccleſiæ diæceſibus, ceu liquet ex certamine Paparum cum Epiſcopis Africanis. Ipſa Gallia videtur ante tempora hæc Carolina jis caruiſſe, ut quæ antehac fuerit uſa proprio libro Canonum, non vero illo Romano Dionyſij Exigui, qui Caroli demum ætate in Galliam penetravit, ut rectè obſervatum Iac. Leſchaſſerio *l. de libertatib. Eccleſ. Gallicanæ.* Neque vero temere legas, in Gallia obtinuiſſe

nuiſſe ante hac appellationes ad Romanum Papam, niſi ſemel iterum, & reclamantibus quidem Epiſcopis. Cum poſt hæc Hincmarus Laudunenſis illuc provocaſſet, opposuit novæ iſti rei Rhemenſis Hincmarus veteres canones Gallicanos. Et ſane primus Dionyſius videtur in Codicem canonum in univerſa Eccleſia poſt receptum hoſce Sardicenſes tranſtuliſſe. Hinc ait in præfat. *Et ne quid præterea notitiæ veſtræ videar velle ſubtrahere, ſtatuta quoq; Sardicenſis Concilij atq; Africani, quæ Latinè ſunt edita, ſuis à nobis numeris cernuntur eſſe diſtincta.* Quod ipſum poſt & Græci non improbarunt, ut liquet ex canone 2. ſynodi quiniſextæ Trullanæ: quod nempe ſua ſatis de auctoritate ſibi cautum putarent Conſtantinopolitana ſede Romanæ æquatâ, nec minus hæc atq; illa ad ſummum Eccleſiæ regimen improbis conatibus adſpiraret. Cæterùm hæc obiter. Quantumvis vero certum ſit in illo concilio demum jacta eſſe fundamenta Papalis in omnem Eccleſiam majeſtatis: imo ejuſmodi canones omnes, tanquam leges mere poſitivas & ſæpe tantum ad rempublic. Romanam veterem accommodatas, merito non debuiſſe attendi mutatâ dudum republ. Romanâ, adeoque nihil bonæ rationis ſubfuerit, hac tamen ratione Papalem tyrannidem in regimen Eccleſiaſticum Germaniæ traductum eſſe certum eſt.

XXXIII. Quamvis vero novo exemplo cœperit tum provocatio Epiſcoporum ad Papam à judicio ſuſpecti Metropolitani, tamen ſi in ſynodo cauſa eorum jam fuerit acta & regiâ auctoritate deciſa, non licuit provocare. Sane auſus id fuit Hincmarus Laudunenſis Epiſcopus, neque minus avide id arreptum ab Hadriano ſecundo Papa circa annum 871, qui non veritus eſt à Carolo Calvo poſcere, ut Hincmarum illum ſiſteret Romano judicio. Verùm acerrimè reſtiterunt hiſce conatibus non tantum Epiſcopi il-

ſius ævi, ſed & ipſe Rex Carolus, ex cujus epiſtola ad Papam quædam heic recitare operæ fuerit pretium. *Sed valde mirati ſumus, ut Rex corrector iniquorum & diſtrictor reorum, ac ſecundum leges Eccleſiaſticas ac mundanas ultor criminum, reum legaliter & regulariter pro exceſſibus ſuis damnatum, ſuâ fretum potentia Romam dirigat, maximè autem illum qui & ante diſpoſitionem, contra cuſtodiam publicam & contra quietem moliri in tribus ſynodis extitit deprehenſus.* Item: *Vnde ſicut vobis reſcripſimus, & nunc iterum vobis ſcribere non piguit, ſed exigente causâ neceſſarium eſt: quia Reges Francorum ex regia genere nati, non Epiſcoporum vicedomini, ſed terræ domini hactenus fuimus computati. Et ut Leo ac Romana ſynodus ſcripſit: Reges & Imperatores, quos terris divina potentia præcepit præeſſe, jus diſtinguendorum negotiorum Epiſcopis ſanctis juxta divalia conſtituta permiſerunt, non vero Epiſcoporum villici extiterunt.* Quæ omnia longè ſunt veriſſima: namque & ubi valuit Sardicenſis canon haud licuit à regio judicio ad Papam appellare: utut ſimile quid in ſolito exemplo auſum aliquando Athanaſium videri poſſit. Regno porrò Francorum durante non minus jurejurando Regibus devincti erant Epiſcopi atque ſubditorum alij. Ipſemet Laudunenſis Hincmarus libro purification. quem ſynodo obtulit, ita ſcribit: *Ego Hincmarus Eccleſiæ Laudunenſis à modo & deinceps Domino ſeniori meo Carolo Regi ſic fidelis & obediens ſecundum meum miniſterium ero, ſicut homo ſuo ſeniori & Epiſcopus piè victuro ſuo Regi eſſe debet.* Vt taceam, illâ ætate Papas ipſoſmet judicio Cæſareo obtemperare coactos eſſe.

XXXIV. *Tertium* munus Epiſcopalis ſacri judicij fuit deciſio quarumvis litium ad id perlatarum. In eam rem facit capitulum CCLXXXI. libri ſexti apud Benedictum Levitam: *Volumus atq. præcipimus, ut omnes ditioni noſtræ Deo auxiliante ſubjecti, tam Romani quàm Franci, Alemani, Bajovarij,*

Saxones,

Saxones, Thuringÿ, Freſones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, VVaſcones, Beneventani, Gothi, Hiſpani, cæteriq; nobis ſubjecti omnes, licet quocunq; videantur vinculo conſtricti, vel conſuetudinario more connexi, hanc ſententiam quam ex XVI. *Theodoſii Imperatoris libro capitulo videlicet* XII, *ad interogata Ablavÿ Ducis illi & omnibus reſcriptam, ſumpſimus, & inter noſtra Capitula pro lege tenendam, conſultu omnium fidelium noſtrorum, tam clericorum quam & laicorum, poſuimus, lege cunctis perpetua tenendam; id eſt. Quicunq; litem habens, ſive poſſeſſor, ſive petitor fuerit, vel, in initio litis, vel decurſis temporum curriculis, ſive cum negotium peroratur, ſive cum jam cœperit promi ſententia, ſi judicium elegerit ſacroſanctæ legis antiſtitis, illico ſine aliqua dubitatione, etiamſi alia pars refragatur, ad Epiſcoporum judicium cum ſermone litigantium dirigatur. Multa enim quæ in judicio captioſæ præſcriptionis vincula promi non patiuntur, inveſtigat & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas. Omnes itaq; cauſæ, quæ vel Prætorio jure vel civili tractantur, Epiſcoporum ſententiis terminatæ, perpetuo ſtabilitatis jure firmentur. Nec liceat ulterius retractari negotium, quod Epiſcoporum ſententia deciderit.* Hactenus capitulum Carolinum. Manifeſtum vero eſt, cum tam multa & varia fuerint Epiſcopali judicio commiſſa, longè hoc judicium judicio Comitum præſtitiſſe, cum multitudine negotiorum, tum auctoritate & dignitate. Nullo autem reipubl. bono vel certè perexiguo multa horum ita eſſe conſtituta docuit eventus, Epiſcopis in tyrannos prope degenerantibus, & dum alienis incumbunt curis ſui quod erat muneris negligentibus, ſummo Eccleſiæ Germanicæ damno. Quod latius exponere non eſt hujus loci.

XXXV. Proximi poſt ſacra illa judicia ordinis eadem tempeſtate fuere judicia de bonis ſacris cum Epiſcoporum & Monaſteriorum, tum ſingularium etiam mino-

rum eccleſiarum. Neque enim harum rerum judicium fuit penes ipſos clericos aut monachos, ſed alios ſingulatim à Regibus in id conſtitutos, qui Vicedomini, Advocati aut Kaſtenvogte audiebant. Quamvis enim horum curatio etiam ad multa alia pertineret, tamen noſtri inſtituti non eſt, reliqua nunc tangere. Advocatorum vero fuiſſe judicare de Abbatum, presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum & reliqui minoris ordinis cleri controverſis bonis clare liquet ex verbis capitular. th. 31. adductis: *Si autem de poſſeſſionibus ſuis, ſeu Eccleſiaſticis ſeu propriis clamor ad judicem* (ſecularem ſcil.) *venerit, mittat judex clamantem cum Miſſo ſuo ad Epiſcopum, ut faciat eum juſtitiam per Advocatum accipere.* Capitular. l. 3. c. 11. *De Vicedominis, vicariis & centenariis pravis, ut tollantur & tales eligantur, quales & ſciant & velint juſtè cauſas diſcernere & terminare.* De Epiſcopalibus bonis eadem fuit ratio. Hinc libro v. capit. 234. legitur: *Hoc ſtatuimus, ubicunq; Epiſcopi ſubſtantiam habuerint, Advocatum habeant in ipſo Comitatu, qui abſq; tarditate juſtitiam faciat & ſuſcipiat.* Igitur tametſi cauſæ perſonales cleri omnes non niſi ad cleri judicium pertinuerint, bonorum tamen ſacrorum prorſus alia fuit conditio, utpote, quum horum etiam omnis adminiſtratio optimo conſilio Advocatis (hominibus utique non ex clero) fuerit commiſſa. Vnde Hincmarus ep. 7. c. 31. *Decretum eſt, ut Epiſcopi, univerſiq; ſacerdotes habeant Advocatos; quia Epiſcopi univerſiq; ſacerdotes ad ſolam laudem Dei bonorumq; operum actionem conſtituuntur. Debet ergo unusquisq; eorum, tam pro Eccleſiaſticis quam etiam propriis ſuis actionibus, habere Advocatum non malè ſuſpectum, ſed bonæ opinionis, ne dum humana lucra attendunt, æterna præmia perdant.*

XXXVI. Quamvis vero ea quam proximè narravimus fuerit ratio judiciorum ſtatorum per omnem Germaniam

niam de cauſis minoribus, illa tamen eadem negotia non ita fuere hiſce judicijs aſtricta, ut nullus fuerit locus relictus provocationi ad Regem tanquam judicem ſupremum. Imo ſuperfuit ejuſcemodi provocatio quantum videtur, altera ad Miſſos aut legatos regios, altera ad ipſum Regis Palatium. Non quaſi in qualibet cauſa tale quid licuerit, ſed in nonnullis, & quidem cum Comites Epiſcopi Abbates & alij officio ſuo minus rectè fungerentur. Hinc vere Vadianus *l. de collegiis & monaſter. Germaniæ veter. bus*: *Ad Miſſos provocare adverſus Comitum vel negligentiam vel illatam injuriam etiam plebi licebat, actione hinc data conceſſaq;, qui ſe neglectum ſi auditumve aut iniquius à Comite tractatum quereretur.* Et vero Miſſis illis inquirendi poteſtas in omnes mores eorum qui populi rectores erant conſtituti, committitur multis verbis *l. 2. capitul. 28.* Seorſim ut in Epiſcoporum & Comitum vitam inquirant injungitur *l. 2. capit. 12.* Nec vero tantum inquiſitio illa Miſſis fuit commiſſa, ſed ex parte etiam animadvertendi in ſontes poteſtas. Huc ſane faciunt illa l. 4. c. 66. *Vbicunque Miſſi aut Epiſcopum aut Abbatem, aut alium quemlibet quocunq; honore præditum invenerint, qui juſtitiam facere vel noluit vel prohibuit, de ipſius rebus vivant; quamdiu in eo loco juſtitias facere debent.* Nec non illa l. 5. c. 183: *Si Comes in ſuo miniſterio juſtitias non fecerit, Miſſis noſtris de ſua caſa vel de ſuis xeniis ſerviat, uſque dum juſtitia ibi facta fuerint. Et ſi Vaſſus noſter juſtitias non fecerit, tunc & Comes & Miſſus noſter ad ipſius caſam ſedeant, & de ſuo vivent, quousq; juſtitias faciant.* Nec vero à judicio Miſſi regij cuiquam Comitum, Abbatum, Epiſcoporum licuit abeſſe, ut diſerte cavetur l. 4. cap. 17: *Vt omnis Epiſcopus Abbas & Comes, exceptâ infirmitate vel noſtrâ juſſione, nullam excuſationem habeant, quin ad placitum Miſſorum noſtrorum veniat, aut talem vicarium ſuum mittat, qui in omni cauſa pro illo*

reddere

reddere rationem poſſit. Hinc porro non licuit Miſſo judicium inſtituere eo loci ubi Comes reipub. causâ aberat, quod decernitur l. 4. capit. 68. ut nec moram ducere, ubi Comes benè fuit officiò functus.

XXXVII. Libet addere in majorem hujus rei lucem. *Capitulum 26. l. 2.* de Miſſorum officio. *Primò, ut conventum in locis duobus aut tribus congregent, ubi omnes ad eorum legationem pertinentes convenire poſſint, & omnibus generaliter notum faciant, qualis ſit eorum legatio. Scilicet ad hoc eſſe ſe à nobis Miſſos conſtitutos, ut ſi quilibet Epiſcopus aut Comes miniſterium ſuum propter quodlibet impedimentum implere non poſſit, ad eos recurrat; & cum eorum adjutorio miniſterium ſuum adimpleat; & ſi talis cauſa fuerit, quæ per eorum admonitionem emendari non poſſit, per eos ad noſtram notitiam deferatur; & ſi fortè Epiſcopus aut Comes aliquid negligentius in ſuo miniſterio egerit, per iſtorum admonitionem corrigatur: & omnis populus ſciat, ad hoc eos eſſe conſtitutos, ut quicunq; per negligentiam, aut incuriam, vel impoſſibilitatem Comitis, juſtitiam ſuam acquirere non potuerit, ad eos primùm querelam ſuam poſſit deferre, & per eorum auxilium juſtitiam acquirere; & quando aliquis ad nos neceſſitatis cauſa reclamaverit, ad eos poſſimus relatorum querelas ad definiendum remittere. Ipſi verò Miſſi non ſine certiſſima cauſa vel neceſſitate huc illucq; diſcurrant, niſi forte quando tale aliquid in cujuslibet miniſterio, ad legationem ſuam pertinente, ortum eſſe cognoverint, quod eorum præſentia indigeat, & ſine illorum conſilio vel adjutorio emendari non poſſit. Inde tamen debent eſſe ſolliciti, ut propter illorum negligentiam nihil in ſua legatione incorrectum remaneat: ſed ubi certam & veram neceſſitatem cognoverint, noſtram juſſionem adimplere non negligant.* Operæ etiam fuerit pretium hic legere *Capitulum 85. l. 3.* de tempore judiciorum à Miſſis illis inſtituendorum. *Volumus ut propter juſtitias, quæ uſq; modo de parte Comitum remanſerunt, quatuor.*

quatuor tantum menſibus in anno Miſſi noſtri legationes ſuas exerceant: id eſt, in hyeme, Ianuario; in verno, Aprili; in æſtate, Iulio; in autumno, Octobri. Cæteris verò menſibus unusquiſq; Comitum placitum ſuum habeat, & juſtitias faciat. Miſſi autem noſtri quater in uno menſe, & in quatuor locis habeant placita ſua cum illis Comitibus; quibus congruum fuerit, ut ad eum locum poſſint convenire. Denique cum publico ſumptu regij illi Miſſi vixerint, dignum quoque lectu eſt capitulum 74. l. 4. ut pateat ſimul illius ævi frugalitas. *De diſpenſa Miſſorum noſtrorum, qualiter unicuique, id eſt, propter conjugem ac domum ejus cuſtodiendam, juxta ſuam qualitatem dandum vel accipiendum ſit. Videlicet Epiſcopo panes XL. friſcingæ III. de potis modij tres, porcellus unus, pulli tres, ova XV. annonæ ad caballos modij quatuor. Abbati, Comiti, atq; miniſteriali noſtro unicuique dentur quotidiè panes triginta, friſcingæ duæ, de potu modij duo, porcellus unus, pulli tres, ova XV. annonæ ad caballos modij tres. Vaſallo noſtro panes X & VII. friſcinga una, porcellus unus, de potu modius unus, pulli duo, ova decem, annonæ ad caballos modij duo.*

XXXIIX. In ipſomet Regio palatio itidem fuere cauſæ judicatæ, & quidem partim per ipſum Regem, partim per Comitem Palatij. De illo judicio agit additio l. 4. Capitulat. *Hoc Miſſi noſtri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomade unum diem ad cauſas audiendas & judicandas ſedere volumus.* Videntur autem ad Regem delatæ cauſæ potiſſimum per appellationem, nec eam quamlibet. Id enim aperte fuit conſtitutum: *Populo autem dicatur, ut caveat de aliis cauſis ad nos reclamare, niſi de quibus aut Miſſi noſtri aut Comites eis juſtitias facere noluerint.* Item: *ſi aliquis voluerit dicere, quod juſtè ei non judicetur, tunc in præſentiam noſtram veniat: aliter vero non præſumat in præſentiam noſtram venire pro alterius juſtitia dilatanda.* Præter hæc

tamen ad Regis ipſius judicium pertinuerunt omnes cauſæ minores inter Epiſcopos, Abbates, Comites, & potentiores quoſque controverſæ; ut ſupra theſ. 24. jam tum demonſtravimus. De Carolo Magno Eginhardus in vita: *Cum calcearetur & amiciretur non tantum Comites admittebat, verum etiam ſi Comes palatij litem aliquam eſſe diceret, quæ ſine ejus juſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introduci juſſit, & veluti pro tribunali ſederet, lite cognitâ ſententiam dixit.*

XXXIX. Ad Comitem Palatij videntur delatæ duorum generum cauſæ: aliæ quæ alibi decidi non potuerunt per provocationem partium litigantium: aliæ circa ipſum palatium regium, aut in aula ipſamet enatæ. Memoratu digna ſunt de officio Comitis illius verba Hincmari Rhemenſis Archiepiſcopi, hominis ut dignitate ſummi, ita rerum regni Francici ſuo ævo peritiſſimi, habentur autem illa cap. 19. & 21. epiſtolæ ad Ludovicum Balbum regem. *Comes Palatij, de omnibus ſecularibus cauſis, vel judiciis ſuſcipiendis curam inſtanter habebat, ut nec ſeculares prius Dominum Regem abſq; ejus conſultu inquietare neceſſe haberent, quouſque ille prævideret, ſi neceſſitas eſſet, ut cauſa ante regem merito venire deberet.* Capit. 21. *Comitis autem palatij, inter cætera pene innumerabilia, in hoc maxime ſolicitudo erat, ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ, propter æquitatis judicium, Palatium aggrediebantur, juſtè & rationabiliter determinaret, ſeu perverſa judicata ad æquitatis tramitem reduceret; ut & coram Deo propter juſtitiam, & coram hominibus propter legum obſervationem, cunctis placeret.* Audivimus verò jam tum ſupra theſ. 24. capitulum Caroli Magni, quo prohibetur Comes palatij potentiorum cauſas niſi mandato regio decidere: *tantum* (inquit) *ad pauperum & minus potentum juſtitias faciendas ſibi ſciat eſſe vacandum.*

XL.

XL. In hunc modum fuere conſtituta omnia judicia cum alibi qua patebat regnum Francorum, tum etiam per Germaniam, quo tempore floruit maxime illa reſpublica ſub Carolo Magno & Ludovico Pio. Omnia perinde ita obſervata fuiſſe etiam nepotum ætate haud dixerim. Fuit enim tandem turbulenta admodum reſpublica per inteſtinos motus, & Normannorum incurſiones, & ſenſim dignitas regia plurimum decrevit, maxime poſt creatos Duces quaſi hæreditarios. Cæterum eo quo diximus modo legibus & conſuetudinibus publicis judicia tum fuiſſe inſtituta certum eſt. Sunt qui ab eodem Carolo deducant & judicium illud VVeſtphalicum quod *vetitum* nuncupat Æneas Sylvius *l. de ſtatu Europæ, c. 29.* alijs occultum alijs Vemicum judicium appellatur. Quanquam vero haud negem trecentis ab hinc annis ita creditum eſſe, tamen dubitare me jubet de famæ fide ſilentium omnium non Carolini tantum ævi ſed & multorum poſt ſeculorum, utpote quum nemo ante Sylvium illum de hoc judicio iſtiuſmodi quidquam memoraverit: veroſimile autem non ſit interea temporis tale quid dictum à nemine illorum qui minima maxima ſolent narrare. Ad hoc ea fuit judicij illius iniquitas & barbaries, ut à Carolo, rege & prudente & pio, illud eſſe inſtitutum prorſus abhorreat à fide. Nec vero inſolens eſt avorum ævo in Carolum auctorē referre conſtituta etiam noviſſima. Quale vero fuerit illud judicij gen⁹ narrant poſt Aeneam Sylvium, Felix Faber. *Hiſtor. Suevorum l. 1. c. 7.* ſed adductis verbis Sylvij, VVernerus Rolevinkius *Saxoniæ antiquæ p. 2. c. 6.* Ioannes Aventinus *l. 4. Annal. ad annum 794.* Crancius *Saxoniæ l. 2. c. 21.* Letznerus *de vita Caroli Magni cap. 15.* addens ejus judicij uſum ſuperfuiſſe in provincia VVolpenſi Ducatus Brunſuicenſis, adhuc ætate Erici ſenioris Ducis, verum hunc ex conſilio Iuſtini Gobleri ICti

omne illud aboleviſſe. Non eſt noſtrum ejus formam recenſere, aut barbariem multis perſtringere.

XLI. Conſiderantibus autem omnem illam judiciorum conſtitutionem haud difficile liquet, optime illam conveniſſe & populi moribus & integro reipubl. ſtatui. Neque vero in regno legitimo, & ubi reipublicæ ſumma non debet eſſe penes unum regem, & plebs ingenuè ac liberaliter habenda eſt, meliorem judiciorum rationem poſſis inire. Qui enim rectius caveris optimatium libertati, quam ſi cauſſæ, illorum famam vitam dignitatem & maxima bona attinentes, non niſi in optimatium concilio decidantur? Quomodo plebi melius conſulueris, quam ſi & illi liceat ex ſuo ordine judiciorum aſſeſſores dare, & à judicum iniquis ſententijs appellatio ad legatos regios & regem ipſum in promptu ſit? Quomodo denique cum optimatium & populi libertate accuratius temperaveris regiam poteſtatem, quam ſi maximarum litium judicia ipſimet regi ex parte committantur, ſi ille poſſit per ſe & ſuos legatos in totius regni judicia ex parte advertere: ſi potiſſimi judices ipſius auctoritate conſtituantur; nulli porro admittantur niſi de ipſius conſenſu? Liquet porro ex jis quæ adduximus, controverſias obortas non in longum protelatas, ſed obtinuiſſe tum proceſſum ſimplicem, facilem, & brevi tempore circumſcriptum. Eſt autem & hoc maxime in reipublicæ commodum. Quam utilis præterea fuit litium paucitas! cum ſinguli ex plebe intelligere poſſent leges ſecundum quas eſſet ſibi vivendum, nec proceſſus ſimplex pateretur litium diuturnitatem, & cauſidicorum malitiæ non pateret forum. Vnum tamen illud merito reprehendas, quod lege permiſſum ſit cauſas Epiſcoporum ad Papam extra diœceſin Germaniæ deferre. Quantumvis enim initio idipſum non ſumme nocuerit,

tuerit, quamdiu Papa ipſe unum cum Germania regem reverenter coleret, tamen damnoſum fuit reipubl. extra regni limites judicem aliquem admittere, qui poſſet non eſſe ſubditus Germaniæ regi, qualis utique fuit Papa ſtatim ab obitu Ludovici Pij, quo tempore & Germania fuit diſtincta à republ. Romani Imperij & Papa tyrannidem ſuam cæpit ſtruere, evileſcente Francici regni autoritate.

LXII. Qvemadmodvm poſt tempora Francorum aliquot proximis ſeculis habuerint ſeſe Germaniæ judicia difficilius explicatu eſt, eo quod nullæ extent vel certe pauciſſimæ leges temporibus illis in republ. latæ quæ id ipſum ſignificent, hiſtorici quoque ejus ævi reipubl. omnis imperiti & negligentes pauciſſima memoraverint quæ huc faciant. Etiam ſic tamen revocare pereuntem memoriam judiciorum fortaſſis fuerit operæ pretium. Initium vero faciemus de cauſis Regum ipſorummet, utpote qui & ipſi moribus antiquis juriſdictioni alicui ratione regiminis fuerint ſubjecti. Inde dicemus de judicio cauſarum majorum pertinentium ad Principes ſeculares quos vocant: poſt de judicijs Epiſcoporum differemus, utpote qui etiam ipſi Principibus in republ. noſtra accenſentur: adjecturi denique de judicijs magis plebeiarum rerum nonnulla. Quibus perſpectis demum licebit decernere quam bene quam male judiciorum omnium ratio ſeſe habeat, & quomodo vitijs ſi quæ ſint poſſimus mederi.

XLIII. Regvm igitur cauſæ pertinentrs ad reipubl. adminiſtrationem, ut olim ita & poſt agitatæ ſunt frequenter in comitijs regni. Ita Henricus IV. Cæſar male adminiſtratæ reipubl. aliquoties in comitijs poſtulatus fuit, eorundemque auctoritate regia dignitate exutus. Accidit idem & Ottoni IV. & Friderico II. non enim jam diſputo, ſint ne in horum cauſis ex jure aut æquo omnia

geſta: Comitiorum auctoritatem etiam tum in tanti momenti negocijs obſervatam eſſe ſatis eſt ſi jam attendamus.

XLIV. Duo tamen acciderunt nonnunquam multum à priſcis moribus diſſidentia. *Alterum* eſt quod Concilij omnium ordinum illa vis ad ſolos Electores tranſire cæperit poſt evectam multum novo more Septemvirorum dignitatem à Carolo IV. Hoc jure equidem VVenceslaus Cæſar tantum ex Electorum ſententia depoſitus fuit, & poſt in Septemviralibus comitijs pene ſolis de cauſis iſtis regijs fuit actum. *Alterum* quod Papa Romanus cæperit non tantum arrogare ſibi ceu aliquis feudi dominus imo vero tanquam vicedeus orbis Chriſtiani, juriſdictionem in Cæſares & Reges Germaniæ, ſed etiam illos immorigeros communicatione ſacra in tantum excludere, ut omnes cives & Ordines juramento fidelitatis ſolverentur. Sane (ut de ſacra potentia quam Papa ſibi arrogat prius dicamus) etiam Carolina ætate eſt creditum, quod excommunicatio habeat effectum civilem aliquem, ratione ſocialis vitæ: verum nemo illud quidem ad Reges excommunicatos pertinere cenſuit. Vt nunc taceam, in reges excommunicationis fulmen vibrare plane fuiſſe factum inſolens. Certe cum fama eſſet Papam Gregorium qui ſeſe rebellium partibus addiderat excommunicaturum Ludovicum Pium Cæſarem, vox hæc fuit vulgaris Epiſcoporum Galliæ & Germaniæ: *Si Papa venit excommunicaturus, excommunicatus diſcedat, quia aliter ſe habet antiquorum auctoritas canonum*, ut eſt *in vita Ludovici.* In Lotharium regni Lotharingici Regem adulterij cauſa Nicolaus itidem excommunicationem intendit, ſed minæ effectu caruerunt. Carolum Calvum occupantem regnum Lotharij ex Ordinum tamen ſententia, per Epiſcopos regni illius voluit excommu-

communicari Papa Hadrianus II. ipſemet fulmen illud forte non auſus jaculari: nec tamen de alio effectu civili quidquam memorat quam ut ſeſe abſtineant à convictu & ſocietate familiari Regis. Fruſtra enim eſt Bellarminus *l. contra Barclaium c. 4.* quando hunc collocat inter eos qui Gregorio VII. paria fecerunt, ſubditis ſacramento ſolutis; quanquam præluſiſſe haud negaverim. Quid vero reſponſum ſit ab ordinibus cum alijs tum Epiſcopis, patet ex epiſtola Hincmari Rhemenſis Archiepiſcopi, adeoque inter Epiſcopos illos tum primi, ad Papam. *Nunquam* (ſcribit dictum vulgo) *hujuſmodi præceptionem ab illa ſede villi deceſſorum meorum miſſam fuiſſe, etiam ſi inter reges non tantum ſacramentis confæderatos, ſed inter patrem ac filios ac inter fratres, prælia ac ſeditiones eorum temporibus fuiſſe noſcantur.* Item. *Nec etiam ad hæreticorum vel ſchiſmaticorum ſive tyrannicorum Imperatorum ac Regum, quales fuerunt Conſtantius Arianus ac Apoſtata Iulianus & Maximus tyrannus, præſentia & ſalutatione ſive collocutione, ſedis Apoſtolicæ Pontifices vel alij magnæ auctoritatis atq; ſanctitatis Epiſcopi, cum locus & ratio & cauſa exegit, ſe ſubtraxiſſe leguntur.* Item: *Et dicunt ſecularem ſcripturam dicere, quia omne regnum ſeculi hujus bellis quæritur, victoriis propagatur, & non Apoſtolici vel Epiſcoporum excommunicationibus obtinetur.* Item. *Petite dominum Apoſtolicum, ut quia Rex & Epiſcopus ſimul eſſe non poteſt, & ſui anteceſſores Eccleſiaſticum ordinem, quod ſuum eſt, & non rempublicam quod Regum eſt, diſpoſuerunt, non præcipiat nobis habere Regem, qui nos in ſic longinquis partibus adjuvare non poſſit contra ſubitaneos & frequentes paganorum impetus, & nos Francos non jubeat ſervire, cui nolumus ſervire; quia iſtud jugum ſui anteceſſores noſtris anteceſſoribus non impoſuerunt, & nos illud portare non poſſumus, qui ſcriptum eſſe in ſanctis libris audimus, ut pro libertate & hæreditate noſtra uſque ad mortem certa-*

certare debeamus. Et, ſi aliquis Epiſcopus aliquem Chriſtianum contra legem excommunicat, ſibi poteſtatem ligandi tollit. Et, nulli vitam æternam poteſt tollere, ſi ſua peccata illi eam non tollunt. Et, non convenit ulli Epiſcopo dicere, ut Chriſtianum, qui non eſt incorrigibilis, non propter propria crimina, ſed pro terreno regno alicui tollendo vel acquirendo, nomine Chriſtianitatis debeat privare, & cum diabolo collocare, quem Chriſtus ſua morte & ſuo ſanguine de poteſtate diaboli venit redimere, & Chriſtianos pro fratribus ſuis animas ſuas docuit ponere. Propterea ſi dominus Apoſtolicus vult pacem quærere, ſic pacem quærat ut rixam non moveat: quia nos non credimus, ut aliter ad regnum Dei pervenire non poſſimus, ſi illum quem ipſe commendat terrenum Regem non habuerimus. Plura ex epiſtola Hincmari adducere non vacat: & vero tota meretur hac de re legi.

XLV. Poſt hæc de regibus excommunicandis in Papali aula videtur altum ſilentium fuiſſe uſq; ad Gregor. VII. aut Hildebrandum, illum terrarum orbis titionem. Hic primus omnium non dubitavit Cæſarem Henricum IV. cujus erat ſubditus civilium delictorum nomine & Romam ad dicendam coram ſeſe cauſam vocare, & non comparentem ſtatim excommunicare, ſimulque ſubditos ſacramento juratæ fidelitatis exſolvere, perduelles denique ad novum regem ſibi creandum omnibus modis impellere. Quorum nihil omnibus retro ſeculis in Chriſtiano orbe auditum eſt. Bene enim Otho Friſingenſis *l. 6. c. 35: Lego & relego Romanorum regum & Imperatorum geſta, & nuſquam invenio quenquam ante hunc Henricum à Romano Pontifice excommunicatum & regno privatum.* Bene item Onuphrius Panvinius *l. 4. de var. creatione Romanorum Pontificum*, quem edidit Ieſuita Gretzerus, facinus illud Hildebrandi appellat, *rem ante ea ſecula inauditam: nam* (inquit) *fabulas, quæ de Arcadio, Anaſtaſio & Leone Iconomacho circumferuntur, non moror.* Eodem tamen

modo

modo tonarunt alij Hildebrandini ſucceſſores in Henricum V, Fridericum I, Philippum II, Fridericum II, Ludovicum IV.

XLVI. Quamvis autem omnibus illis Papis non perinde omnia ex voto ſucceſſerint, iniquitatem ſententiæ atque impietatem prudentioribus quibuſque & æqui ſtudioſis, ſuperſtitionis ſipario nonnihil ſublato, animadvertentibus; attamen certum eſt nunquam defuiſſe qui Papalia illa fulmina tamquam cælitus profecta venerarentur, certum eſt etiam non tam in dubium vocatum numquid tale poſſit Papa, quàm utrum juſtis de cauſis diram ejuſmodi ſententiam in hunc aut illum tulerit. Pauci ſane cum VValtramo Naumburgenſi, cum Sigeberto, cum Marſilio Patavino, Ianduno & Ockamo ipſammet illam Papæ poteſtatem injuriæ poſtulaverunt. Autor Speculi Saxonici limitat quidem illam, ut tamen non tollat. *Papa* (inquit) *non poteſt nec aliquis alius Dominum Imperatorem excommunicare poſtquam conſecratus eſt & unctus, niſi ſolum in tribus caſibus: ſi dubius ſit in fide: ſi repudiet uxorem ſuam legitimam: ſi deſtruat Eccleſiam.* Nec alia fortaſſis fuit ſententia multorum aliorum, etiam qui viſi ſunt maxime facere pro dignitate regia. Abbas Tritthemius nihil aliud quam hoc auſus eſt dicere in *Chron. monaſterij Hirſaugienſis ad annum 1106. Scholaſtici certant & adhuc ſub judice lis eſt, utrum Papa poſſit Imperatorem deponere.* Quo tamen manifeſtum fit non accenſitam tum temporis catholicæ fidei articulis doctrinā Hildebrandinam, verum citra hæreſios infamiam adverſam ſententiam ſolere tum defendi. A Lutheri ætate jam ultra centum annos ab omnibus Proteſtantibus damnatus eſt Hildebrandiſmus, & aſſerta reipubl. libertas: neque dubito etiam in numero illorum qui Proteſtantium partibus non acceſſerunt (ut in Gallia, Italia & alibi eſt factum)

ſatis

ſatis multos hactenus ſenſiſſe & etiamnum ſentire paria. Forte tamen illorum nemo publico ſcripto docere id auſus fuerit. Ex adverſo quaſi regnum aliquod occuparunt inter illos Lojolæ ſocij, quibus nihil videtur prius quam Hildebrandiſmum propagare, adverſarijs atheorum hæreticorum & politicorum titulo traductis. Vt itaque reſpublica inter has opiniones etiamnum fluctuet.

XLVII. Non tantum vero jure illo ſuo ſacro verum etiã quod Cæſar ſit Papæ vaſallus, & omnia quæ Imperij Romani titulo veniunt feudum ſint Papale, juriſdictionem arrogant ſibi Pontifices in Cæſares noſtros & omnem rempublicam. Auditum autem primo omnium tale quidquam fuit Friderico I. Cæſare: niſi malis ad Lotharij Saxonis tempora originem referre, quod tum primum pictum ejuſmodi quid ſit in reipubl. ignominiam ſubſcriptis illis verſiculis:

Rex venit ante fores, jurans prius Vrbis honores:
Mox homo fit Papæ ſumit quo dante coronam.

Verum Fridericus quidem aliam Papis confeſſionem extorſit: tamen in Decretum Gratiani *diſtinct. 63.* irrepſit tum neſcio quod juramentum Ottonis *Tibi domino*; quod Gloſſa appellat *juramentum fidelitatis.* Paulo poſt Innocentij III. capitulum *Venerabilem* ſcriptum eſt, quo dicitur: *quod jus & auctoritas examinandi perſonam electam in Regem Romanorum & promovendam ad Imperium, ad Papam ſpectat qui eum inungit conſecrat & coronat.* Primo fortaſſis Henrico VII. expreſſis verbis objectum eſt, quaſi præſtiterit *juramentum fidelitatis:* quod cum ille maſcule negaret, prodijt illa Clementina unica *de jurejurando*, reipublicæ maxime ignominioſa. Longe majori importunitate ejuſmodi quid auſus eſt adverſus Ludov. IV Ioannes XXII Pontifex: cui tamen fortiter tota reſpubl. reſtitit. Et ſane ſi verũ eſt quod

dicit

dicit Papa neceſſario conſequeretur Imperium in feudis Papalibus eſſe numerandum, & Papam habere in Cæſarem & rempubl. jus tamquam in ſuos vaſallos. Verum enimvero alibi iniquitas illius Papalis conatus late oſtenditur. Utque verum fuerit Imperium Romanum proprie ita dictum feudum eſſe Papale, non tamen eapropter Papis devinctum ita eſt vel Italicum regnum vel Germania, utpote quæ ſint liberæ reſpubl. ab Imperio Romano prorſus diſtinctæ. Adeoque hoc quidem nomine nihil habuerit juris Papa in Germaniæ regnum, de cujus judiciis nunc agimus. Hinc in Cæſarum noſtrorum excommunicationibus Papæ ipſi non hoc ſuum feudale jus ſolent urgere, ſed illam quam cælitus ſibi credunt collatam omnipotentiam: quam etiam ante ſibi adſcripſerunt quam de dominio feudali in Cæſares quidquam mutierint. Neque enim verum eſt, quod contendit Grotius, ex hoc illam eſſe natam: ut ex jam ante dictis manifeſtum eſt. Quicquid autem ſit, nemo Cæſarum vaſallum ſeſe agnovit Papæ, jam à Ferdinandi I ætate nemo vel obedientiæ ſacramento ſeſe voluit Papis obſtringere ad modum aliorum Regum, fruſtra contranitente Pontificia curia. Interim tamen negari nequit in media Germania haberi & coli hodieq; à multis codicem legum Papalium, non expunctis illis quæ in ignominiam reipublicæ ſumma cum injuria perſcripta eſſe diximus.

XLIIX. Verum quemadmodum habere paulatim ſeſe cœperit & nunc adeo ſeſe habeat juriſdictio in ipſum Regem ſatis eſt dictum; conſequens eſt de Principum laicorum cauſis agere. Videtur autem in illis judicijs aliquid quidem manſiſſe per omnia ſecuta ſecula uſque ad inſtitutam Cameram Cæſaream Spirenſem, priſtini moris, aliquid vero mutatum. Manſit ſcilicet illud quod ejuſmodi controverſiæ nunquam fuerint permiſſæ unius regis

judicio, ſed ſemper earum dijudicandarum poteſtas fuerit ſimul penes Ordines. Patet autem hoc triplici modo. *Primo* quod nullis monumentis memoretur adverſi aliquid unquam accidiſſe: *Secundo* quod in hiſtorijs noſtris, quæ paulo clarius controverſias hujuſmodi narrant, ſemper memoretur id obſervatum eſſe quod nos diximus: *Tertio* quod ſuperſint in omnium ſeculorum ſcriptis teſtimonia quæ demonſtrant hoc ipſum non tantum ita tum obſervatum, ſed etiam inter leges publicas fuiſſe habitum.

XLIX. Prius unicuivis apparebit excutienti ſcripta ejus ævi. Alterum ſatis eſt ſi nonnullis tantum exemplis nunc demonſtremus. Cum Eberhardus magnæ auctoritatis Comes pacem publicam inteſtinis bellis fregiſſet ab Ottone Magno Cæſare non niſi in regni comitijs & accuſatus & damnatus fuit, teſte VVitichindo l. 2. Henricus III Cæſar Conradum Bavariæ Ducem itidem in comitijs Merſeburgenſibus *quorundam Principum judicio* Ducali dignitate exuit, ut ſcribit Hermannus Contractus in Chronico anno 1052. Hujus filius Henricus IV Ottonis Bavariæ Ducis læſæ majeſtatis rei cauſam itidem non niſi in Comitijs regni agitavit. Lambertus Schafneburgenſis ſcribit Ottonem jam citatum reſpondiſſe, paratum ſeſe coram venire, & conditione quam *Principes regni* æquam judicaſſent crimen cujus inſimulatus fuerat, refellere. Ejuſdem verba ſunt: *Rex Principes Saxoniæ ſententiam ſuper eo rogavit, qui eum tamquam manifeſti criminis deprehenſum reum majeſtatis judicaverunt.* Aventinus l. 5. Annal. narrat in Goſlarienſibus illis Comitijs Henricum Cæſarem primo legem Salicam de conjurationibus in Regem juſſiſſe recitari, univerſos inde Principes jurisjurandi ſui admonuiſſe, ſententiamque de Ottone rogaſſe. *Omnes* (inquit) *in ſententiam*

tentiam legis pedibus iverunt: factum eſt Senatus conſultum: Otto hoſtis judicatus & proſcriptus. Eodem Cæſare quum Principes Saxoniæ rebellaſſent, ſcribit Lambertus miſſos ab illis legatos ad Cæſarem: *Se juxta jurſdictionem omnium regni Principum de omni injuria qua ſe Rex læſum diceret, paratos ei ad votum ſatisfacere, omnia, ſalva modo vita & libertate, libenter paſſuros.* His porro reſponſum à Cæſare: *Se nec ei nec cuiquam juſtam ſatisfactionem de culpa proponenti veniam negaturum: de tanto autem tamq; atroci negocio præcipitanter ſententiam ferre nec velle nec debere, donec Principes regni in unum convenirent, in quorum communem ignominiam læſa regiæ majeſtatis injuria redundaret, & quorum tam virtute bellum tranſigendum quam conſilio pax reparanda eſſet.* Eodem tempore ſcripſit ad Archiepiſcopum Moguntinum Magdeburgenſis, adducere ſeſe voluiſſe Principes quos Cæſar credebat ſibi inimicos: *quatenus* (inquit) *veſtro aliorumque Principum judicio vel in crimine deprehenſi juſto ſupplicio ſubjacerent, vel innocentes inventi vobis intercedentibus gratiam ejus reciperent.* Item: *Domino noſtro legationem ſicut humiles ſervi ſæpe facimus, ſupplicantes ut nos in crimine deprehenſos judicio Principum palam damnaret, vel ſine crimine repertos gratiæ ſuæ ſecuritate donaret.* Addit Lambertus: in Comitijs regni conſenſiſſe in hoc omnes regni Principes, de uſurpato in republ. hoc novo & multis retro ſeculis inaudito facinore non aliter regi vel reipubl. poſſe ſatisfieri, quam ut ſe abſque ulla exceptione dedant. Huic vero Senatus conſulto Saxones obtemperaſſe. Contigerunt autem hæc ſeculo undecimo. Duodecimo ſequente ſeculo ab Henrico V. Cæſare proſcriptus eſt Dux Lotharingiæ, factum autem id in frequenti *Principum conventu, judicio optimatum & conſilij decreto* uti loquitur Vrſpergenſis. Conrado III. rege proſcriptus eſt &

Henricus Superbus, verum *in frequenti ſenatu*, & *ſententia & dictoq; Principum* ut ait Aventinus l. 6. Henrici Leonis cauſam quoque non niſi in comitijs regni agitatam à Friderico I Cæſare, nec niſi de communi Principum ſententia illum eſſe proſcriptum, locupletiſſime teſtantur omnes ejus rei hiſtoriæ. Idem Henricus ſupplex, à Cæſare cur non potuerit in integrum reſtitui, cauſam diſerte hanc adducit Arnoldus Lubecenſis *l. 2. c. 29: Non abſq; conſenſu Principum Imperator reſtituere illum poterat, quem omnium conſenſu ditionibus ſuis privarat.* Non multo ante ejuſdem Henrici Leonis controverſiam cum vitrico Henrico Bavaro, de Ducatu Bavariæ, Fridericus Cæſar decidit nō niſi in Comitijs regni & ex decreto Principum, ut narrat Otto Friſingenſis *de geſtis Friderici l. 2. cap. 10.* & poſt hunc ab alijs omnibus traditur. Tertio decimo ſeculo ab Ottone IV Cæſare proſcriptus eſt Otto VVithelsbachius cum alijs complicibus, verum & *hoc ad voluntatem omnium* & in Comitijs regni factum ſcribit Arnoldus. Hujus ſucceſſor Fridericus II. Cæſar damnavit filium, at non niſi *ex ſententia ſeptuaginta Principum* in Comitijs teſte Aventino l. 7. Annal. Eodem Cæſare in Italia abſente, Ottonem Bavariæ Ducem majeſtatis læſæ reum Principes Imperij ſtatuerunt, teſte *eod. l. c.* Vbi notandum, quæ hactenus narravimus accidiſſe maxime apud nos florentibus Regum rebus. Multo minus ergo ab eo diſceſſum fracta Cæſarum auctoritate poſt longum illud & perniciosum interregnum. Negotium Ottocari Bohemiæ regis non uni Rudolpho Cæſari ſed ſimul & *Principum ſenatui permiſſum eſt* ſcribente Gerhardo de Roo *l. 2. hiſt. Auſtr.* Idem Cæſar Auſtriam aliaſque provincias repetente Bavaro, *Senatu Imperij convocato retulit quid fieri placeret de hiſce provinciis:* ex Senatusconſulto & Conſilij decreto igitur Auſtriam ac Stiriam filijs ſuis, Carnos Liburnos Iſtros

Tirolis

Tirolis Principi conceſſit, teſte Aventino *l.7.* Adolphus Cæſar anno 1296 Noricorum Ducis filios proſcripſit ſed *in concilio atq; ex ſententia Principum*, eodem Aventino teſte. Seculo decimo quarto Henricus VII, contra Bohemum promulgavit decretum itidem ex ſententia Principum ut Parium curiæ, quod eſt apud Goldaſtum *parte alt.* Reichſatz. *p. 29.* Carolus IV controverſiam de Electorali dignitate inter Palatinum & Bavarum non niſi in conſenſu omnium Electorum decidit. Reſcripti Cæſarij hæc verba ſunt: Iſt mit allen Churfürſten Geiſtlichen vnd Weltlichen/ vnd ſie mit jhme/ mit gemeinen Raht/ einmütiglich zu Raht worden vnd übereinkommen. Seculo XVto hujus filius Sigiſmundus Imperator ſententiam in Ludovicum Bavariæ Ducem ut hoſtem reipublicæ dicturus, ex *Senatus decreto* id efficere voluit, teſte Aventino *l.7.* Cum Friderici Auſtriaci ope Ioannes Papa à concilio Conſtantienſi ſeſe ſubduxiſſet anno 1415, nec ad cauſam dicendam vocatus Dux comparuiſſet, *publico Principum judicio condemnatus eſt* ſcribente *Hulderico Mutio l.27. Chron. Germ.* Cum controverterent inter ſeſe Henricus & Ludovicus Palatini, Sigiſmundus Cæſar iſt zu gericht geſeſſen vnd bey jhm etwa viel ſeine vnd des Reichs Geiſtliche vnd Weltliche Fürſten/ quæ verba ſunt ſententiæ latæ Conſtantiæ 1417. Idem Cæſar litem inter Ducem Bergenſem & Archiepiſcopum Colonienſem de novo ad Rhenum vectigali exortam decidit *aſſumptis in conſilium multis Epiſcopis, Principibus, & aliis optimatibus.* Idem Cæſar ſententiam patris Caroli de Palatino Electoratu, *tam Eccleſiaſticorum quam ſecularium Principum ſacri Romani Imperij Electorum conſilio & conſenſu accedente, aliorum etiam Principum plurimorum Eccleſiaſticorum & ſecularium Baronum nobilium & Procerum ſuorum ac ſacri Imperij fidelium, mature communicato conſilio, confirmavit*: ut loquitur ipſa Bulla

Cæſa-

Cæſaris apud Goldaſtum. Idem Cæſar contentionem Erici Lavvenburgici & Friderici Miſnenſis de Electorali Saxoniæ dignitate itidem non niſi in conventu Electorum decidit. Anno 1440 Ludovico Bavariæ Duci cum filio litigaturo reſpondit in hæc verba Cæſar Fridericus III: Wir wollen die Sache mit ſampt unſern und des Reichs Chur-fürſten und andern Fürſten für uns nehmen/ und euch zu beyderſeits mit der Freundſchafft oder mit dem Rechten entſcheiden.

L. Ex hiſce omnibus utique manifeſto liquet, verum eſſe quod diximus: ſaltem ad Maximiliani tempora controverſias Principum in Parium Principum concilio coram Rege aut Cæſare vel agitatas vel deciſas vulgo eſſe: ut vel hoc modo non liceat dubitare lege publica id ita fuiſſe conſtitutum. Poſſunt tamen illius legis & alia indicia adferri in medium. Ottonis Friſingenſis de Vngarorum rege *l. 1.* de geſtis Friderici I *c. 31.* hæc verba ſunt: *Quod ſi aliquis ex Comitum ordine Regem vel in modico offenderit, vel etiam de hoc quandoq; non juſte infamatus fuerit, quilibet infimæ conditionis lixa à curia miſſus eum, licet ſatellitibus ſuis ſtiparum, ſolus comprehendit, in vinculis ponit, ad diverſa tormentorum genera trahit. Nulla ſententia à Principe, ſicut apud nos moris eſt, per Pares ſuos expoſcitur, ſed ſola voluntas Principis apud omnes pro ratione habetur.* Ergo Ottone teſte Cæſar tum ſententiam non tulit de Comitibus & Ducibus niſi de conſenſu Parium h. e. de conſenſu Ducum & Comitum: hi ſoli enim Ducibus & Comitibus ſunt Pares. Et vero hoc obtinuit tum temporis in omnibus negotijs feudalibus; qua de re omnino legenda conſtitutio Conradi Imperator. *l. 5. feud. Langobardi.* In Friderici II Cæſaris conſtitutione anno 1236 in Comitijs regni frequentiſſimis lata hæc verba leguntur *c. 24.* Daß der Hoffrichter ſolle die Leute richten die jhm klagen

von

von allen Leuten/ohne Fürſten vnd andere hohe Leute/wo es gehet an jhren Leibe/ oder an jhr Recht/ oder an jhr Erbe/ oder an jhr Ehre/ daß wollen wir ſelber richten. Eadem verba habentur in conſtitutione Rudolphi I. lata anno 1287 quæ legitur apud Lehman. *l. V. Chronici Spirenſ. c. 108.* Alberti I. apud Goldaſtum *p. 2.* Reichſatz. *p. 27.* Vnde liquet ſeculo decimo tertio etiam ſcripta lege regia à judicandis cauſis Principum aulæ Cæſareæ palatinum judicium fuiſſe ſecluſum & ad ipſummet Cæſarem haſce cauſas delatas eſſe. Quamquam vero verba legis nullam mentionem faciant Ordinum ſed ſolius Cæſaris, non tamen hos quis credat excluſos, utpote quum judiciorum ordo revocatus tum ſit ad morem priſcum, qui qualis fuerit, audivimus. Anno 1408 in tabulis pacti inter Ioannem & Ludovicum Bavaros inquit Ioannes: Daß ſein Vater bey vns rechtens nicht bekommen mög vmb ſein väterlich erbe oder durch andere ſprüche/ dann durch den Römiſchen König vnd vor den Fürſten da ſolche Sachen billig für gehören. Ejuſdem ſeculi anno 17 oborta lite inter Ludovicum & Henricum Palatinos, quorum ille cauſam ſuam volebat judicio Eccleſiaſtico decidi, re cum Principibus communicata teſtatur Cæſar Sigiſmundus ſic pronunciatum. Hierauff war nach vnſerer Frage von den Fürſten allen einhelliglich zum Rechten geſprochen/ nach dem vnd wir hier in Teutſchen Landen zum rechten ſeſſen/ als ein Römiſcher König/ vnd Hertzog Ludowig vnd Hertzog Heinrich vorgenante beide teutſche Fürſten weren vnd zum Reich gehörende/ vnd die Sache Teutſch vnd vmb des Reichs Lehne were/ die in Teutſchen Landen gelegen weren/ vnd wir jnen beyderſeits ein Teutſch Recht mit Teutſchen Fürſten beſetzt hetten/ vnd beyde Theil mit Teutſchen Fürſprechen fürgeſtanden/ vnd jhr Sache nach Teutſchen Rechtens gewonheit fürgeleget hetten/ ſo ſprechen ſie zum Rechten/ was jeglicher Theil fürlegen

wolte es were Brieffe worte oder andere redliche Kundſchafften/ daß er daß in Teutſchen vnd nach Teutſchen Rechtens gewonheit durch ſeinen Fürſprecher thun vnd fürlegen ſolte. Cum Ericus Lavvenburgicus Fridericum Miſnenſem ſuper Electorali dignitate in judicium ad Concilium Baſilienſe trahere niteretur, idem Sigiſmundus Cæſar in hæc verba publice eſt proteſtatus coram Imperij Ordinibus anno 1434. *Cum Principatus officium ac jus ſupra dicta à nobis ac Imperio noſtro in feudum immediate deſcendant, ac ſecundum juris communis diſpoſitionem, nec non uſum, morem, ſtilum & conſuetudinem ſacri Romani Imperij, feudalis contentio per Dominum feudi, ac Pares curiæ terminanda ſit; liquet, hanc quæſtionem, ſi qua prætendi poterit, ad noſtram & illuſtrium Archiprincipum noſtrorum ſacri Romani Imperij Electorum pertinere notionem.* Item: *Nos eidem Erico ſemper ultraneos præbuimus juſtitiæ complementum miniſtrare legitime. quod aliter expediri nequit, niſi Parium noſtræ Curiæ arbitrio, reſpectu feudi memorati: Quos utiq; Pares, legitime requiſiti, prompti ſumus, more Imperialis Majeſtatis intra fines Alemanniæ vocare, ubi de cauſis & quæſtionibus Principum Alemanniæ ex ſtilo Imperij nos convenit judicare.* Item: *Quam inſuper proteſtationem ſacræ Baſil. Synodo intimare curabimus, ac ipſam requirere, quatenus cauſam ipſam à ſe penitus abdicet; & ad forum noſtrum remittat, more, ſtilo, & conſuetudine Imperij noſtri & Parium Curiæ noſtræ terminandam.* Hujus ſucceſſor Fridericus III Henrico Bavaro opinanti ſeſe citatum ad judicium aulicum vulgare, reſpondit anno 1448: So iſt doch vnſer Meinung nicht geweſen/ vnd noch vnſere Meinung nicht/ das ſolch Recht in vnſerm Kammergericht/ das wir mit den Perſonen/ wann Fürſten vnd vmb Sachen die vnſer vnd des Reichs Fürſten Ehre Leib oder Leben nicht betreten/ beſetzen/ zwiſchen euch ſolder ſolte außgetragen werden.

III. Null-

LI. Nullum itaque dubium eſt antiquiſſimum illum morem Germanicum, quique etiam ſub Carolina familia obſervatus eſt, de Principum cauſis non niſi de ſententia Principum ejuſdem ordinis judicandis, uſque ad Maximilianum Cæſarem, ſervatum integrum. Quod eo minus quis mirabitur quo certius eſt etiam in Occidentali Francorum regno diu idem obtinuiſſe. Namque & ibi non tantum *in primario quovis feudo certus vaſallorum numerus qui Pares aut Liberi Feudales dicebantur, curiam domini ſui colentes, & de feudalibus cauſis judicantes*, (verba ſunt Tilij *l. de reb. Gallicis*) verum etiam in ipſis Regni negotiis Pares aliqui conſtituti ſunt. *Non ferebat nobilitas* (inquit Tilius) *de feudis ab ignobili ullo judicari. In conſeſſu Biturigum judicia fiebant civibus & equitibus Septimaniæ, aſſiſtentibus quatuor è ſummo templo & binis ex aliis cænobiis cum Abbatibus. Nec tamen voluit Sanſerranus Comes in eo conſeſſu judicari, quia cives permixti erant, dicens Baronatus cauſam non aliorum judicio quam nobilium terminandam eſſe.* Item: *Hac judiciorum ratio, ut de cauſis feudalibus judicent feudales Pares, in Gallia eſt perantiqua.* Et vero ne in Galliis quidem arbitror id mutatū, antequam Parlamentorum quæ appellantur poteſtas cœpit novo more ſeſe efferre. Neque enim abs re eſt quod ſcribit Hotomannus *Francogall. c. XII.* per illa judicia omnem Ordinum vim atque auctoritatem à Capetanis regibus conculcatam.

LII. Cæterum hæc obiter. Iudicia vero illa Principum etiam hoc ex priſco ævo ad eundem Maximilianum uſque traxerunt, quod cauſæ quamvis maximæ in judiciis illis cito finem conſecutæ ſint, quodque ſimplici ratione & ex æquo ac bono Principum conventus illas deciderit. Neque vero aliter fieri potuit, utpote cum Principes procul eſſent ab ingenio rabulario, & ipſimet præſentes cauſas ſuas per procuratorem proponerent, & judiciis una cum Cæ-

ſare præſiderent. Et vero infinitis pene exemplis demonſtrare eſt graviſſimas Principum controverſias, uno altero aut tertio conventu judiciali intra breve temporis ſpatium deciſas eſſe. Cum voluptate & ſummo commodo quis legat in hujus rei accuratam notitiam, ſaltem Henrici VII contra Henricum Bohemiæ regem anno 1310, & Caroli IV in cauſa Ruperti Palatini anno 1353. editum decretum, quorum utrumque extat apud Goldaſtum *p. 2. Reichſatzung. p. 29. & 42.* Sigiſmundi item ſententiam alteram Conſtantiæ 1417. alteram Noribergæ latam 1431 apud auctorem *Informat. in negocio Donavverdenſi.*

LIII. Et hæc quidem remanſerunt uſque ad Maximilianum. In nonnullis tamen judicia illa à priſcis moribus multum receſſerunt. *Primum* enim cum familiæ integræ aliquot Principum, tum Principum alij nonnulli, arbitraria ſibi cæperunt judicia conſtituere, non attenta Regum ſententia: quæ hodieque Auſtrege / aut gewilkürte Auſtrege nuncupantur. Origo rei in obſcuro eſt. Fortaſſis tamen merito illam retuleris in longum illud interregnum ſeculi XIII & ultimos Friderici II Cæſaris annos. Namque omni illo tempore nulla fuerunt judicia publica neque potuerunt non interea controverſiæ inter Principes oriri. Sed & poſt interregnum uſque ad Maximilianum ea fuit Cæſarum imbecillitas, ut Principum multi ab eorum judicijs cauſas ſuas ſuſpendere noluerint. Rara quoque ex eo fuerunt regni comitia, ſæpe etiam ſatis diu Cæſarea dignitas penes quem eſſet incertum fuit, contendentibus inter ſeſe de illa dignitate haud paucis ante Carolinam Bullam: ut proinde tam turbulento reipubl. ſtatu etiam coacti fuerint nonnulli Principes alia ſibi judicia quærere. Certe hiſce temporibus inductæ ſunt & civitates multæ in ſimilia judicia conjurare ut poſt dicemus. Nequaquam ſane

audien-

audiendi ſunt qui ejuſmodi judicia Maximiliano demum auctori adſcribunt. Etſi enim ille novam aliquam formam judiciis illis dederit primus, quæ nunc magis in uſu eſt: diſerte tamen in Conſt. camerali anno 1495. ſcribitur: Welche ſonderliche gewillkurte rechtliche Außtrege gegen einander haben/ die ſollen ſie ſich laut deroſelben gegen einander gebrauchen.

LIV. Adhuc magis ab ætatis Carolinæ moribus in eo receſſum eſt, quod plurimæ Principum controverſiæ & cauſæ ſenſim non tam judicijs illis, quam armis & bellis fuerint agitatæ: judicatum quoque pauci ſolverint niſi vi & armis reipubl. coacti. Cœpit autem utrumque ſtatim ex quo Germanicæ provinciæ fuere Ducibus commiſſæ, Comitatus quoque & Ducatus tantum non mere hæreditarij ſunt facti. Ex eo enim munimenta & arces in Germania plurimæ à ſingulis Principibus, Comitibus & alijs exſtrui cœperunt, & domi aucta eſt ſingulorum potentia, uſque adeo, ut viribus ſuis freti æqua judicia amplius vix admitterent. Cumprimis vero id invaluit poſt labefactatam per Hildebrandum regiam poteſtatem, multo magis vero ab ætate Friderici II Cæſaris: cum quo Regia auctoritas tantum non tota concidit. Loquuntur ſane Hiſtoriæ Germanicæ jam à multis ſeculis pene nihil aliud quam bella civilia Principum, ſummo argumento contemptæ judiciorum auctoritatis.

LV. Non minus illud quoque novum eſt quod ut in Reges ac Cæſares noſtros ita & in Principes ſeculares profanorum negociorum cauſa juriſdictionem aliquam Papæ cœperint exercere. Senſim id ortum eſt, poſtquam Hildebrando auctore in immenſum auctoritas Papalis excrevit. Ex eo enim in Principes illos non minus atque in Cæſares excommunicationis fulmen ad cauſas prorſus alie-

 nas,

nas, ut & effectus antehac inauditos translatum eſt. Præterea vero & alijs occultis artibus tractæ ſunt Principum cauſæ ad forum Papale, quarum meminit jam Fridericus II Cæſar in epiſtola ad proceres & populum Galliæ, quam ſuis pro patre Guilielmo *Vindicijs contra Bellarminum* inſeruit Ioannes Barclajus *in epilogo*. Recenſens enim illas injurias quibus ſeſe & alios Principes atque Reges credebat Cæſar inique affectos, mox addit. *Quodque quæſtione ſive diſſenſione, inter dominos & vaſallos ſeu inter duos nobiles & vicinos invicem contendentes, prout aſſolet, emergente, prædicti ſummi Pontifices ad petitionem unius partis tantummodo partes ſuas temporaliter interponunt, volendo ipſos invitos in ſe compromittere, vel aliter ad concordiam coercere: & alligando ſe fidelibus contra dominos, aut uni de partibus ſupradictis, quod non prius pacem cum aliis faciant, quam alligatos ſibi ponant in pace: recipiendo ſimiliter promiſsionem de non faciendo pacem cum dominis à vaſallis. Item in eo quod prædicti ſummi Pontifices, in præjudicium juriſdictionis, & honoris, Regum, & Principum prædictorum, ad petitionem Clericorum, ſeu Laicorum, cognitionem cauſarum de rebus temporalibus, poſſeſsionibus feudalibus, ſeu burgenſalicis, in Eccleſiaſtico foro tractandas recipiunt, & committunt.* Hæc Cæſar. Duraſſe vero illas artes illamque iniquitatem etiam ad Maximiliani Cæſaris ævum, adeoque per multa ſecula, manifeſtum fit ex Gravaminibus ſecularium Principum Carolo V Cæſare in comitijs Noribergenſibus Adriano Papæ tranſmiſſis. Nonnunquam ejuſmodi quid factum eſt & ipſorum Principum culpa verentium ne in Cæſareo judicio cauſa caderent, ut liquet exemplis Ludovici Palatini & Erici Lavvenburgici n. 50. commemoratis.

LVI. Atque hæc quidem ita contigerunt. Non difficile autem eſt dictu etiam quare in hunc modum omnia evenerint, perpendentibus poſt regiam dignitatem & poten-

ſentiam collabentem, ex adverſo increſcentem magis ma-giſque Principum aliorumq; Ordinum vim domeſticam, quam parum habita fuerit ratio publici boni per multa ſecula, quamve fuerit exigua Cæſarum exiſtimatio. Tantum nempe abfuit ut per Cæſares potuerit delibari quæ ab antiquo Principibus competijt libertas, (cujus haud levis pars fuit illa qua de nunc egimus judiciorum ratio) ut Cæſaribus nihil reluctantibus aut parum, potentiores quique Principum omnia judicia quaſi everterint bello & armis, ſibi quidvis pro lubitu vindicantes; alij in arbitraria judicia conſenſerint non implorata auctoritate reipublicæ. Quorum ut nihil ferendum eſt in republica bene conſtituta, ita nec in Germania contigiſſet unquam, ſi reipublicæ, ut olim, ſua auctoritas & vis manſiſſet ſalva. Eodem vitio porro nutrita eſt Pontificum Romanorum audacia. Quid enim non audeant arrogantia atque ambitio, curiæ Papalis dotes perpetuæ, in republ. tot modis ſciſſa & lacera, ſi præſertim ſuperſtitione animi ad improbum obſequium flectantur? Ex hoc fonte ſane manaſſe iſtud malum, argumento eſt certiſſimo, reipublicæ ſtatus ille qui adhuc Friderico II Cæſare ſuperfuit; utut & ille multum mutaverit à priſtino. Neq; enim horum quæ jam commemoravimus quicquam priſco illo ævo contigiſſe legeris.

LVII. Quamvis autem hactenus ita ſeſe hæc habuerint, Maximiliani tamen, Caroli V, & ſequente ætate multum mutaverunt. Vt enim *primum* attingamus Papales conatus, non facile quidem illi deſierunt, (ut pertinax eſt curiæ illius improbitas) dixeris tamen hodie fortaſſis illos è medio ſublatos eſſe. Quæ felicitas reipublicæ Proteſtantibus unice, vel certe potiſſimum, ferenda eſt accepta. Nam quod etiam antehac factum diximus, Maximilianus quidē haud temere permiſit Principum laicorum cauſas ad judi-

ciun

cium curiæ Romani trahi, quemadmodum liquet etiam ex reſcripto ad Ordines Imperij anno 1505. cujus verba ſunt: Wir geben euch zuvernehmen/ daß wir den Probſt Dechant vnd Capittel des Thumſtiffts zu Trier gebeten haben/ die Rechtßfertigung/ damit ſie dem Edlen vnſern vnd des Reichs lieben getrewen Philips Graven zu Firneburg zu Rom fürgenommen/ abzuſtellen vnd ſich gebürlichen Rechtens vor vns oder vnſer vnd des heiligen Reichs Cammerrichtern/ als ſeinen ordentlichen Gericht begnügen zu laſſen: Tamen ex querelis aut Gravaminibus ut vocant Principum laicorum Germaniæ ex comitijs Noribergenſibus curiæ Papali tranſmiſſorum anno 1522. manifeſtum eſt, quantum auſi fuerint hac in re etiam tum Pontifices. Omnino merentur legi gravamina (ceu appellantur) nonum, decimum, undecimum & duodecimum. Nec vero deſiit iſthæc iniquitas antequam Laici Principes Proteſtantes ut in alijs ita & in hiſce negotijs Papali tyrannidi colla tandem ſubduxerunt. Quorum cum numerus ſit per Germaniam major nec levis potentia, fortaſſis ex eo jam & reliqui Proteſtantium partibus haud adſcripti, vel ab ipſa Papali curia cœperunt mitius haberi atque æquius, aut vero ipſimet illi Principes libertati ſuæ aliorum exemplo rectius caverunt.

LIIX. Magno etiam Germaniæ bono factum *ſecundo* eſt, ut ſublata Principum illa *χειροδίκη*, ab eo uſque tempore controverſiæ legitimis judicijs paſſim commiſſæ ſint. Quamvis enim inveteratum malum, publica reipublicæ impotentia, atque ſingulorum Ordinum domi conſtituto robore ſubnixum, non ex voto potuerit eradicari, attamen & rectius quam antehac aliquot ſeculis in judicia, Principibus conſenſum, & per bonas leges bellicis illis motibus obviam itum eſt. Cauſam, qua impulſi multi Principum ferociæ priſtinæ nonnihil remiſerunt, fortaſſis

haud

haud immeritò dixeris Vrbium Germanicarum vires, ut æmulas Principibus ira ſuppares, illa Maximiliani tempeſtate. Neq; verò belligerantibus pro exſpectatione fructus cedebat, quod â nummis minus valerent, & munimenta potiſſima in poteſtate eſſent oppidanorum, valde pro incremento libertatis ſuæ laborantium. Ad hoc non potuit non prudentiores & æquiores quoque Principum tædium capere tot bellorum civilium, quibus per aliquot centum annos miſerè Germania omnis hic alibi everſa eſt. Flexi indubiè ad humaniora hæc inſtituta Principum animi haud leviter fuerunt per Romani atque Canonici juris peritos, qui à Maximiliani ætate conſilijs reipublicæ paſſim per Germaniam ſunt admoti: in aulis Principum antea regnantibus pene ſolis illiteratis ac militaris ordinis hominibus. Vt ſolet reſpublica ſeſe habere ad ingenium regentium.

LIX. *Tertium* id quoque plane novo more cæpit, quod ipſimet Principes aut Cæſar ipſemet non amplius vacent dijudicandis controverſijs ſuis ut antehac, ſed omnem hanc curam in Romanarum legum peritos, plebeij licet generis, miniſtros ſuos ſoleant rejicere. Cui rei mos patrius ab omni retro ævo hactenus ſervatus plurimùm adverſatur. Non potuit verò non hoc obtinere ex quo pro legibus patrijs Romanæ atque Pontificiæ in Germania invaluerunt: quod ab ætate uſq; Maximiliani quam maximè cœpit. Neque verò fieri temerè poterit, ut Principes ipſi Romanum & Canonicum jus addiſcant, quæ hujus doctrinæ eſt prolixitas, & aulicæ educationis indulgentia. Vt taceam ingeniorũ quæ nonnunquam eſt ruditatem, & alia ſtudia, ad quæ cum Principes omnino debeant inſtitui, præripitur tempus addiſcendo juri Romano impendendum. Igitur ex quo non potuit in Principibus eſſe juris pe-

 ritia,

ritia, ex eo coacti quoque ijdem ſunt judicia etiam maxima alijs committere. Secus quam antehac ſolitum, cum leges & conſuetudines patrias nemo paulo intelligentior ignoraret, & pleraque ex æquo & bono componerentur.

LX. Huic rei conſequens eſt *quarta* mutatio circa diuturnitatem litium. Namque multum profectò lites illæ Principum ſolito factæ ſunt diuturniores, ex quo per alios & coram alijs quam qui ſunt ſui ordinis litigare cæperunt. Quod ipſum ex parte accidit quaſi neceſſitate quadam, partim vi novarum legum, partim denique malitia cauſidicorum. Fieri etenim non poteſt, ut qui miniſterio funguntur, poſſint perinde atque Principes ipſimet finire controverſias: quippe quibus circumſcripta varijs modis eſt agendi poteſtas, quæ in Principum litigantium ipſorummet liberrimo eſt arbitratu. Illud quoq; ferè eſt ingenium aulæ, ut qui cupiditati ſubſervit dominantium primo loco ſit, certè ſit acceptior illo qui æqua conſulit & moderata. Hinc adiguntur miniſtri tamquam vi quadam, ne gratiâ excidant, ut non tã quæ ſunt æqua ſuadeant ac velint, quàm illa quæ placent quamvis improbis dominorum affectibus. Atquì æquitatis & moderationis viâ interclusâ neceſſum eſt juſto longius lites protrahi. Porrò unà cum legibus Romanis, ſimul etiam ea in foro procedendi ratio, quæ Papali curiæ laudatur, opinionẽ accepit in Germania eximiæ prudentiæ pariter & æquitatis: eoq; ut ad alias ita & ad Principum controverſias ceptam illam admoveri nõ eſt mirum. Eſt autem illa prolixa admodũ, & plurimum à priſca tot ſeculis recepta ſimplicitate diverſa. Iam verò conſtat quoque cum aliunde tùm ex querelis Ordinum Imperij publicis, jam tum ſeculo quintodecimo effuſis, eo tempore quo leges Romanæ ceperunt pedem in Germaniam inferre, artis rabulariæ quoque ſparſam in mores noſtros

H ſemen-

ſementem, uberrima fruge brevi divitem, ut ne caveri quidem potuerit quin & in Principum lites frequenter diſpergerent ſeſe peſſimæ radicis ſurculi. Enim verò nonnunquam à ſola illa mala arte ut vulgo alias ita & Principum controverſias maximas penè in infinitum protractas eſſe, nemo Germanicarum rerum peritior negaverit.

LXI. *Quinta* mutatio contigit circa arbitraria judicia, quæ à nonnullis Principum fuiſſe conſtituta ſuprà diximus. Eſt autem illa non uniuſmodi. Quum enim antehac non niſi apud paucos fortaſſis illa obtinuiſſent, nec tam auctoritate reipublicæ quam ex Principum quorundam privato inſtituto; quando Maximiliano Cæſare nova judiciorum ratio inſtitueretur, & Principes quidem judicarent ſua intereſſe ut arbitraria judicia perirent, Cæſar verò reſtitutam nonnihil vellet ſuam, quam in ſummis illis cauſis dijudicandis obtinuerat quondam auctoritatem, placuit ut omnes Principum cauſæ, ſiquidem reus ita velit, coram arbitrarijs judicibus à Cæſare in id confirmatis agerentur: data tamen venia appellandi à ſententia ad ſummum judicium quod appellant Camerale. Itaque & leges multæ ſunt conſcriptæ de judicijs illis arbitrarijs, quæ ſemigermanica voce vulgò auſtregæ nuncupantur. Neque enim Principes primarij & illi quos Comites aut Barones dicimus, eandem uſurpant rationem Auſtregarum. Imo alia illa eſt atque alia, prout actor eſt aut ſummi aut medij aut infimi ordinis aliquis. Qua de re legenda *Ordinatio Cameræ parte 2. tit. 2. & ſeqq.* ne alia nunc laudem in teſtimonium Comitiorum decreta.

LXII. Quamvis verò hoc modo poſſint videri Principes more antiquo experiri coram ſui ordinis judicibus, reapſe tamen nihil tale fit; quod illi qui arbitrarij judices ſunt lecti ſoleant delegare judicium ſuis miniſtris.

 Porrò

Porrò etſi initiò omnes Principum cauſæ ad Auſtregas ſint delatæ, tamen poſtea placuit coram hoc judicio non experiri circa omnes controverſias, ſed pleraque negotia ſtatim ad Cameram referre. Enumeratur illa parte ſecundâ Ordinationis cameralis hoc ordine: Cauſæ fractæ pacis, cauſæ fiſcales; cauſæ de conſtitutione religioſa, litigioſæ poſſeſſionis, pignorationum, mandatorum ſine clauſula, relaxationis ad effectum agendi, legis diffamari, denegatæ vel protractæ juſtitiæ, appellationum denique omnes cauſæ hactenus coram auſtregis non agitari ſolitæ. Quo ipſo liquet Auſtregis pauciſſima negotia relicta eſſe. Notandum præterea, definitum eſſe legibus, ut judicium Auſtregæ intra ſemeſtre, aut annale tempus finiatur quo ſpacio (ut nunc ſunt mores) lites paulò majoris momenti non poſſunt, certè non ſolent, expediri. Itaque etiam hoc modo fit ut judicium illud parum uſus habeat. Accedit ulterius, magnis ſumptibus judicium illud conſtare ob munera in miniſtros judicantium Principum ex more conferenda. Vt adeò in univerſum Auſtregarum judicium expendens vix poſſit aliter judicare, quã vel nihil vel admodũ parũ reipublicæ prodeſſe. Et verò falſum eſt quod nonnulli ajunt, inſtitutum hoc judicium quo etiã Principes habeant in ſuis negotiis multas inſtantias forenſes, quoniam pleraque negotia etiam lege publica illi judicio ſunt ſubducta.

LXIII. Hinc *ſexto* etiam hoc jam eſt novo more introductum, ut tametſi Principes in prima inſtantia coram auſtregis experiantur, ferè nunquam ibi componantur controverſiæ, ſed cum aliàs tùm per appellationem ad Cameram Spirenſem aut etiam ad judicium aulicũ Cæſaris trahantur. Quod ſanè multũ abit à priſtinis moribus. Neq; enim legas temerè, controverſiã aliquã Principũ ab arbitrarijs judicijs illis translatã olim fuiſſe ad judiciũ Cæſareum.

Multò

Multò minus legas talem aliquam controverſiam agitatam coram illo Cæſaris judicio quod Aſſeſſores habet, qui non tantum non ſunt Principes Germanici, ſed ſæpè tantum plebeij generis, imò ne quidem Principum auctoritate conſtituti, quales tamen ſunt Aſſeſſores Cameræ Spirenſis. Obſervandũ præterea eſt; quod legibus publicis & conſenſu omniũ Ordinum ſit quidẽ conſtitutũ illud de Principum cauſis vel ſtatim in prima inſtantia vel per provocationem ad judiciũ Camerale deferendis; de ijſdem autem Aulico Cæſaris tribunali committendis nunquam quicquam in Comitijs lege ſit decretum. Vt itaque hoc poſteriùs niti tantum conſuetudine quadam, poſſit videri. Et ſanè multùm hac de re tanquam minus legibus conſentaneâ conqueſti ſunt tum alij tùm omnes illi qui in fœdus Correſpondentiæ quod appellarunt fuere uniti.

LXIV. Nova quoque *ſeptimo* eſt illa, quam leges definiunt latas ſententias exequendi ratio, ſi partes nolint ijs ultrò obtemperare. Actum de eâ primò omnium eſt in Colonienſibus comitijs anno ſeculi ſuperioris duodecimo, & poſt in ſequentibus multis. Viſum vero eſt expedire, ſi, in decem circulos diſtributa Germaniâ, cuilibet exequendi illa auctoritas deferatur. Huc faciunt Comitiorum Colonienſium ann: 1512. paragraphus. Vnd ob jemand: VVormatienſium anno 21. §. Ob aber zu friſcher That. Anno 22. So zu friſcher That. *&c.* Hinc in ſingulis circulis leges poſtea latæ ſunt de modo executionum; quæ num perindè omnes reipublicæ expediant haud abs re fortaſſis quis dubitet. Cæterum nec adferre huc licet illas, nec heîc ſub examen vocare, ob multitudinem & varietatem. Quamvis verò hæc ita ſint definita, attamen legibus illis ſeſe non teneri Cæſarum nonnulli ſunt profeſſi. Sic jam anno 1607 Rudolphus Cæſar reſcribi fecit:

Daß jhre Maj. weder an des Reichs Executions Ordnung oder Kreis verfaſſung/ noch ſonſten dahin gebunden ſein / daß zu Exequirung der Kay. Vrtheil ſonſten kein Mittel vorgenommen werden möge / dann allein mit des jenigen Kreiß Obriſten zuthun / darunter die condemnirte geſeſſen / ſonder ſie hetten zu erhaltung Rechtens auch wol auff andere weis in alweg zuſchlieſſen. Idem Cæſar proſcriptionem Donavvertenſis urbis non per Suevici circuli Ordines ſed per Bavariæ Ducem executioni mandavit. Ex adverſo tamen hoc tamquam injurioſum reipubl. & iniquum multi Principum proclamarunt. An verò nunc hæc res ſit compoſita ſatis, dubito. Vt proinde in tam magni momenti negotio videatur reſpubl. fluctuare.

LXV. Præ alijs maximi ponderis eſt mutatio *ſeptima*; quod nempe Cæſares à centum jam annis cæperint de Principum feudalibus bonis maximis, imo vita & omni fortuna decernere, nō tantùm non audita aliorum Principum ut Parium curiæ ſententiâ, ſed ne quidem in judicio aliquo per Principum delegatos conſtituto. Sic Carolus V. Ioannem Fridericum Saxonem & Philippum Landgravium proſcripſit, illum captum etiam capitis damnavit. Idem anno 1543 ſolus decidit litem inter Landgravium & Naſſoviæ Comitem deditione Cattorum, quæ ſententia tamen poſt eſt reſciſſa. Vtque exempla ſimilia non extent Cæſare Ferdinando I & Maximiliano II, Rudolphus tamen in turbis Argentoratenſibus anno 1602 intentavit proſcriptionis fulmen Chriſtiano Holſatiæ Duci Argentoratenſis Epiſcopatus vicedecano, in cauſa Iuliacenſi alijs Principibus potiſſimi ordinis idem eſt minitatus, cauſā illā, quæ vertebatur circa Ducatus hos & multos Comitatus ad ſui unius judicium trahens. Neque verò non etiam à Principibus aliquot eſt hoc probatum. Etſi enim Vniti, qui

appel-

appellabantur, ad priſcam conſuetudinem provocarent, agnovit tamen hoc ſolitarium ſummum Cæſaris judicium Chriſtianus II Elector, agnoverunt qui Pragæ aderant anno 1610 Principes Germanici magnæ auctoritatis, niſi quod conſultum crederent ut Cæſar removendæ invidiæ ergò etiam Principes aliquot in conſilium vocaret. Neque Cæſar admiſit Principes judicij Pares niſi hac addita expreſſa cautela: Das ſich ſonſten auff dieſen ſolchen Fall niemand zu beruffen oder ſolches in conſequentiam zu ziehen habe. Porrò etiam anno 1613. in ipſis Comitijs Ratisbonenſibus rejecta fuit Haſſi Caſſelenſis adverſus Haſſum Darmſtadenſem petitio de Principibus judicio aſſeſſoribus dandis in controverſia de Marburgenſi ditione, litis conteſtatione partibus injuncta coràm uno Cæſare: ut & ſolus Cæſar Ferdinandus II tulit ſententiam 1623 Kalendis Aprilis. Iam ante illum in negotio de Grubenhagenſi ditione ſolus Matthias pronunciaverat: & ipſe Ferdinandus anno 1622. tulerat ſententiam in cauſa heredum Edovvardi Fortunati contra Georgium Fridericum Marchionem Badenſem, rejecta appellatione quam is à Cæſare malè informato ad eundem melius informandum & ad Imperij ordines oppoſuerat. Ab eodem porrò felicis memoriæ Cæſare Ferdinando ſolo multos Principes proſcriptos & omnibus fortunis ſuis exutos eſſe, alijs viciſſim in gratiam itidem ſolo ipſius nutu receptis, notum in vulgus eſt. Nec tamen ab Ordinibus regni querelas temerè audias fuſas eſſe violatæ hoc ipſo ſuæ libertatis. Vt proindè judicia illa jam quidem ſint tantum non παμβασιλικὰ, quæ antè ariſtocraticum regimen ſapiebant. Quomodo hodieque ſeſe habent judicia de capite & omnibus fortunis Nobilium Ordinum in Dania ac Polonia: ut quæ ad ſola Comitia pertineant. Publicâ Ordinum omnium lege mutatum eſſe priſtinum morem neſcio an li-

an liceat affirmare. Nam quod *parte 2. ordinat. Cameral. tit. 7.* ſcribitur, Cæſari reſervatum judicium lite orta de Principatibus, id poſſit accipi ex uſu veteris formulæ: eodem enim modo loquuti jam olim ſunt Cæſares nec tamen unquam excluſi à judicijs illis Pares curiæ h. e. Principes ipſi; quaſi nihil aliud ſignificetur, quàm ad judicium aulicum aut Camerale, conſtitutum ex perſonis infra dignitatem Principum poſitis, non pertineant lites de Principatibus, ſed ad Cæſarem ac curiæ Pares. Quemadmodum illa verba jam interpretati ſumus n. 50. Sanè alias cauſas introducti novi illius moris reddere fortaſſis haud fuerit in difficili.

LXVI. Verum de judicijs Principum ſecularium ſatis. Iudicia attinentia EPISCOPORVM ac Metropolitanorum cauſas perſonales plurimùm quoq; à Carolinis inſtitutis diſceſſerunt. Scilicet prætextu Sardicenſis canonis cauſas tantum non ejuſmodi omnes ſingulari artificio ad ſeſe traxerunt Romani Papæ, ſumma cum injuriâ & totius reipublicæ pariter & ſingulatim metropolitanorum, utpotè qui tandem ferè ab omnibus hujuſmodi judicijs fuere ſecluſi, non ſine Epiſcoporum demum aliorumque litigantium maximo incommodo, quod procul extra provinciam & quidem Romæ cogerentur litigare ſumptibus maximis, in foro cùm calumnijs ſummè obnoxio tum ad quævis vendibili. Neq; verò non tantùm nullam quamvis iniquiſſimam appellationem rejecerunt Papæ, ſed & citra appellationem & præter Epiſcoporum ipſorummet voluntatem ſui judicij fecerunt cauſas Epiſcopales, eaſq; novo exemplo Romam pertraxerunt. Cœperunt autem hæc quaſi per gradus. Namque in ſynodis etiam auctoritate regia jam deciſas cauſas unà cum partibus Romam vocavit jam Nicolaus Primus Hildebrandinæ hæreſeos metator.

Cum

Cum Romam veniſſent quàm iniquo ſint judicio circumventi Guntherus & Theodogutho Epiſcopi Belgici, liquet ex communi querela quam poſt Aventinum & Flacium etiam Baronius ex Annalibus Francicis Pithœanis refert. Nicolai ſucceſſor Hincmari Laudunenſis cauſam, evocato actore & reo, Romæ itidem voluit definire; verùm Carolo Calvo regi & Belgij Epiſcopis etiam hoc meritò inſolens tùm eſt viſum. Quoniam ſcilicet hactenus obtinuerat, more Sardicenſibus etiã patribus probato, ut cauſa etiam per appellationẽ ad Papam devoluta, non niſi in provincia in qua erat nata per Epiſcopos & Papales vicarios decideretur. Inter Hildebrandi dictatus eſt: *Quod majores cauſæ cujuſcunq; Eccleſiæ ad illum referri debeant*. Eſt autem illud ſequenti tempeſtate ſtrenuè obſervatum, atq; ita penè omnes illæ de quibus agimus Epiſcoporum cauſæ, Metropolitanorũ & provincialium Synodorũ judicijs ſubductæ ſunt. In ijſdẽ eſt dictatibus: *Quod Papa ſolus poſſit Epiſcopos deponere & reconciliare*. Quo itidem omnibus ſynodalibus & regijs Epiſcoporum damnationibus detrahitur. Quod ipſum adhuc magis fit apertè in dictatu illo: *Quod abſq; Synodali conventu poſſit Epiſcopos deponere & reconciliare*. Sed hac de re paulò poſt clarius.

LXVII. Prætereà, ut alij clerici ita & Epiſcopi atq; Archiepiſcopi ſubducti juriſdictioni reipublicæ, in unius fermè Papæ imperium conceſſerunt. Princeps omnem regiam poteſtatem à ſuis cervicibus removit Hildebrandus aut Gregorius ſeptimus Papa, & quidem ita ut pariter reliquum clerum, contra morẽ antiquum, ſubtraheret laicorũ imperio, quo ſibi tamẽ eos ſubjiceret. *Huic enim* (verba ſunt Onuphrij Panuinij) *cum omnes Latinæ Eccleſiæ tum præcipuè Romana acceptum referre debet, quod libera ſit, & ab Imperatorũ manu eruta*. Ex eo ſanè auditæ demum illæ voces ſunt:

 Cleri-

Clericos omni juriſdictioni laicorum eſſe exemptos, & quidem jure divino. Quod uſq; adeò arriſit ſequioris ævi hominibus, ut ex eo tempore pauciſſimi libertatem clericorum tulerint acceptam Principum benignitati. Ita quoque apertè in canones Eccleſiaſticos translatum eſt, ut Bellarminus, qui humano juri primùm adſcripſit illã libertatẽ, pòſt mutata ſententia auctoritate canonũ illorum commotus conceſſerit in partes adverſas, uti videre eſt *l. de clericis edit. Veneta 1599.* & in ijs quæ adverſus Ioannem Marſilium, Paulum Servitam alioſq; Venetos Theologos diſputavit. Paucis pòſt Hildebrandum annis in Concilio Vrbanus Papa (teſte Florentio VVigornienſe in Chronico anno 1121) eos anathemate percutiens, qui pro impetrandis Eccleſiaſticis honoribus laicorum fiunt homines aut vaſſalli, dixit: *Nimis execrabile videri, ut manus quæ in tantam eminentiam excreverunt, ut (quod nulli angelorum conceſſum) Deum cuncta creantem ſuo ſignaculo creent, & eundem ipſum pro redemptione & ſalute totius mundi ſummi Dei Patris obtutui offerant, in hanc ignominiam detrudantur, ut ancillæ fiant earum manuum, quæ die ac nocte obſcænis contactibus inquinantur, ſive rapina ac injuſtæ ſanguinum effuſioni addictæ commaculantur.* Quæ verba ſunt profectò in Reges ac Principes ſummè injurioſa, ſimul verò oſtendunt, quàm putidis argumentis imperium Principum Papæ & Epiſcopi detrectaverint.

LXIIX. Quamvis verò ea ſit Papæ mens & multorum aliorum, tamen non ſtatim ab Hildebrando idipſum reipublicæ eſt perſuaſum. Narrat ſanè Otto Friſingenſis *l. 1. de reb. Friderici c. 62.* diſſidentibus Trajectinis de Epiſcopi electione, Regem Conradum ex Friſingenſis & Miſnenſis Epiſcoporum ſententia rem omnem judicandam ſuſcepiſſe, parte autem altera provocante à Cæſare ad Papam, illam majeſtatus læſæ damnatam, imò Trajectenſes

hac

hac de cauſa grandi pecuniâ eſſe mulctatos tradit idem Otto *l. 2. c. 4.* Ejuſdem de Friderico I. hæc verba ſunt l. 2. c. 9: *Rex in proximo Paſcha Babenberg coronam geſtans, duos Cardinales, videlicet Bernardum presbyterum, & Gregorium diaconum ad depoſitionem quorundam Epiſcoporum ab Apoſtolica ſede deſtinatos, ſecum habuit. Proximam dehinc Pentecoſten Vormatiæ ferians, Henricum Moguntinæ ſedis Archiepiſcopum, virum pro diſtractione eccleſiæ ſuæ frequenter correptum nec correctum, per eoſdem Cardinales depoſuit, ac Arnaldum cancellarium ſuum per quorundam ex clero & populo, qui illuc venerant, electionem ei ſubrogavit. Iidem etiam Cardinales, permiſſu Principis, Burckardum Eiſtetenſem ſenio gravem, de inutilitate cauſantes, itidem ſubmovere. Dumq; poſt hac in Magdeburgenſem & quoſdā alios ſententiam ferre cogitarent, à Principe inhiberi, & ad propria redire juſſi ſunt.* Hæc Otto. Idem porrò Fridericus Cardinalem aliũ Roma miſſum Magdeburgenſis negotij cauſâ repulit, ut legitur *c. 10*: quin & Vlricum Halberſtadenſem Epiſcopũ, quod tributum ſibi in Italiam exercitũ ducenti non perſolviſſet, Hartvvicum quoq; Bremenſem qui juſſus Cæſarem in Italiam ſubſequi id neglexerat, majeſtatis damnavit in conventu procerum, prædijs eorum in fiſcum Imperialem relatis, teſte Ottone cap. 12. contentionem quoque cleri Colonienſis auditis partibus finivit, ut idem Otto narrat c. 31. & 32. Ex hiſce ſanè manifeſtum eſt, non ex ſententia Dictatuum Hildebrandinorum Cæſares ſtatim omne de Epiſcopis judicium Papæ permiſiſſe, ſed quemadmodum eorum inſtitutionem, ita & depoſitionem ſui ex parte juris exiſtimaſſe. Adeoque ut metropolitanorum Synodalia judicia quidem non habuerint amplius locum, non in unius tamen Papæ juriſdictionem Epiſcopi tum quidem tranſierunt. Veruntamen videtur non multò poſt etiam hac parte prævaluiſſe tyrannidem Papalem, præſer-

 tim

tim poſteaquam Fridericus II Cæſar adoleſcens & ſub tutela Honorij Papæ inductus à tutore conſtitutionem, *de libertate clericorum* promulgavit, ſimulque in Germaniam Ius Decretale Pontificium malum pedem intulit. Etſi enim multa ex voto non ſucceſſerint clero per Germaniam, & Fridericus ipſemet jam adultior licentiam clero indultam rursùm circumciderit (quo nomine inter alia anathemate Cæſarem ferire non dubitarunt Papæ) non tamen poſt Fridericum illum ſecundum quiſquam Epiſcoporum à Cæſare & Ordinibus dignitate motus fortaſſis eſt, cum ex adverſo ſatis multi id paſſi ſint tantùm vi ſententiæ Papalis. Vix legas ex eo tempore, quenquam Epiſcoporum ſecularis cauſæ ergò ante Maximilianum in Germaniæ judicijs conventum eſſe, tantum abeſt ut id factum ſit ſacri delicti nomine: cum tamen Carolus Magnus ipſemet Felicis & Elipandi cauſam fecerit in præſentiâ ſuâ Francofurti per ſynodum definiri.

LXIX. Poſt Maximilianum Carolus V priſca reipublicæ jura felicius cœpit vindicare. Namque & de cauſis ipſam religionem attinentibus multa pro re natâ conſtituit, ægrè licet ferentibus Papis, imò Cæſarem graviter objurgantibus. cujuſmodi increpatoria epiſtola Pauli III in medio verſatur. Cum etiam Ioannes Epiſcopus Hildeſheimenſis, contra leges pacis publicæ, impetum feciſſet in Brunſuicenſes Duces, proſcriptus eſt à Cæſare anno 1521 ex decreto Ordinum Imperij, & Brunſuicenſibus Ducibus bona Epiſcopo erepta in feudum ſunt conceſſa. Cum porrò Papæ judicio cauſam hanc ſubmiſiſſet Epiſcopus, & Romæ ſpolij damnati eſſent Duces anno 1540 per Paulum III, tamen ſententiam illam Papalem minimè admiſit Cæſar, licet aliquoties ab ipſomet Papa rogatus, ſed tandem

dem Cameræ Spirenſi anno 1548 rem omnem ex ſententiâ Ordinum remiſit. Per Atrebatenſem quid Epiſcopo Hildesheimenſi, reſtitutionem ex auctoritate Papalis ſententiæ petenti, anno 1547 reſponderi juſſerit, memoratu dignũ eſt teſtem ipſum Epiſcopum audire: *Quod ſacra Cæſarea Maieſtas, poſteaquam ex relatione ipſius, & aliorum dominorum Doctorum conſiliariorum ſuæ Maieſt. unanimi voto & ſententia, cognoviſſet & intellexiſſet, quod Papalis ſententia reſtitutoria mea maximè in hoc fundata eſſet, quod Bannum Imperiale Cameral. contra Ioannem Epiſcopum Hildenſemenſem prædeceſſorem meum per Maieſt. ſuam latum, invalidum eſſe cognoviſſet, vigore tamen cujus auctoritate ſuæ Maieſt. Duces Brunſuicenſes prædicti bona Eccleſiæ Hildenſemenſis invaſiſſent & illa occupaſſent; & quod non ſpectaret neq; pertineret ad ſummum Pontificem Paulum & ſedem Apoſtolicam ſuper validitate & invaliditate banni ſui imperialis diſputare, neq; de illo cognoſcere haberet. Et idcirco ex defectu juriſdictionis ſententia reſtitutoria Papalis etiam Conſiſtorialis prædicta nihil & nullius momenti eſſet, & Majeſt. ſua illam non ad unum pilum æſtimaret, neq; pluris uno pilo haberet ac faceret.* Eadem verba ſæpius leguntur repetita in publico inſtrumento, uti vocant, Epiſcopi rogatu à tabellione conſcripto. Idem porrò Carolus Cæſar Hermannum Archiepiſcopum Colonienſem anno 1545 novantem nonnulla circa religionem receptam citavit ad dicendã coràm ſeſe cauſam, interim ne quid moveat jubens utque id quod erat motum in priſtinum reſtitueret: non exſpectata ſententia Papæ, eundem loco etiam movit, quò tamen Papæ quoque conſenſus acceſſit. Vnde manifeſtum eſt Carolum exiſtimaſſe etiam in merè Eccleſiaſticis ſuo Imperio Epiſcopos ſubjectos eſſe. Notum præterea eſt injectas eſſe manus à Ferdinando II Cæſare cum in Cardinalem Cleſelium, tum in Archiepiſcopum Trevirenſem:

 quaſi

quale facinus anathemate ſolet ferire curiæ Papalis bulla cænæ dominicæ. Verùm enim verò haud facilè tamē dixeris, eandē eſſe hodiè ſententiā & Proceribus Germaniæ qui majorum religionē tuentur, quod clerici nempè noſtri nō ſint exempti amplius in perſonalibus cauſis à foro Cæſaris & reipublicæ. Namque ejus partis theologi pariter & canoniſtæ ab ipſo jure divino libertatem iſtam atque exemptionem vulgò derivant, idque propalam & ore & ſcriptis defendunt. Quî aliud verò ſentiant illi qui ſunt ex horū ludis profecti? Ad hoc nō dubitavit Camera Spirenſis anno 1629 ſententiam olim à Carolo V in Epiſcopum Hildesheimenſem latam (quantum videtur) eo nomine reſcindere, quod Cæſar Epiſcopum non potuerit proſcribere, eoque pronunciavit pro ſententia Papali: quo utique fit manifeſtum etiam ex illius maximi tribunalis mente Cæſari non competere in Epiſcopos juriſdictionem. Cæterùm prorſus alia & planè vetera illa de reipubl. auctoritate etiam in clerum placent, imò mordicùs propugnantur ab Ordinibus Proteſtantiū partis. Vt proinde in tanti momenti negotio videatur reſpublica quaſi in ancipiti hactenus collocata.

LXX. Notum præterea eſt, ſeculo tertio decimo præcipuè invectam eſſe auctoritate Pontificia unà cum legibus novis Papalibus in Eccleſiam Chriſtianam impeditam illam & perplexam procedendi in foro rationem, quæ pòſt fermè, ubicunq; & Romanū jus receptū eſt, in omnia etiam ſecularia fora ſeſe penetravit. Nō eſt inſtituti noſtri iniquitatem illius ex merito deſcribere: præſertim quū nemini nō liqueat, illā omnibus actoribus maximè adverſam, reis nimiū plerumq; favere, judicia verò debeant ex æquo utriq; parti eſſe utilia; facile etiam ſit obſervatu, ne quidē in reorum gratiam inſtitutum eſſe illum proceſſum, utut iſthâc ſpecie ſoleat commendari, ſed quo judicijs ex multitudi-

ne &

ne & diuturnitate litium creſcat auctoritas pariter & inſigne lucrum, adeoque vel maximè ita omnia conſtituta eſſe, ut curia Romana omne genus litium ad ſe trahere & homines auro poſſit emungere. Cujuſmodicunque verò illa ſit procedendi ratio, jam à ſeculo tertiodecimo in fora & negotia Epiſcopalia certè inſinuavit ſeſe. Quod ipſum quanto Germaniæ malo factum ſit, ſatis eſt ex unico Conradi Vrſpergenſis teſtimonio perdiſcere, qui ipſo illo tempore vixit. Cum enim narraſſet Ottonem IV electum eſſe Regem adverſus Philippum in hæc verba prorumpit: *Facta eſt hac abuſio, ut fieret quaſi portentum multarum abuſionum, quæ ſubſecutæ ſunt in terris. Vix enim remanſit aliquis epiſcopatus, ſive dignitas eccleſiaſtica, vel etiam parochialis eccleſia, quæ non fieret litigioſa, & Romam deduceretur ipſa cauſa, ſed non manu vacua. Gaude mater noſtra Roma, quoniam aperiuntur cataractæ theſaurorum in terra, ut ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Lætare ſuper iniquitate filiorum hominum, quoniam in recompenſationem tantorum malorum datur tibi precium. Iocundare ſuper adiutrice tua diſcordia, quia erupit de puteo infernalis abyſſi, ut accumulentur tibi multa pecuniarum præmia. Habes quod ſemper ſitiſti. Decanta canticum, quia per malitiam hominum, non per tuam religionem orbem viciſti. Ad te trahit homines, non ipſorum devotio, aut pura conſcientia, ſed ſcelerum multiplicium perpetratio, & litium deciſio precio comparata.*

LXXI. Antequam ab Epiſcopis abeamus, nonnihil etiam de judicijs Epiſcopalium bonorum adjiciendum eſt. Illa olim non niſi ad laicorum Advocatorum & porrò Regium forum pertinuiſſe ex iis quæ *n. 35.* attulimus eſt manifeſtum. Etiam proximis ſeculis ſubducta eſſe bona illa judicijs ordinarijs Principum & Comitum, liquidò patet cum aliundè tum ex tabulis privilegiorũ Regiorum

Epiſco-

Epiſcopis conceſſorum; quales ab Ottonibus, Henricis alijſque Cæſaribus editæ etiamnum ſuperſunt ſatis multæ. Attamen etiam ſic omnia bona manſerunt in Advocatorum cura, utut longè ampliſſima illa fuerint, paucis exceptis, & quidem uſque ad Fridericum ſecundum. Paucis inquam exceptis. Videtur enim jam tum Ottonum ætate Ducum dignitas & potentia nonnullis Epiſcopis, Moguntino ſcilicet, Colonienſi, & VVirzeburgenſi conceſſa, adeoque plena bonorum adminiſtratio, imò ſecularis (uti vocant) in populum ſubditum juriſdictio: Reliquis autem Epiſcopis fortè omnibus ſui manſerunt Advocati. Et quidem dare illos Regij juris fuit: more jam Carolina ætate recepto, ut liquet ex *capit. 13. lib. V. & c. 303. lib. VII. apud Anſegiſum.* Quamvis enim Vrbanus III ann. 1186, teſte Baronio, gnaviter laboravit in id uti liceret ipſiſmet Epiſcopis Advocatos adſciſcere, jus tamen Regium ſuperavit uſq; ad Frideric. ſecundum. Atq; hic quidem poſſit videri omnino jure illo ceſſiſſe ſtatim Imperij initio, verbis bullæ ſuæ quã habet Goldaſtus ſtatut. Imperial. fol. 73. & 74: *Omnia nos ſpiritualia vobis & aliarum Eccleſiarum Prælatis relinquimus liberè diſponenda, ut quæ ſunt Cæſaris Cæſari, quæ Dei Deo rectâ diſtributione reddantur.* Fortè tamen verba illa alio ſunt ſenſu accipienda. At poſt Fridericum illum certius eſt id juris Epiſcopos tantum non omnes paulatim impetraſſe. Facit huc VVilhelmi Cæſaris privilegium Mindenſi Epiſcopo conceſſum, quod legitur in Chronico Mindenſi à Piſtorio edito: *VVilhelmus Dei gratiâ Romanorum Rex, ſemper Auguſtus, &c. Cum venerabilis V. VVedekindus, Eccleſiæ Mindenſis Præpoſitus, dilectus conſanguineus & Capellanus noſter &c. à Decano & Capitulo ejuſdem Eccleſiæ, &c. in Epiſcopum & paſtorem unanimiter electus, ne bona eiuſdem Eccleſiæ, quam in noſtrã & Imperij protectionem recipimus ſpecialem, hoſtili lacerentur*

incurſu

incurſu & improborum inſultibus diſſipentur, regalia & adminiſtrationem bonorum temporalium ipſius Eccleſiæ ſibi concedimus, de benignitate regiæ Majeſtatis, ut de cætero tanquam Princeps Imperij, bona ipſius Eccleſiæ adminiſtret, ordinet, diſpenſet, prout melius ad utilitatem Eccleſiæ videtur expedire,&c. Datum Brunſuig. VI. Idus Septembr. anno Domini 1253. Ex eo ſanè pleriquc Epiſcopi excuſſis ſuis Advocatis ipſi cæperunt ſecularia quoque judiciã & Adminiſtrationem bonorum ſuorum exercere. Quod ipſum quantum malorum & Eccleſiæ & Reipubl. Germanicæ attulerit, non eſt hujus loci exponere.

LXXII. Pleraque porrò bona Epiſcoporum oneribus publicis, haud ſecus atque alia laicorum, fuiſſe uſque ad Friderici II ætatem obnoxia per totam Germaniam, & hactenus ignoratam divinam ſcilicet illam clericalium divitiarum ab oneribus reipublicæ immunitatem, probatu facillimum eſt. Quare ad illud ſanè uſque tempus nemo etiam dubitavit controverſias de Epiſcopalibus bonis ad laicorum Advocatorum vel Regium forum pertinere. Neque enim temerè reperias exemplum aliquod contrarij conatus, niſi quod curia Romana poſt Hildebrandum muſſitare illa cæperit. Vſque adeò profectò id verum eſt, ut Fridericus I, Secundi avus, fruſtrà conquerente Papa Adriano, ab ipſius Papæ bonis per Italiam publica tributa reipublicæ non popoſcerit tantum, ſed etiam exhiberi ſibi fecerit. Qua de re omninò legendus Radevicus *l. de rebus geſt. Friderici 4. cap. 34.* ubi Bambergenſis Epiſcopus ſcribit à Papæ nuncijs Cæſari propoſitum inter alia: *de dominicalibus Apoſtolici fodrum non eſſe colligendum, niſi tempore ſuſcipiendæ coronæ.* Poſteaquam verò Fridericus II inductus eſt, levare iſtis oneribus clericorum bona non multò poſt laboratum eſt cùm ab Epiſcopis & reliquo clero tùm à Papa

Romano, & quidem ſummâ eſt operâ laboratum, ut omnia bona foro etiã laico totius reipublicæ eximerentur. Neq; verò Fridericus quid aliud quã hoc tantùm dixerat, quòd inſertum eſt titulo *Codicis Iuſtinianei libri 1. tertio De Epiſcopis & clericis l.33.* quod ipſum nihil aliud eſt quàm confirmatio Imperialium & canonicarum ſanctionum, quæ exemptionem à judicio ſummo reipublicæ non admittunt. Adeoq; præter mentẽ Imperatoris nimis prolata eſt interpretatio. Ne quidem videtur ille voluiſſe ſimpliciter ab omnibus oneribus exempta clericorum bona, ſed tantum ab ijs quæ Principes aut oppidani laici ex more illis imponebant. Ita enim ſonant verba *l. 2.* ejuſdem tituli: *Item nulla communitas, vel perſona publica vel privata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Eccleſiis vel aliis piis locis aut Eccleſiaſticis perſonis imponere, aut invadere Eccleſiaſtica bona præſumant.* Exigente autem reipubl. uſu non deſiit ipſemet feudalibus & patrimonialibus clericorum bonis onera hactenus ſueta imponere. Eoque Gregorio IX ipſum accuſanti *De talliis & exactionibus quod contra formam pacis ab Eccleſiis & monaſteriis extorqueantur* reſpondit teſte Matthæo Pariſienſi: *Talliæ & collectiones clericis & perſonis Eccleſiaſticis non pro Eccleſiaſticis rebus, ſed pro feudalibus & patrimonialibus imponuntur, ſecundum quod eſt jus commune, & obtinet ubiq; per orbem.* Qua de re aliàs latius.

LXXIII. Quamvis verò ad hunc modum ab antiquiſſimis Eccleſiæ temporibus habuerint ſeſe bona ut aliorum clericorum ita & Epiſcopalia, tamen à Friderici ætate cœperunt illa trahi, à Papa cumprimis & Epiſcopis, ad ſolius Eccleſiaſtici adeoque Papalis fori juriſdictionem. In eam ſententiam ſanè non unus extat canon Pontificij juris poſt Fridericum latus. Multi quoque Canoniſtæ eandem ſententiam mordicùs defendunt. Non deſunt tamen

men nec defuerunt unquam doctores qui pro ſeculari juriſdictione ſaltem in feudalia bona Epiſcoporum acriter certaverunt. Nonnulli quoque Imperatorum partes ſuas iverunt defenſum ſatis gnaviter. Apud Goldaſtum tomo II. Conſt. Imperial. p. 86. & 87. extat reſcriptum Ludovici IV. ad Magiſtrum & Fratres Ordinis Teutonici: *ne fideles Imperij coram alio judicio Eccleſiaſtico vel ſeculari, quam Imperiali, ratione bonorum ab Imperatore collatorum reſpondeant.* Friderici III. Cæſaris literæ quibus anno 1476 interdixit Halberſtadenſi Epiſcopo appellatione ad Papam à ſententia Cæſarea lata de pago Detfort, ſunt in medio productæ in opere cui titulus: In ſachen Brauniſchweig *contra* Hildesheim *remiſſionis* Außfürliche *Relation* vnd Bericht *pag. 359.* Eoque ferè nunc obtinet in Germania, ut ſolus Imperator ratione bonorum feudalium & regalium juriſdictionem in Epiſcopos exerceat, ſi pacem publicam violaverint eos etiam condemnet, teſte Gailio *l. 1. de pace publica cap. 1. n. 13. c. 8. n. 8.* provocetur etiam à ſententia Archiepiſcopi vel Epiſcopi non ad Pontificem verùm ad Cameram, eodem teſte *l. 1. obſerv. 30. n. 1. & 2.* De illa reipublicæ juriſdictione in regalia & bona temporalia Epiſcoporum quædam & in leges publicas *Ordinat. Cameral. p. 2. tit. 7.* recepta ſunt. Multum tamen vereor ut juriſdictioni Cæſareæ ſatis vel hâc ratione ſit cautum.

LXXIV. In hunc modum ſeſe Epiſcoporum habet forum. MONACHI (ut de ijs hic aliquid addamus) etſi omnes Carolino ævo fuerint proximè quoad perſonalia ſub Epiſcoporum cujuſcunque diæceſeos juriſdictione Eccleſiaſtica, tamē ſequentibus ſeculis etiā hac in re multa facta eſt mutatio. Etenim & antiquorū monaſteriorum nonnulla auctoritate Papali Epiſcoporum juriſdictioni ſunt ſubducta ſolique Papæ ſubdita: & novi mendicantium

 mona-

monachorum Ordines circa ſeculum tertium decimum ut & ſequente tempeſtate inſtituti liberi prorſus ab omni Epiſcopali juriſdictione, adeoque ſuis proximè Provincialibus & Generalibus demumque uni Pontifici ſubjecti. Neque verò laicorum aliquam in ſe poteſtatem id genus hominum in perſonalibus quidem cauſis dudum voluit agnoſcere. Quamvis enim Proteſtantium Principes, ſi quos alunt, in numero eos habeant reliquorum ſubditorum: inter alios tamen omnes idem minimè obſervatur: licet haud dixerim nuſquam obſervari. Vt proindè ne hæc quidem juriſdictionis ratio certa ſit & uniuſmodi per Germaniam, haud levi profectò reipublicæ malo, in tanta utriuſque ſextus τῶν ἀσκητῶν ſive otioſorum multitudine.

LXXV. Bona Monachalia Iuriſdictionem ſuam non minùs atque Epiſcopalia mutaverunt. Illa jam tùm circa initia ſua, Carolina regnante familiâ, ſubducta eſſe ordinarijs judicijs Comitum & Principum, & commiſſa Advocatis liquido apparet ex ipſis antiquiſſimis tabulis fundationum quas appellant. Cæterùm ſequentibus temporibus Advocatorum judicijs monaſteriorum multorum bona ſunt erepta, partim vi per Pontifices Romanos, partim grandi ære dato aut ſimili aliquo contractu. De Priore exſtat querela Principum Germaniæ inter centum gravamina *n. 13. Inſuper & hoc moliuntur ſummi Pontifices monaſteria aliquot eximendo, ut ab Epiſcoporum, eorum ſcilicet Ordinarÿs ac Defenſorum Protectorumque aliorum juriſdictione ità exempti, reddantur immunes, immediateque ſubiaceant ſedi Apoſtolicæ. Quæ res non tantùm prædictis ipſorum Ordinarijs ac Defenſoribus ſed & toti Romano Imperio cedit in jacturam, tum quando collatio pecuniaria pro Imperÿ neceſſitate viritim Imperÿ ſtatibus indicitur. Ita enim fit, ut ipſi per ſe ab oneribus publicis*

exempti:

exempti immunitate ſua gaudeant, &c. De poſteriori præclarè diſſerit Ioachimus Vadianus *l. 2. de collegiis & monaſter. fol. 103.* & quidem de monaſterio VValkenrithenſi notat Eckſtormius in Chronico *p. 81.* Ottonem IV Cæſarem reſignatam ſibi à Comite Hohnſteinenſi Advocatiam in villà Rheda cum omni jure monaſterio contuliſſe, *p. item 91*: *Pro Advocatia quam Comites Honſteinij ab Imperio in feudo habebant Monaſterium ipſis numeravit 36. argenti marcas.* Quamvis autem multa monaſteria liberam nacta ſint in ſua jurisdictionem, multa tamen ſub Advocatis ſuis relicta; bona quoque non niſi paucorum ab oneribus publicis immunitatem acceperunt. Eoque hodiè per Germaniam jurisdictionis ratio in monaſteriorum ſive perſonas ſive bona varia eſt: alibi nempe multum ex veteri more, alibi multum ex recenti trahens. Quin ipſa ſuprema juriſdictio in controverſiis bonorum cænobiticorum hodieque alicubi ad Papas trahitur, utut Cæſares obnitantur.

LXXVI. Clericos alios quod attinet manſerunt illi quidem uſque ad Proteſtantium tempora ſub Epiſcoporum & Archiepiſcoporum juriſdictione, neq; niſi cognita ſententia judici ſeculari gladio fortè puniendi ſunt traditi, more ſanè dudũ recepto: acciderunt tamen quæ ipſis penè impunitatem peccandi dedere. Qua de re graviter conqueſti ſunt Principes Germaniæ in Gravaminibus *num. 31.* *Quicunque*, ajunt, *Eccleſiaſticos recipit ordines maiores ſeu minores, per hoc omnium pœnarum magiſtratuum ſecularium, utcumque magna perpetret maleficia, immunis eſſe contendit. Neque hoc ita ordinati temerè præſumunt, quod ab Eccleſiaſticis ſummæ conditionis ſtatibus in peccandi hac licentiâ manu teneantur.* Cauſas peſſimi moris cum alias adducunt tum haſce: *Vt in peccatis maleficijſq; perpetrandis magis adhuc foveantur, præter omnem æquitatis rationem, aliquatenus interdictum eſt Archie-*

piſcopis & Epiſcopis, ne malefactores hos publicè criminali iudicio reos agere poſſint, niſi prius degradatos: id quod tantis ſumptibus, tantaque pompa celebrari oportet, ut propterea perquàm rariſſimè uncti illi malefactores meritâ plectantur pœnâ. Ad hac adſtringuntur obliganturque Epiſcopi per ſua Capitula, ut perſonas in ſacris ordinibus, quod dicitur, conſtitutas, ſecundum Canonica etiam jura, pœnis utcunque levibus, punire, affligereq; non audeant. Quæ res tota eò ſpectat, ut ex diſparitate hac, inter laicos ac Eccleſiaſticos, ſimultates, diſſidia, atque odia pluſquam Vatiniana oriantur. Verum hæc omnia per Proteſtantes quidem multùm ſunt mutata. Etenim clerici illorũ hodiè in cauſis perſonalibus ſubditi ſunt foro conſiſtoriali ab ordinibus Proteſtantibus paſſim conſtituto, in alijs autem plerumq; ſortiuntur forum commune laicorum: Pontifici aut Epiſcopis nullo amplius in illos jure permiſſo.

LXXVII. Porrò etiam quæ in laicos ſacro ordini jam olim competijt ſancta jurisdictio multum mutavit priſtini moris. Quum enim olim ſecundùm priſcæ Eccleſiæ canones cauſæ illæ ſpirituales laicorum in ſingulis provincijs per ſacerdotes & Epiſcopos vel Archiepiſcopos deciderentur, poſt plurimæ earum Romam ſunt tractæ. Hinc Excommunicationum & Interdictorum fulmina Papalia Germaniæ non minus quàm alijs regnis per ſunt facta familiaria. Diſertim Epiſcopali judicio multas controverſias, unde plus lucri captari poterat, ſubductas ſuo foro Papæ reſervarunt. Adhoc hæreticæ pravitatis Inquiſitione, uti vocant, in Dominicanos monachos translatâ, rem maximi momenti itidem Epiſcoporum judicio Papæ ſubtraxerunt. Nova etiam ſunt & à priſco more aliena de quibus conqueruntur Principes gravamin. 34: *Romæ cæteriſque in locis per Archiepiſcopos ac Epiſcopos aut certè eorum Eccleſiaſticos judices, multi Chriſtianorum ob cauſas prophanas, ob pecuniæ*

deniq;

deniq; ac turpis quaſtus amorem excommunicantur, multorumq;, ſed eorum in fide infirmorum conſcientia per hoc aggravantur, & in deſperationem pertrahuntur, ac denique ob pecuniæ, lucrivè tantulum, aut alioquin res minimi precij, ad internecionem uſque animæ, corporis, honoris, contra divina humanaq; jura perducuntur. Quamvis enim non ob ſolum hæreſios crimen, ut Principes videntur voluiſſe, Excommunicatione uſa ſit priſca & primitiva Eccleſia, ſed ob morum quoque deplorata vitia, non tamen illam admiſit ad levia facta aut dubij juris. Nova etiam ſunt quæ *gr. 35.* veniunt in querelam: *Et illud in plerisque ſæpiuſcule evenit, quod vicinorum excommunicati decem & eo amplius, quos tamen cauſa nihil omnino contingit, cum ipſo principali excommunicationis pœna aggravantur, & non ob aliud, quam ut Officiales, Eccleſiaſtici ſcilicet judices, facilius citiuſque pro libidine ſua miſeram plebeculam depeculentur, ac pro ſuo libitu eorũ abutantur ſimplicitate, ipſoſq; principales ad quaſcunque etiam iniquas acceptandas tranſactiones per hoc compellant, adigantque. Nam etiamſi excommunicatus ipſe, unà cum uxore, liberiſque ſuis, per intolerabile hoc & iniquiſſimum banni onus, in exilium ire cogatur, quod hac in re nullus ſit Officialibus modus, neque finis, neque ulla facultatum ratio: tamen nullus eſt hominibus illis reſpectus, num induſtria, datáve ad hoc opera, & per contemptum, an neceſſitate ita impellente, vel caſu potius, vicini cohabitatores cum excommunicato ipſo participarint commerciumvé habuerint, aut ſufficienſne hac fuerit concivibus cauſa, quare excommunicatum meritò ſolum vertere juſsiſſe debuerant, horum penſi habetur nullum.* Prorſus nova etiam ſunt de quibus *gravam. 36.* agit: *Præterea, quum ſacerdos, aut aliqui Eccleſiaſtica perſona caſu occiditur, tum nedum occiſor excommunicatur, ſed & totum oppidum, aut totus pagus iniquiſſimè interdicitur: quod interdictum eò uſque durat, tamq; diu interrupta pendent publica Chriſtianorum officia, quo*

uſq;

uſq; vel occiſor, vel tota incolarum ejus loci communitas fecerint homicidij compenſationem, homicidiumq; expiarint: non conſiderato eo, dederit ne occaſionem, ut ſe geſſerit, probè vel nequiter verſatus fuerit occiſus ſacerdos, vel alius Eccleſiaſtici ordini aſcriptus, licet jura canonica ipſa in quibuſdam caſibus, modum negotio præſcribant: prægravanturq; itaque ex delicto unius centum alij nihil tale commeriti: nedum contra communem æquitatem, ſed & contra omnia divina & humana jura.

LXXIIX. Præter morem etiam veterem Eccleſiaſticæ diſciplinæ, pœnarum omnium ſacrarumque ſatisfactionum Indulgentia cæpit nummis venire: cum omnis pietatis ſumma corruptela. Ex adverſo excommunicationes ob culpas in ſacrum ordinem fortè commiſſas ut factæ ſunt frequentiores ità & effectus earum eſt exaſperatus; ita ut excommunicato nihil relictum ſit civilis fortunæ. Etſi enim in Saxonici juris Speculum recepta ſit hæc propoſitio: *Excommunicatio neminem debilitat in jure terræ ſeu feudi niſi ſequatur regularis proſcriptio*: tamen à Gregorio XI id inter hæreticas eſt ſententias relatum. Exaſperata ſimiliter multum eſt pœna eorum qui hæretici habiti ſunt. Vivi comburio enim cæpit in illos animadverti: quod omni retro ævo in occidentali Eccleſia nunquam auditum fuerat vel viſum. Vbi major fuit illorum numerus, crux in illos (uti tum loqui mos tulit) fuit prædicata, & quaſi communi gentium conſpiratione in illos omnes, tanquam extrema commeritos, ferro & flamma, nullo ſexus nullo ætatis diſcrimine, ſævitum eſt.

LXXIX. Hæc omnia etiam hodie vera & recta eſſe judicant quotquot ſunt Pontificiæ partis. Certè qui inter eos ſunt doctores ità ſentiunt & docent. Cæterum nihil horum non improbant Proteſtantes, eoq; omnia hæc abrogaverunt. Nec tamen vel illi omni ex parte conveniunt

unt cum diſciplina Eccleſiaſtica Carolino ævo uſitata: qualis enim illa fuerit petere eſt cum aliunde tum ex Rabani Mauri pœnitentium libello. In Proteſtantium vero Eccleſiis longe eſt mitior & laxior diſciplina: quanquam nec apud illos omnes eadem ſit ubique ratio.

LXXX. Venimus ad cauſas merè ſeculares & inter ſeculares perſonas popularis ordinis controverſas. Patet autē ex ſupra dictis, illas, Francorum durante Carolino Imperio, nunc in Epiſcopali audientia, nunc in ſeculari foro agitatas & deciſas eſſe. Quemadmodū enim Theodoſij legem omnibus vaſti ſui imperij ſubditis, communem eſſe voluerit Carolus oſtendimus *n. 34*. Sequentibus verò ſeculis uſq; adeo placuit Epiſcopis judicandi hoc munus, quod olim optimo cuique grave onus videbatur, ut multis technis fimbrias ſuas hic dilatare ſint conati. Neque vero quod *l. 3. art. 87. Speculi juris Saxonici* ſignificatur, cauſas haſce omnes ad ſeculare forum tantum pertinere, ex Friderici I Cæſaris conſtitutione, ut innuit ad illum locum gloſſa, ita obtinuit. Plurimæ quærelæ de iniquitate Epiſcoporum eorumque Officialium, qua laicorum cauſas contra fas & æquum ad forum ſuum pertrahere ſunt ſoliti, prolixe adeo recitantur in gravaminibus Principum *num. 56. 57. 58. 59. 60. 62. 63. 64. 70. 71. 72. 73.* ut hoc loco omnia illa recitari non poſſint. Ingeſſit vero & in harum cauſarum judicia ſeſe Papalis curia quam maxime. Vnde conqueruntur Principes *grav. 9. Pontifices Romanos ad petitionem perſonarum Eccleſiaſticarum laicos non raro in cauſis profanis, puta hæreditatum aut pignorum & in prima quidem inſtantia coram ſe Romam citare ac in jus vocare.* Item *gr. 10: Cum Romæ quiſpiam etiam laicus interpoſito juramento aſſerit, ſe non ſperare juſtitiam apud judicem competentem in Germania, protinus ad tale juramentum admittitur, ac citatio ei contra partem adverſam decernitur &c.* Addunt gr. 11.

Eſt & aliud judicum Papalium genus, quos Conſervatores vulgo vocant: Eos Epiſcopi cæterique Eccleſiæ Principes ex primatibus vel Abbatibus Diæceſis à ſede Apoſtolica in hoc impetrare ſolent, ut coram his omnes illorum cauſæ & lites, quas inſtituere cogitant, dirimantur, vocenturq; per hos in jus perſonæ ſeculares, nobiles & plebei, in cauſis omnino profanis, licet actoribus juſtitia per ordinarium tribunal nunquam fuerit denegata. Quod ſi vocati in jus ire recuſaverint, ij contra jus ac fas excommunicatione feriuntur. Item gr. 12: *Sanctitas Pontificia ad Eccleſiaſticarum perſonarum petitionem judices delegatos & commiſſarios, tanquam Eccleſiaſticos judices per Germaniam concedere ſolet, ut impetrantes de hinc laicos, cujuſcunq; etiam dignitatis vel præminentiæ coram ita delegatis in cauſis profanis judicio conveniri poſſint.* In hunc modum conqueſti ſunt ante hos centum annos & quod excurrit Principes & Ordines ſeculares Germaniæ; cumq; emendationis nulla ſpes affulgeret, Proteſtantes quidem projecta omni & Pontificis Romani & Epiſcoporum in ſe & ſuos jurisdictione, etiam hiſce in rempublicam exortis vitijs finem impoſuerunt. An cum alijs melius hodie agatur haud facile dixero. Sane certum eſt etiam Spirenſi judicio hodieq; iſthoc modo moleſtiam faceſſere, & Epiſcoporum Officiales, & Pontificios ſive Conſervatores, ſive Nuncios & Legatos. Vt proinde ne hoc quidem ſatis conſtanter in republica Germanica nunc ſit conſtitutum.

LXXXI. Dictum porro jam ſupra fuit *th. 70.* in fora Epiſcopalia traductum illum perplexum procedendi in judicijs modum jam ſeculo tertio decimo. Cum tam multa vero cæperint eſſe Eccleſiaſtici fori, quam omnia ex eo cæperint litibus ſtrepere manifeſtum eſt. Principes *gr. 80.* conqueſti ſunt pleroſq; inopia laborantes judicialium expenſarum variorumque laborum & expenſarum formidine ad iniquas tranſactiones compelli. *Neq; hoc* (inquiunt) *ſilentio*

ſilentio præterire poteſt, quod Eccleſiaſtici judices & officiales miſeros ac ſimplices laicos, multoties ad illicitas, iniquas, ſibiq; penitus nocivas tranſactiones adigunt. Nam ſi quando eos in jus vocant, magna patronorum, rabularum forenſium, ſcribarum, cæterorumq; quorum opera in judiciario ſtrepitu uti neceſſum habent, caterva, nullo ære conducta, ſed gratuito conquiſita, ſtipati adſtant, ac pauperibus illis prophanis, egeſtate preſſis, id hominum genus non niſi magno conducendum eſt. Quod ubi fortuna, rei familiaris tenuitas denegat, ni penitus cauſa etiam juſtiſſima decidere velint, tranſactionem ſeu compoſitionem utcumq; iniquam inire coguntur. Conqueruntur vero iidem ſequenti gravamine quod in multis Eccleſiaſticorum conſiſtorijs non alij litigantium partium patroni & advocati admittantur, quam qui tribunali illi ſunt obnoxij. Item gr. 65. & *66. quod reformationes ſuorũ judiciorum Epiſcopi nec obſervent, neq; executione debita tueantur.*

LXXXII. Cæterum de ſacro cauſarum ſecularium foro ſatis. Non leves vero mutationes paſſum quoque eſt forum ipſum SECVLARE POPVLI controverſijs illis judicandis inſtitutum. Etenim (ut ab infimis judicibus ad ſummos pergamus) multis in Germania locis *ſcabini* vix alibi quam in urbibus reperiuntur, eorum autoritate per agros deleta. Alibi tamen etiam per agros antiquiſſimus ille ordo ſupereſt, ut in Hollandia & ex parte etiam hic per Saxoniam. Scabini porro alibi à Comite aut eo qui Comitis pollet munere ex populo pro arbitratu eliguntur hodie: alibi conſtituuntur nulla Comitis accedente auctoritate: alibi denique & à populo & à Comite ſimul eliguntur, plurimis ſcilicet nominibus Comiti oblatis, unde quem velit ille in hunc ordinem adſciſcere optione Comiti relicta. Quorum poſtremum antiquo mori maxime affine eſt & plebeiam dignitatem cum Comitis auctoritate egregie temperat. Primum μοναρχικὸν quid ſapit, antiqua populi libertate

 per-

perdita. Secundum mere δημοκρατικὸν aut ἀριστοκρατικὸν eſt: obtinet vere alicubi eo quod populus hoc jus eligendi à Comitibus ſive prece ſive precio, ſive vi, ſive qua alia permutatione acceperit. Eſt autem illud itidem diverſæ rationis: alibi enim conſules & ſenatores oppidorum ſcabinos conſtituunt, alibi penes ipſum collegium ſcabinorum cooptandi jus eſt. Qua de re vide ſententias Magdeburgenſis ſcabinatus *l. 1. c. 1. diſt. 1. & 2.* ut & de alijs ad ſcabinos pertinentibus *c. 3. integr.*

LXXXIII. *Comitum* quoque aut Gravionum ratio multum quoque ab antiquo receſſit, ſive numerum videas ſive modum conſtituendi. Etenim olim quot pagos aut govas totidem Comites vel Graviones numeravit Germania. Poſt vero cæperunt multi Comitatus uni committi. Dati porro illorum quam multi Epiſcopis & Abbatibus nonnullis: plurimi Ducibus ac Principibus ceſſerunt: pauciſſimi remanſerunt penes illos qui Comitum titulo hodieque gaudent. Enimvero non Epiſcopis vel Abbatibus, non Ducibus, non Principibus jurisdictio illa in populum, aut plebem ſecularis cum mero mixtoque imperio competit, niſi in quantum jidem Comitum vel Gravionum pollent poteſtate. Et vero jam olim ætate Carolina fuit moris alicui in Ducem electo duodecim Comitum potentiam ſimul concedere, in auctoritatem indubie majorem: quod alias Duci quatenus tali non niſi bellicum imperium competeret. Hinc Annales Francici veteres ut & Aimoini continuator *l. 4. c. 6.* ſcribunt de Pipino: *Domum reverſus Griſonem more Ducum XII. Comitatibus donavit.* Et in ejuſdem Aimoini continuatione *l. 5. cap. 11.* de Ludovico: *Baldrico Duci Forojulienſi, dum objiceretur & prolatum eſſet, ejus ignavia & incuria vaſtatam à barbaris regionem noſtram pulſus eſt Ducatu & inter quatuor Comitatus eſt ejuſdem poteſtas diviſa.* Vt

quidem

quidem hunc locum emendavit P. Pithœus *l. 1. Adverſarior. cap. 8.* cum vulgo legatur *inter quatuor*. Porro nonnulli Comitatus, per incuriam aulæ Regiæ inter bella Germanica, nemini dati ſunt, eoque omnis illa vis aut à plebe eſt occupara ut in Friſico olim populo, aut ab alijs ſine ulla auctoritate publica proprij ſunt juris facti.

LXXXIV. Porro olim quidem Comitum dignitas non videtur fuiſſe hereditaria ſed ex arbitrio dependens pene unius Regis: at poſt pauciſſimis exceptis, facti fuere Comitatus hereditarij partim ſimpliciter partim feudali jure, partim & in populi patrimonium tranſierunt ceu apud Friſios olim factum eſt. Plurimi porro ex eo non amplius à Rege ſed ab Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus & Principibus proxime in feudum conceſſi ſunt. Multum autem reipublicæ intereſt quo hæc quidem modo ſeſe habeant. Vere regium ſtatum arguit, ſi omnes illi potiſſimi judices populi à rege ipſo conſtituantur. Vnius etiam Regis autoritas ſervari ſalva rectius poterit, ſi multi ſint Comites, quam ſi pauci Ducum, Principum, Epiſcoporum multos Comitatus ſimul teneant. Facile enim accidit ut horum potentia reipublicæ regiæ noceat & ſtatum novum inducat, imo in ἀναρχίαν tandem rempublicam conjiciat.

LXXXV. Adhæc olim ſingulas gouas ſingulos habuiſſe Comites conſtat. Poſtea vero cœperunt multi in una eademque goua Comitis non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere. Namque & Reges vel Cæſares & Principes, & Duces & Epiſcopi, & Abbates, & Comites ipſi particulas gouarum ſuarum alijs atq; alijs urbibus, aut populi nobilioribus familijs, imo & plebejs tradiderunt, partim ſimpliciter venditione, partim pignore, partim feudi jure, partim dono, partim varijs modis. Autor Speculi Saxonici *l. 3. art. 64.* illas translationes accuſat iniquitatis: *ſi Comes vel*

 adve-

advocatus partem Comitatus vel advocationis alteri contulerit, id contra jus cenſetur attentatum, nec deſuper infeudatus bannum habebit regale. Non malè; videntur enim maxime omnium hæc accidiſſe poſt auctoritatem regiam collapſam à ſeculo uſq; tertio decimo. Certe ante hoc tempus nulla Vrbs Germaniæ tale aliquod jus habuit, quod quidem hactenus innotuerit. Ybi notandum: non omnes inferioris ordinis qui merum mixtumque imperium tenent, ipſo Comitivo jure illud tenere, ſed penes multos tantum eſſe jus Comitis vicariale aut Sculcetiæ, eoque ab illorum ſententijs dari provocationem ad Comitem, vel illum qui Comitis valet poteſtate; quo ipſo utriuſque juris patet differentia.

LXXXVI. Ex Speculi Saxonici præterea *l. 1. art. 55.* diſcere eſt, deficiente Comite, aut eo qui Comitis eſt loco ordinario, arbitrarios judices electos eſſe Gogravios dictos. Verba Speculi ſunt: *Omne jus ſeculare ab arbitrio initiatum eſt. Ideoq; nullus judex eſſe poterit, niſi qui ad hoc elegitur, vel infeudatur. Eveniat autem evidens furtum violentiave, cum qua perpetrans fuerit comprehenſus, ad hoc licite Gogravius eligatur, qui ad minus ab incolis trium villarum ſeu prædiorum iſtius judicatus eligatur, & hoc ſi judex ordinarius non habeatur.* De tali Gogravio pergit loqui articulus 56: *In Gogravio natu de jure non erit feudum, neque ſucceſſio, quia de libero ruſticorum conſiſtit arbitrio Gogravium eligere ad præſens factum, vel ad tempus præſignatum. Conferat autem dominus alicui hoc officium, dominus ei & ſuis filiis tenere collationem, & ad jura feudi obligatur, niſi libera ruſticorum electione elidatur.* Fuit autem horum Gograviorum poteſtas pene momentanea & die unico naturali circumſcripta. Vnde articul. 57: *Si fur vel raptor infra diem naturalem non condemnetur, ulterius eum Gogravius non judicabit, ſed ad infeudati judicis ſpectat juriſdictionem. Iſta de Gograviis qui ad violentiam incontinenti judicandam eliguntur,*

tur, ſunt promulgata. Cæpit autem & aliud Gograviorum genus in uſu eſſe, judicandis nimirum non tantum ſubitis violentis criminibus, ſed alijs etiam. Quare addit articulus 58. *Qui vero in tempus eligitur ſpacioſum, ille Gogravius à Marchione vel à Comite infeudatur: & ſic coram eo deliberatum ruſticorum arbitrium procedit, & licite in craſtinas violentias judicabit. Quando Comes judicium ſui Gogravij ingreſſus fuerit, per hoc judicium Gogravij evacuatur.*

LXXXVII. Conſtat porro quæ ſupra attulimus, Carolinis temporibus à Comitum ſententijs provocationem fuiſſe licitam ad *Miſſum Regium*, huic etiam auctoritatem fuiſſe animadvertendi in ipſum Comitem. At Auctor Speculi Saxonici *l. 1. art. 59.* ita loquitur: *Non poterit ullus Comes, qui ſub regali banno cognoſcit, legitimum habere ſine ſuo Sculteto judicium, cui ante omnia ſe ipſum debet præbere judicandum, & ideo ab ipſo primam, ſi congruum judicandi tempus fuerit ſententiam poſtulabit, & poſtmodum eundem interroget, ſi ei tumultus & indiſciplinata in judicio liceat prohibere, quæ dum ab illo fuerint pronunciata, unusquisq; de eo quod eum movet, mediante ferendario, ſuam interponat actionem.* Et idem volunt verba *l. 3. art. 52. ſine præfecto judex* (i.e. ſine ſculteto Comes) *legitimum habere judicium non poteſt, coram quo ſi accuſetur, ſe juri debebit exhibere. Quia præfectus judicis judex eſt ſuorum delictorum, ſicut Palantzgravius Imperatoris judex exiſtit, & Burggravius Marchionis.* Verum obtinuerintne hæc aliquando nec ne, merito dubites: neque enim auctori illi tuto credideris uſq; adeo multa inepta & falſa aſſerenti. Vt autem aliquando fuerit in uſu, hodie tamen nihil horum obſervatur.

LXXXIIX. Cæterum monumenta veteris reipublicæ accurate expendentibus facile apparet, Miſſorum illorum regiorum qui in Comitum aliorumque negotia auctoritate regia quotannis inquiſiverunt vix levem memoriam ſuperfu-

perſuiſſe Ottonum ætate, nullam ſequente omni tempeſtate. Vt proinde jam ab illo uſque tempore hac in re magnam jacturam fecerit auctoritas regia. Neque enim non cuivis liquet quantum ad regiam vim ſervandam momenti attulerit Miſſorum illa annua legatio. Videtur autem omne illud Miſſorum jus abſorptum fuiſſe ſaltem in pleriſq; locis ſumma illa Ducali poteſtate, quæ tum adhuc obtinuit. Obſervandum enim, ultimis Carolinæ familiæ temporibus quatuor per Germaniam in quatuor præcipuis populis fuiſſe Ducatus, Saxoniæ, Bavariæ, Sueviæ & Lotharingiæ: cum ampliſſima imo tantum non regia in integros illos populos poteſtate. Videtur ſane omnes Comites illarum provinciarum ſuis Ducibus tum fuiſſe ſubjectos. Quam ampla certe quondam fuerit Bavarici Ducis potentia, manifeſtum eſt ex jis quæ Auctor libelli von den Alten Reichs Vögteyen notavit *p. 6. 7. & 8. item lit. E. F. G.* Quin itaque hi Miſſorum regiorum vim tenuerint in Comites non eſt dubitandum.

LXXXIX. Saxonicorum Cæſarum & ſequentium ævo eadem auctoritas videtur Ducibus quadantenus iterum ſubducta (prout & in multis alijs circumciſa eſt illorum antiquiſſimorum Ducatuum potentia) & ſaltem ex parte translata in *Palatinos Comites*, feudi legibus conſtitutos. Neque enim ante hæc tempora uſquam legas memoratos ejuſmodi Palatinos Comites: & vero ab Ottone Magno, relegato in Sueviam Everhardo Duce, quod ferocius ſibi reſtitiſſet, Palatinos Bavariæ Comites eſſe conſtitutos, notum eſt ex Bojoaricis hiſtoricis. De tali autem Palatino Comite ita ſcribit Aventinus l. 4. *Is vicem Cæſaris præſidendo Senatui Principali fungebatur, fidem Imperatoris implorantibus aderat, juſq; reddebat, fiſcum Auguſti, prædia Salica, reditus regios procurabat, Cæſareum cenſum exigebat. Nihil citra ejus auctoritatem Duci aut decernere aut ſtatuere licebat. Si*

ſena-

ſenatusconſultum Regale (i. e. Ducis) diſplicebat, intercedebat Cæſaremque referebat. Habuit & Saxonia Palatinos ſuos Comites de quibus egregia quædam in unum congeſſit Reinerus Reineccius *in appendice VVitichindi.* De Sueviæ Palatinis res eſt obſcurior, Qui memorantur tamen Palatini Tubingenſes & Habſpurgenſes huc referendi omnino ſunt. Franconiæ Palatinus videtur eſſe is qui alias Palatinus Rheni hodieque nuncupatur: utraque enim Rheni ripa ad Franciam pertinet orientalem. Burgundiæ quoque Palatinos memorat VVolfgangus Lazius in Auſtria.

XC. Conatus eſt de hiſce Palatinis Comitibus nonnihil dicere etiam auctor Speculi Saxonici *l. 3. art. 53. Qualibet provincia Teutonica terræ ſuum habebat Palantzgravionatum, Saxonia, Bavaria, Franconia & Suevia, quæ antequam à Romanis ſuperabantur, regna fuerunt, à quibus ipſa in Ducatus nomina fuerunt permutata. Attamen Illuſtres in vaſallos, & vexillorum feuda obtinuerunt, quæ ipſis per Imperiũ jam ſunt ſubtracta.* Quæ verba videntur ſignificare quaſi Palantzgravionatus illi jam ante Romanorum in German. imperium fuerint in uſu, vel certe quod a Romanis fuerint inſtituti. Et vero gloſſa Germanica poſteriore ſenſu verba accipit; unde addit. Dieſer Nahme Pfaltzgraff / iſt zuſammen geſetzet vom Welſchen vnd Deutſchen / denn im Welſchen bedeutet ein pfalant einen bezwungenen Herrn / oder ein bezwungen Reich / vnd ein Graff bedeutet ein Richter / nach dem alten Sächſiſchen. Sunt autem omnia hæc commenta anilia. Falſiſſimum enim eſt Saxoniã unquam eſſe domitam à Romanis aut regiam habuiſſe rempublicam, Falſiſſimum item, Bajovarios noſtros à Romanis ſuperatos, utpote qui pulſis Romanis Vindeliciam & Noricum occuparint. Par ratio eſt Francorum & Alemannorum. Iam ante quoque monitum eſt, horum Comitum Palatinorum per provincias conſtitutorum nullam reperiri

memoriam ante tempora Saxonicorum Cæſarum. Omnium ineptiſſimum eſt gloſſema illud: verbum *Palant* denotare Italis provinciam ſubjugatam. Ex more vero ineptit ille Gloſſator in enumerandis quoque Germaniæ Palatinis. Primum Ducem Saxoniæ eſſe Palatinum Saxoniæ: Secundum Bavariæ Ducem eſſe Comitem Palatinum Rheni: tertium Palatinum Marchionem Brandeburgenſem: Franciæ Palatinum eſſe Archiepiſcopum Moguntinum, Sueviæ Palatinum Archiepiſcopum Trevirenſem, Palatinum Grunovienſem Archiepiſcopum Colonienſem. Riſu ſane hæc digniora ſunt quam confutatione. Etenim Saxoniæ Dux quod Palatina illa gaudeat dignitate per accidens contigit ut poſt liquebit: & Palitinatus Rheni à Palatinatu Bavariæ prorſus fuit ſemper diſtinctus, etſi hodie dignitas illa ſit pænes familiam Ducum Bavariæ. Brandenburgenſem Marchionem obtinere aliquem Comitatum Palatinum nuſquam legitur in editis quidē monumentis. Nuſquam item hoc legitur de Archiepiſcopatu Moguntino. Quid Archiepiſcopo etiam Trevirenſi cum Suevia rei eſt? Nec temere quid reperias de Archiepiſcopi Colonienſis Palatinatu Gronovienſi, cum Grona ſit juris Brunſuicenſis. Fabulæ igitur ſunt: quibus omnes Saxonici & Suevici juris libri ſunt refertiſſimi. Plus veri habet quod legitur *art. 62. l. 3. ſpecul. Quinq; civitates, quæ Palantiæ dicuntur, in Saxonia inveniuntur, in quibus rex legitimis debeat curijs præſidere. Prima dicitur Grona, VVerlitz ſecunda, quæ modo in Goslariam tranſlata eſt, VValhauſen tertia, Alſtede quarta, quinta Mersburg nuncupatur.* At vero hæc oppida non pertinent ad negocium Comitum Palatinorum: ſed fuere olim palatia regia qualia multa paſſim habuit Germania. Quæ vero his nominibus denotentur expoſuit Meibomius *Irmenſulæ c. 13.*

XCI. Cæterum Comitatus illi Palatini dudum in

Ducum

Ducum poteſtatem tranſierunt. Etenim jam tum Duces Saxoniæ Aſcanienſis familiæ in feudū acceperunt Saxoniæ Palatinatum. In tabulis etiam quibus Sigiſmundus Cæſar Friderico Marchioni Miſniæ Ducatum Saxoniæ contulit apud Petr. Albinum *tit. 26.* Meißniſch LandChronick. *p. 218.* diſerta fit mentio der Pfaltz zu Sachſen/item des Pfaltz Hauſes vnd Stadt Allſtede. Bavariæ quoque Palatinus Comitatus expiravit, à Ducibus Bavariæ neſcio quo vicedominatu in ejus locum ſubſtituto, teſte auctore von den Reichs Vegteyen. Interierunt etiam Palatini Comitatus Sueviæ ſi qui fuerunt. Vnus supereſt Comitatus Palatinus Rheni, verum omni illo jure antiquo dudum privatus. Et vero ne Ducibus quidem ratione Palatini Comitatus hodie quidquam juris eſt extra proprias terras. Quod equidem factum reor per potentiam novorum poſt exortorum Ducatuum, Epiſcopatuum, Vrbium aliorumque, ſimulque per ampliſſima ſingulis Ordinibus collata Cæſarum privilegia. In univerſum certe omnia luſtrantibus facile apparet, nihil fortaſſis hodie ſupereſſe quod illi Miſſorum regiorum antiquiſſimo & reipublicæ tum utiliſſimo officio reſpondeat.

XCII. Si tamen verum fuerit quod ajunt à Conrado Imperatore anno 1147. inſtitutum eſſe Rotvvilenſe dicaſterium, ampliſſimo terrarum tractu illi ſubdito, quo liceat & appellare à ſententijs alibi pronunciatis, & nonnullas cauſas in prima etiam (uti loquuntur) inſtantia deferre; fatendum omnino ſit Miſſorum regiorum illam auctoritatem quadamtenus à Cæſare iſto huc translatam. Neque enim major huic judicio poteſtas eſt, utpote quum liceat etiam ab hoc appellare ulterius ad Cæſarem vel ejus judicium ſummum, plane ut olim data fuit provocatio à Miſſis ad Regem. Sed quantum illi hiſtoriæ de inſtitutione prima judicij Rotvvilenſis ſit tribuendum judicent alij. Neque

vero eſt ignotum quam multa ejuſmodi ſoleant in Cæſares auctores falſo referri. Sed & judicium Magdeburgenſe non minus late olim patuit, nec minore fuit auctoritate: & tamen arbitrario duntaxat populorum conſilio abſque ulla Cæſaris auctoritate fuit inſtitutum, utut & ipſi auctorem jactent Ottonem Cæſarem. Vt autem olim cœperit illud Rotvvilenſe judicium nulla publica auctoritate, hodie tamen omnino jus dicit auctoritate Cæſarea. Eoque merentur legi Ordinationes & Reformationes ejus apud Goldaſtum *tomo 1.* Reichs Satzungen *p. 6. & ſeqq. p. 206. & tom. 2. p. 266.* cumprimis vero quæ integro libro hujus argumenti habet Paulus Matthias VVehnerus.

XCIII. Non dubitandum vero eſt Miſſorum illorum veterum regiorum ſimulque & ordinarij Ducis defectum effeciſſe tandem à ſeculo XIII in terris illis quæ olim Sueviæ Ducum imperio paruerunt, uti Vrbes complures compromiſerint in judicia quædam quemadmodum à Principibus quoque factum eſſe *n. 53.* docuimus. Neque enim fuit ad manum qui controverſias Senatus populiq; Vrbium aut primorum in urbibus decideret, quod nihil etiam in Cæſaribus tum præſidij eſſet. Quapropter ne in bellum lites exardeſcerent opus fuit novis judicijs compromiſſoriis. Ita Noriberga judices agnoſcit VVindeshemium & VVeiſſenburgum oppida: Reutlinga Vlmam, Eslingam, Gemundam Suevicam: Schvvinfurtum ſuum Advocatum regium ſed qui adjungere ſibi debet aliquot ſcabinos Noribergenſes & Rotenburgenſes: Dunckelſpiela Ammannum Vrbis & Scabinos petitos Nördlinga, Rotenburgo ad Tuberam, Halla Suevica, & VVerta Suevica: Halla Suevica regium ſuum ſcultetum, itidem tamen adjunctis ſcabinis ex tribus proximis urbibus. Quæ omnia narrant cum alij tum Petrus Frideius *l. 1. proceſſ. Camer. ſub finem.* Secutæ vero hoc exemplum

plum ſunt & aliæ urbes liberæ. Namq; & Argentina judices primæ inſtantię agnoſcit Baſileam, VVormatiam & Vlmam; Ratisbona Auguſtam Vindelicorũ, Noribergam & Vlmam.

XCIV. Cum ad eandem pene libertatem perveniſſent Saxonicarum Vrbium nonnullæ ſeculo XIV, ipſæ quoque ſimilem ob cauſam in judicia quædam compromiſerunt. Eo factum ut Venedici ſoli præſtantiſſimæ quæque Vrbes Lubecam hodieque provocent à ſententijs ſuorum magiſtratuum. Acceſſiſſe tamen & illud crediderim, quod illæ urbes leges & ſtatuta Lubeca tanquam à matrice ſua acceperint: ut proinde in dubio hinc jus petere æquum ſit creditum. Et vero hac potiſſimum ratione inductæ olim Polonicæ, Bohemicæ, Marchiæ Miſnenſis & Luſacenſes urbes complures provocarunt ad Magdeburgi & Hallarum Saxonicarum ampliſſima quondam in id inſtituta tribunalia. Quod ipſum ergo mutatis in pleriſq; locis legibus antiquis, accedente Regum exterorũ interdicto, hodie pene omne deſiit.

XCV. Sed de judiciis quæ in locum judiciorum à Miſſis olim exercitorum ſucceſſerunt, ſatis eſt dictum. Facile autem apparet id quod ante diximus hac in re multum detrimenti auctoritatem regiam accepiſſe. De ipſo Avlico Ivdicio Regio vel Cæſareo quædam addenda. Speculum juris Suevici *part. 1. c. 13.* ita loquitur: Jn welche Stadt der König kömpt die in dem Reich lieget / das iſt vnd dieweil er darin lieget; die Meß / der Zoll vnd das Gericht iſt ſein / er ſol auch alles das richten das in der Stadt vnd in dem Lande zurichten iſt / ohne das begehret iſt zurichten das ſollen die Richter richten / voraus die das beginnen haben zurichten. Quorum Verborum non ea tamen mens eſt, quaſi Rex teneatur omnes controverſias illas judicare, ſed quod poſſit decidere. Quapropter cautius loquitur Speculum juris Saxonici *l. 3. art. 60. In quacunque civitate Imperij Rex devenerit, ibi*

Telonia ei vacabant & Moneta. Et in omni territorio quo ſe tranſfert, ſibi judicia vacant, ut poſſit cognoſcere de omni cauſa in judicio non incepta nec determinata. Et in adventu Principis omnes detenti (ad faciendum cum eis juſtitiam) ſunt regi præſtandi, quanto citius poſt regis poſtulationem ed duci poterit ad effectum, & in ipſius præſentia vincendi ſunt, aut (ut juris eſt) dimittendi, poſtquam rex eos aut ipſius nuncij ad juſtitiam in audientia detentoris, aut in caſtro vel funde ubi detenti ſunt, poſtulaverit. Præmiſſa ſi denegentur, & hoc per nuncios poterit comprobari, ſtatim qui eos tenent & detinuerint, & caſtra in quibus detinentur, proſcriptioni Imperij includentur. Faciunt eodem verba illa *l. 1. art. 58. Quando Comes judicium ſui Gogravij ingreſſus fuerit per hoc judicium Grogravij evacuatur. Et ſic Comitis judicium eliditur, ſi Rex ejus ingreſſus fuerit Comitatum, ubi Rex & Comes ambo ſunt actioni præſentiales. Sic etiam omnes judices in regis præſentia, ſi actio ipſum non attigerit, ſuſpenduntur.* Hæc dua illa Specula. Quæ ſi locuta ſunt ex more ſui ævi, manifeſtum eſt priſcum jus regium ætate Francorum uſitatum hac quidem in re adhuc ſuperfuiſſe circa initium ſeculi quarti decimi. Quod tamen vel aſſerere vel negare equidem haud auſim. Ab illo autem uſque tempore jus hoc magna ex parte omnino evanuit.

XCVI. Id certum videtur provocationes ad Regem fuiſſe omni etiam illo tempore licitas, & quidem in rebus leviſſimis. Cæterum poſt illa privilegijs de non appellando multis hoc modis reſtrictum eſt. Etenim jam ante Cameralis judicij originem reperire eſt, alijs indultam immunitatem non appellandi de certa aliqua pecuniæ ſumma, alijs ſimpliciter vel non niſi quando præſens adfuerit Rex. Sic Lehmannus *l. 5 Chron. Spirenſ. c. 116. & c. 125.* recitat privilegium Spirenſibus datum à Rudolpho I & Adolpho Naſſovio de non vocandis Spirenſibus in judicium Cæſareum extra urbem ſuam, niſi quando ſit denegata juſtitia. Carolus IV.

lus IV. *aureæ ſuæ bullæ tit. 8.* regi Bohemiæ illimitatam *judicandi* facultatem attribuit, aut potius confirmat: *t. 11.* aliquanto reſtrictiorem auctoritatem (liberam enim reliquit provocationem ſi juſtitia denegetur) etiam reliquis ſex Electoribus concedit. Id tamen neque à tribus Eccleſiaſticis Electoribus neque à Palatino & Brandenburgico obſervatum eſſe vulgo narrant. Quicquid vero ſit, per Rudolphum Cæſarem II. Sereniſſimo Electori Brandenburgico iterum hoc eſt confirmatum, eoque nunc viciſſim in uſum redijt. Valent vero eadem auctoritate & Archiduces Auſtriæ. Inter alias enim eminentiſſimas immunitates etiam hoc numerant: Daß von jhnen an einen Römiſchen Käyſer oder König/ noch an des Reichs Cammergerichte/ oder andere Gerichte nicht appelliret, ſuppliciret noch redimiret werden kan. Jtem daß ſie mit keiner Sachen ſchüldig ſein/ für dem Reich zu Recht zuſtehen / ſie wollen dann gerne. Præter hos vero pene nulli non Ordinum data ſunt ſua quædam, magis tamen minuſque reſtricta, de non appellando privilegia. Quorum multa recenſet Friderus *l. 1. de proceſſ. in appendice*, multa ex eo tempore à varijs impetrata ſunt.

XCVII. Quamvis vero olim permiſſa promiſcue omnibus fuerit provocatio ad judicium regium, raro tamen ante quidem ſeculum quartum decimum fuiſſe illuc cauſas adductas, facillimum cognitu eſt ex aulici illius judicij ipſa conſtitutione. Etenim ea de re ita cautum eſt Friderico 2 Cæſare anno 1236. cap. 24. Wir ſetzen auch das des Reichs Hoffe habe einen Hoffrichter/ der ein freyer Mann ſey/ der auch in dem Ampte zum wenigſten ein Jahr ſol bleiben/ der ſol alle Tage zu Gericht ſitzen/ohn den Sontag vnd die heiligen Tage/ vnd ſol die Leute richten die jhm klagen von allen Leuten/ ohne Fürſten vnd andere hoheleute/ wann es gehet an jhren Leib oder an jhr Recht / oder an jhr Erbe/ oder an jhre Ehre/ daß wollen wir ſelber richten. Eadem verba reperiun-

tur in Edicto Rudolphi I. apud Lehmannum l. v. c. cvIII, ut & in Edicto Aberti I. apud Goldaſtum parte II. Reichſaß. *p. 27. ub. cap. 13. art. 5.* additur; Der Richter ſol auch haben einen ſonderlichen Schreiber der da beſchreiben ſol alle die in die acht kommen / vnd die Sache drumb ſie drein kommen ſeyn. Ad illum actuarium pertinent & ſequentes articuli ad cap. XL. Hinc vero liquet judicium aulicum Imperatoris toto illo ſeculo decimo tertio unum tantum habuiſſe judicem & unum actuarium vel ſcribam. Non aliam fuiſſe illius judicij rationem ſeculo etiam decimo quarto, abunde liquet ex illius ævi monumentis.

XCVIII. Cæterum decimo quinto ſeculo appellationes illæ cæperunt eſſe longe frequentiſſimæ. Cauſa autem hujus rei nulla fuit alia, quam quod eo tempore præter antiquum morem litibus tota pene Germania cœpit abundare. Cujus mali cauſam multos Ordinum in doctores Iuris Romani tum retuliſſe eoque illos ab omnibus judicijs & conſilijs voluiſſe abigere, ipſum quoque jus Romanum Germania omni ſtatuiſſe ejicere, manifeſtum eſt ex jis tabulis Reformationis quas habet Goldaſtus *p. 1.* Reichsſaß. *p. 166.* Et vero negari nequit pene illo ipſo tempore quo in foro Germaniæ cœpit aliquis Romani juris uſus, ſimul magnam litium ſementẽ in fora noſtra ſparſam eſſe. Hocq; ipſum ſatis fuit accurate Ordinibus tum obſervatum. Aſt non quod illi putabant ſed partim in cauſa fuit ſimul tum introducta procedendi in foro ratio, Pontificiæ curiæ probata, longa illa ac moroſa, partim peſſimorum rabularum malitiæ perverſique ingenij partibus apertus ille ampliſſimus campus calumniarum ac ſycophantiarum. Scilicet ante hac procedendi illa ratio jam tum dudum una cum Pontificio jure pedem intulerat in Germaniam: verum obtinuerat tantum in foro Eccleſiaſtico, alibi non niſi parum

ex co-

ex eodem fonte jam manaverat, quantum hodieque videre eſt ex Speculis juris Saxonici & Suevici. Attamen utplurimum ſimplex obſervatus fuit proceſſus in foris ſecularibus. Satis fuerit de Spirenſibus judicijs audire teſtimonium Lehmanni *l. 4. Chron. cap. 21.* Was den Proceß in Rechtſachen anlanget / wiewol man vor Gericht vnd Recht in Rechtſachen gar langſamb den Brauch der Protocollen angefangen/ſo iſt aus denſelben/ faſt vor 200. Jahren beſchrieben / zuvermercken/ daß von alters ein kurtzer Proces in allen Bürgerlichen jrrungen gehalten/ vnd ſchwere Sachen in zweyen oder dreyen Gericht Tagen auff lengſt erledigt worden. Es befindet ſich aus einen Protocoll/darin mehr als tauſend Vrtheil eines Rahts/ ſampt den Parteyen klagen vnd allen Handlung / ſo vor Gericht vnd Raht fürkommen/ nicht alleine in Sachen der Bürgerſchafft zu Speyer/ſondern auch vieler Adelichen Perſonen auffm Lande/ der benachtbarten Städt/ Flecken/vnd Dorffſchafften/ ſo entſchiedt vnd Vrtheil vorm Raht zu Speyer vielfältig geſuchet/ daß die Parthereyen mehr mündlich/ vnd gar nicht in Schrifften / jhre Sachen entweder ſelbſt / oder durch eines Rahts verordnete vnd beeydigte fürſprechen/ nach Geſtalt der Sachen entweder vor Gericht/ ſo ſie dahin gehörig/ oder vor dem Raht fürgetragen / der Kläger ſeine Klage kurtz / ohne weitleufftigkeit/ doch zur Noturfft anbracht/ der beklagte darauff/ ſeine einrede fürgewendet/ der Kläger hinwieder repliciret, vnd der beklagte dupliciret, darneben jeder Theil ſein beweißthumb mit lebendiger Kundſchafft / oder in ſchrifften dargethan. Hæc Lehmannus.

XCIX. Quum præter alia mutata itaque ſit fuerit procedendi ratio in multis Germaniæ foris, non potuit non ſeges litium ſuccreſcere, atque adeo appellationum ad judicium Cæſareum major ſolito copia naſci. Et vero ea appellationum inſolita multitudo permovit Cæſarem Ordineſque de ſtato quodam & novo hactenus Germaniæ haud uſitato ſummo

tribunali conſtituendo. Neque enim ſimpliciter verum eſt quod vulgo fertur, originem ortam ex eo, quod judicium regium una cum Cæſare ambulatorium eſſet. Ab antiquiſſimis enim temporibus illud ſemper fuerat vagum, nec tamen hactenus ulla neceſſitas exegerat locum aliquem illius judicij ſtatum. At vero accedente illa litium copia, ſane neceſſarium fuit conſtans tribunal inſtituere. Multum hac de re deliberatum primo fuit Maximiliano Cæſare anno 1495. Spira vero Nemetum demum in hunc perpetuum uſum conſecrata in Comitijs Auguſtanis anno 1530. Conſtat ampliſſimus ille conſeſſus hodie Iudice Cameræ Comitivæ aut Baronalis dignitatis, & quadraginta uno aſſeſſoribus, jiſque partim Romanis partim Auguſtanis fidei dogmatibus addictis. Conſtituuntur autem hi partim ab Imperatore, partim ab Electoribus, partim denique à reliquis Ordinibus, prout hi in circulos diviſi ſunt. Proceditur in cauſis judicandis non ſummariè ut olim, ſed tractu longiori illo. Quamvis vero non liceat appellare à ſententijs hujus tribunalis, nec cauſas huc delatas alio avocare, tamen ſi culpæ dolivé arguatur Camera, petita inter juſtum tempus Reviſione aut Syndicatu, ad Cameræ Viſitatorum judicium recurritur, ſuſpenſa interim executione ſententiæ in Cameræ tribunali pronunciatæ. Quo patet ſimpliciter ſummam judicandi auctoritatem non penes Ordinarios tribunalis illius judices ſed ejus Viſitatores eſſe conſtitutam. Cæterum Reviſiones ejuſmodi dudum nullæ haberi potuerunt ob contentiones inter Ordines Catholicos & Evangelicos exortas, illis nempe in Viſitatorum numerum non admittentibus eos quibus ex lege publica jus hoc datum fuit. Quam lente porro cauſæ in foro iſthoc decidantur docent querelæ publicæ Ordinum omnium. Inter Gravamina Evangelicorum Oſnabrugæ non adeo pridem hæc diſertis ſunt verbis propoſita. Daß es mit der *Adminiſtration* der Juſtitz zu Speyer der-

maſſen

maſſen langſahm vnd verzuglich zugehet/ daß die Gerichtliche Proceß bey eines Menſchen ja offtermals Kinds vnd Kindes Kinder gantzen Lebenzeiten kaum zu jhrem endlichen Beſchluß/ zu geſchweigen Vrtheil vnd *Execution* mehr gelangen können/ vnd alſo der *finis juſtitiæ ut jus ſuum cuiq; tribuatur*, ſo gar dabey nicht erreichet wird/ das vielmehr *contrario plane effectu* andern bedrängten *ſub prætextu juris* daß jhrige *calumnioſe* auffgehalten wird: Ja ſie noch dazu was ſie anderweit vbrig haben dabey auffwenden vnd auffſetzen müſſen. De multitudine cauſarum ibidem adhuc hærentium memoratu digna ſunt eorundem Evangelicorum Ordinum verba in *Gravaminibus*. Die Schuld ſolcher *immortalis litium diuturnitatis* nicht ſo wol denen *litigantibus*, *eorundem advocatis ſeu procuratoribus* noch *Dominis Iudicibus & Aſſeſſoribus*, viel weiniger *prudentiſſimis legibus & ſanctionibus*, *etiam procedendi formæ modoq; per ſe*, als vornemlich immenſæ cauſarum multitudini zu zuſchreiben: Welche bereits auff viel tauſend zum Theil geſchloſſene/ zum Theil noch obſchwebende Händel der maſſen erwachſen/ daß gleich wie bereit mit derſelbigen alleinigen erörterungen/ die Herrn Aſſeſſores auch in völliger anzahl länger dann ein gantzes ſeculum zu ſchafften haben würden; das im Fall noch jmmer zu noch newe Sachen dazu kommen ſolten/ ſich ſelbige gar in infinitum auffhäuffen/ vnd keine andere Mittel oder Hoffnung mehr zu der meiſten oder zumahln jüngerer Händel expedition vnd erledigung übrig verbleiben/ vnd alſo in effectu derſelben Campana ſine piſtillo ſein/ vnd mehr den böſen vnd ſchuldigen zu Mißbrauch/ als denen bedrengten vnd vnſchüldigen zu gute kommen würde. Hæc illi. Quæ omnia quantum abſunt ab illo antiquo judiciorum ſtatu nemini non eſt manifeſtum.

C. Præter hoc vero ſummum judicium alterum quoque natum fuit, ſive manſit ſuperſtes, in aula Cæſaris, quod vulgo der Reichs Hoffrat nuncupatur. Cujus leges & ordinem primum, Ferdinandus Cæſar *anno 1549*. promulgavit, auxit Cæſar

 Maxi-

Maximilianus II *anno 1596.* plane novavit *anno 1614* Matthias Imperator. Solius vero hactenus Cæſaris fuit illi judicio ſenatores dare. Quamvis vero ante hoc fatale Germaniæ bellum à Correſpondentibus Ordinibus hujus judicij auctoritas acriter fuerit oppugnata, tamen etiam tum à plurimis Ordinibus fuit admiſſa, nunc vero à nemine fortaſſis in dubium amplius vocatur. Certe & in Tranſactione Pragenſi confirmatum hoc judicium eſt, & hodie neque Oſnabrugis neque Monaſterij ea de re diſputatur. Tantum id male habet Evangelicos, quod in judicij hujus ſenatum hodie ſoli Pontificij cooptentur, qui cum odio ſummo proſequantur omnes Evangelicos, iniquis ſententijs hos prægravant. Vere itaque & hoc judicium ſummo eſt per Germaniam loco, nullaque fortaſſis parte minus Spirenſi Camera: quin majorem potius huic attribueris auctoritatem quam Spirenſi illi, quod illius decreta Reviſioni ſubjaceant, hujus omnia ſine ἀνυπεύθυνα.

CI. HÆC fere eſt ſumma judiciorum Germaniæ, ab antiquiſſimis retro temporibus ad noſtrum uſque ævum deducta. Brevibus reſtat ut exponamus qua ratione fortaſſis nonnihil in melius vitia quædam, quæ nunc ſupereſſe paſſim monuimus, poſſint emendari. Ante omnia ergo ponendum quaſi extra controverſiam, ad id, ut reſpublica aliqua plene fruatur majeſtatis jure neceſſario requiri, ut ſola habeat in poteſtate ſua omnia judicia ſine quibus adminiſtrari non poteſt. Neq; enim reſpublica quæ aliorum judicijs tenetur ſive quoad omnia ſive in multis negotijs, vere libera eſt & ſui juris. Quod ſi ergo Germanica reſpublica vere libera aliqua eſt reſpublica, profecto ejus membra aliorum judiciis nequaquam debent eſſe obnoxia. Ponendum ſecundo etiam hoc eſt: cuilibet reipublicæ liberæ competere plenum in ſuos cives judicium: eoq; à judicio reipublicæ neminem civem poſſe eſſe immunem; qui autem eſt immunis illum amplius in civium numero

mero

mero non eſſe. Tertio ponendum: multum referre ad ſtatum reipublicæ, penes quem ſit poteſtas dandi judices negotiis potiſſimorum Ordinum: itaque prout debet eſſe reſpublica etiam Germanica, monarchica an ariſtocratica, an mixta, ita etiam hoc jus oportere ut ſeſe aliter atque aliter habeat.

CII. Hinc manifeſtum eſt ignominioſum eſſe reipubl. noſtræ id quod ſibi arrogant Papæ Romani imperium in Cæſares & Reges Germaniæ: eoque manibus pedibusque, quod ajunt, procul à cervicibus reipublicæ merito hoc propellendum eſſe. Ex re igitur fuerit non tantum illis Hildebrandinis conatibus, ſi quando fortaſſis recruduerint, omnem reipublicæ potentiam opponere, verum ne doctrinam quidem illam momento ullo perferre ac pati. Ad exemplum ſc. Gallicanæ reipublicæ quæ hæreſios illius damnum cum vetere Germanica experta, libros illius argumenti manu carnificis è medio tollit. Neque vero eſt quod blandiamur nobis exemplo Hiſpaniæ, cujus Rex ſecure doctrinam illam tolerat. Multum enim utramq; inter rempublicam intereſt. Forte vero & Hiſpania aliquando ſecuritatis ſuæ luet pænas. Sixtus ſane V animoſus Papa nihil ipſius Philippi II potentiam veritus parum abfuit quin & in illum ſacrum fulmen vibraret. Et vero quid expectare nos jubeat curia Romana vel ex eo liquet, quod non adeo pridem ipſum Hildebrandum divorum ordinibus inſeruerit. Certe ut excommunicandi vim Papæ relinquamus; neutiquam tolerandum eſt quod idem ſolvere ſubditos poſſit fidelitatis ſacramento, aut alijs muneribus civilibus quidquam impedimenti parere. Multo minus toleranda eſt propudioſa illa doctrina de ſingulari dominio Papæ in Cæſares tanquam vaſallos ſuos. Sane ut ex re ſua judicavit Hiſpanus Baronij adverſus Siculam Monarchiam diſputationem omnibus ſuis terris arcere; ita conſultum fuerit ex ipſo etiam Pontificij juris corpore canones & conſtitutiones Papales

Germaniæ ignominiſas auctoritate publica tollere.

CIII. Similiter non permittenda amplius Papæ eſt juriſdictio in Epiſcopos aut clerum reliquum, multo minus in alios & bona publica Imperij. Etiam hoc enim pugnat cum αὐτοκρατορίᾳ reipublicæ Germanicæ, ut taceam quam ſit noxium cauſas ex Germania Romam trahere. Et vero ſatis commode omnia poterunt revocari ad inſtituta veterum canonum de quibus jam tum ſupra aliquid innuimus. Cumque Epiſcopi noſtri & Abbatum multi ſimul Principes agant, profecto cognitio de eorum vita, moribus, & inuniverſum de civilibus ac criminalibus eorum cauſis ad rempublicam omnino pertinet. Alioquin enim reſpublica non habeat jurisdictionem in ſuos cives. Quo nihil eſt abſurdius. Ipſe Bellarminus *l. contra Guil. Barclajum p. 585.* concedit jus fuiſſe Carolo V proſcribendi Hermannum Archiepiſcopum Colonienſem, quod eſſet Principes Germaniæ. Ne mere Eccleſiaſticæ quidem cauſæ extra omne reipublicæ judicium debent eſſe: ut ſane exemplo præiverunt hac in re ſuo non tantum Cæſares Romani priſci, qui à Conſtantino Magno floruerunt, ſed ipſe etiam Carolus Magnus & Ludovicus, ceu ex hiſtorijs notiſſimum eſt. Certe quod Galliæ in clerum licet, id utique licet etiam reipublicæ Germanicæ. Numerat autem illa delicta quædam gravia *privilegiata* dicta, (cum tamen rectius deberent dici *communia* ut etiam cenſet Milletotus) quorum cognitio & judicium magiſtratus eſt ſecularis. In univerſum nihil eſt reipublicæ magis adverſum, quam ſi non tantum vivant in civitate, ſed etiam bonis publicis imo maximis gaudeant qui reipublicæ legibus & judiciis non tenentur.

CIV. Porro ſi quidem reſpublica Germanica non debet eſſe παμβασιλική, ſed in partem majeſtatis veniunt Ordines regni, manifeſtum eſt cauſas Ordinum, quæ quidem vitam & dignitatem vel bona potiſſima attinent, decidendas eſſe non in

alio

alio judicio quam quod ipſi quoque Ordines inſtituerunt. Itaq; aut antiquus & ab omnibus retro ſeculis uſitatus mos Principum cauſas Regis & Parium judicio committendi fuerit obſervandus, aut vero tribunal aliquod in hunc uſum, communi reipublicæ auctoritate, fuerit inſtituendum. Communi, inquam. Neque enim temere permittendum, tantæ ut cauſæ vel citra Regis vel citra Ordinum mentem & ſententiam judicentur: utpote quum ad reipublicæ ſummam pertineant, ſumma autem iſthæc penes illos conjunctim ſit, niſi fallimur. Fortaſſe vero apprimè etiam in rem fuerit, ſi omnes illæ controverſiæ quam citiſſime finiantur, atque adeo in eorum judiciis proceſſus obtineat quam ſimpliciſſimus & qualis ante hos ducentos annos ſemper in uſu fuit. Animorum enim diſtractionem pariunt lites: nihil autem in omni repub. pernicioſius, quam ſi Principes & optimates inter ſeſe ſtudiis collidantur; quæ vox eſt omnium ſapientum & magno (proh dolor!) Germaniæ malo comprobata. Et vero ſolito majus periculum eſt à controverſiis Ordinum ſi reſpublica ſit liberior. Aureum ſane aſſertum eſt Taciti: *periculoſiores ſunt inimicitiæ juxta libertatem*. Ad hæc cum executio ſententiarum iſtiusmodi prudenti conſilio Circulis ſingulis ſit commiſſa, fortaſſis haud abs re fuerit, ſi pecunia & apparatus bellicus ſingulis Circulis fuerit ad manus cum ad alium reipublicæ uſum, tum ad cogendos illos qui viribus ſuis freti latis juſtè ſententijs obtemperare detrectant. An non loca munitiora refractariorum aut alia eorundem bona per vim occupata publico uſui totius Circuli ſervare præſtet, quam diruere aut alij alicuj concedere, judicent prudentiores.

CV. Haud obſcurum porro eſt, longe fore utiliſſimum Eccleſiæ, ſi Epiſcopi & Abbates ſolis ſacris vacantes ſecularem jurisdictionem Cæſari & judicibus ſecularibus permittant. Quemadmodum in Gallia anno 1320 Philippo Pulchro regi eam conceſſit clerus Gallicanus. Sed hoc optari fortaſſis licet

quidem, non ſperari tamen: ut eſt hodie mundanæ potentiæ Clerus, exemplo ſui Papæ Romani, vehementer addictus.

CVI. Illud vero omnino par eſt & juſtum, ut judicia omnia ita ſint inſtituta, ne cuiquam partium ſint gravia. Eoq; cum (eheu) religionis diſſidium in odium mutuum plurimos traxerit, quo magis æqualiter omnibus jus dicatur, omnino iis locis ubi utriuſq; religionis ſocijs litigandum venit, aſſeſſores judicijs dandi ſunt utriuſque itidem religionis. Multo maxime ergo id oportet ut obtineat in ſummis Germaniæ tribunalibus. Certe id niſi fiat, tametſi judices optime etiam functi fuerint officio ſuo, nunquam tamen deerit male ſuſpicandi cauſa, quæ eſt perpetuum diſcordiæ fomentum.

CVII. Omnino deniq; danda eſt etiam atque etiam opera, ut litium hæc multitudo & diuturnitas, quæ haud multo minus perdit Germaniam atque vis militaris, emendetur. Quod ipſum fortaſſis poterit fieri, ſi in temere litigantes omnes, & ſeorſim in litium iniquos patronos, graviſſimis pœnis animadvertatur: ſi judicibus nihil ex partium ſportulis aut muneribus ſit exſpectandum, ſed cogantur illi ſuis ex publico ſtipendijs eſſe contenti: ſi proceſſus judiciarius ad priſcam ſimplicitatem, qua tot ſeculis floruit Germania, quæq; in omnium veterum rerum publicarum optimarum foris, in ſuis Hebræorum ab ipſo Deo fuit probata, ſi non omni ex parte, ſaltim potiore reducatur: ſi poſtremo quæcunque in controverſiã trahi ſolent ſingulis in locis legibus plebi etiam perſpicuis quoad fieri poteſt definiantur. Certe quamdiu omnia hæc in Germania ſunt obſervata litibus nuſquam laboratum fuit. Num in remedium liceat laudare privilegia quæ vocant de non appellando, merito ſorte dubitaveris: namque eo ipſo & plebis libertati & ſummæ reipublicæ auctoritati perinde fortaſſis detrahitur. Attamen niſi quæ modo diximus, obſerventur, juvare illa privilegia ad litium finem fatendum eſt. Quod ſi profecto haud placuerit remedijs quæ laudavimus uti, omnino vel appellationes ad fora regni ſumma præcidere magis magisque ex re fuerit, vel vero in ſingulis Circulis ſumma tribunalia publica Reipublicæ auctoritate ſunt conſtituenda. Neque vero hiſce motibus duo quæ nunc ſunt tribunalia publica litibus finiendis ſufficiunt, ſed numerus illorum augendus eſt Gallici regni exemplo. FINIS.

[illegible library stamp]